

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**OTTO VON BISMARCK DÖNEMİ ALMANYA'NIN
OSMANLI SİYASETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman   **Hazırlayan**
Prof. Dr. Orhan YAZICI   **Aylin ERKAYA ELÇİ**

MALATYA 2022

**T. C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

OTTO VON BISMARCK DÖNEMİ ALMANYA'NIN OSMANLI SİYASETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aylin ERKAYA ELÇİ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Orhan YAZICI**

MALATYA 2022

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Otto Von Bismarck Dönemi Almanya'nın Osmanlı Siyaseti” başlıklı çalışmamın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırıldüşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Aylin ERKAYA ELÇİ

ÖNSÖZ

Tarihsel süreçte olayların gelişmesine her zaman birileri yön verir. Bu yön verme sonucunda tarihin akışı değişebilir. Alınan kararlar bazen ülkeleri ve imparatorlukları etkileyebilir. Otto von Bismarck birbirinden bağımsız halde varlıklarını sürdüren küçük Alman devletçiklerini bir araya getirmiş ve Avrupa'nın ortasında bir imparatorluk kurmuştu. Bu imparatorluk bilim, sanayi ve kültür alanlarında kısa sürede zirveye ulaşmış ve siyasi dengeleri korumakta öncü olmuştu. Bu çalışmamızda Almanya'nın Otto von Bismarck döneminde izlediği siyasi ve stratejik yolun diğer devletlerle ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini ve olayların nasıl geliştiğini inceledik.

Bu çalışmamızın bilimsel alt yapısının oluşturulmasında bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren ve tezimizin yazım aşamasında danışmanlığı ile destek olan sayın hocam Prof. Dr. Orhan YAZICI başta olmak üzere eğitimimde emeği geçen, isimlerini saymakla bitiremeyeceğim tüm hocalarıma ve hiçbir zaman desteklerini eksik etmeyen değerli aileme ve eşime sonsuz teşekkürler.

Aylin ERKAYA ELÇİ

ÖZET

19. yüzyılın son çeyreği Osmanlı tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde Avrupa siyasetinin merkezinde duran isimlerin başında, küçük Alman devletçiklerini Prusya Devleti önderliğinde birleştirerek Alman İmparatorluğu'nu kuran Otto von Bismarck gelmektedir. Amacına ulaşmak için üç ayrı savaştan zaferle çıkmıştır. İlk şansölye (başbakan) Bismarck'ın takip ettiği politika, savaşlarla kurduğu İmparatorluğu barış ile korumak ve sağlam bir zemine oturtmaktı. Avrupa'daki coğrafi konumu nedeniyle bunu başarması çok da kolay değildi ve bu amaçla kurduğu ittifaklarla imparatorluğun güvenliğini sağlamaya çalıştı. Bismarck'ın Avrupa siyasetinde etkin olduğu dönemde, bütün büyük devletlerin bir şekilde dâhil oldukları ve merkezinde Osmanlı Devleti bulunan Şark Meselesi en önemli gündem maddesiydi. Bu gündemin siyasi aktörlerinin başında gelen Bismarck, Avrupa'daki dengeleri korumak amacıyla Alman menfaatlerine en uygun şekilde, ortaya çıkan sorunların büyümemesi için çaba sarf etmiştir. Peki, hedefini gerçekleştirmek için nasıl bir yol izlemiştir? Osmanlı siyasetinin neresindeydi ve hangi önemi taşıyordu? Osmanlı Devleti ile münasebeti nasıldı? Bu tezimizde bu soruların cevapları verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bismarck, Şark Meselesi, Osmanlı Devleti, İttifaklar

ABSTRACT

The last quarter of the 19th century can be considered a turning point in the Ottoman History. In this period, Otto von Bismarck, who had established the German Empire unifying all the small German states, can be considered as one of the most important figures of the European politics. He emerged victorious from three separate wars to achieve his goal. The policy followed by Bismarck was to build his state on solid basis, and to protect it that he established by wars, by the way of the continuation of a peace order in the European politics. Because of the geopolitics of Germany, it was difficult for Bismarck to maintain this order. He tried to provide the security of the Empire by the way of the political alliances. In the period that Bismarck was influential as political actor, the most crucial agenda of the European states was how the Eastern Question would be solved, which was closely related to the Ottoman Empire. As one of the most important political players of that period, Bismarck strove very much to solve the question in the smoothest way to protect the balance of politics in Europe that was necessary for the strengthening of Germany. So, how did he follow his goal? Where was Ottoman in his politics and what was its significance? How was his relationship with the Ottoman Empire? In this article we will try to give answers to these questions.

Key Words: *Bismarck, Orient, Ottoman Empire, Alliances*

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİSMARCK DÖNEMİ OSMANLI-ALMANYA İLİŞKİLERİ

1.1. Otto Von Bismarck'ın Siyaset Sahnesine Çıkışı.....	7
1.2. Alman Birliği'nin Kuruluşu	9
1.2.1. Almanya-Danimarka Savaşı (1864)	13
1.2.2. Alman Savaşı (1866)	15
1.2.3. Almanya-Fransa Savaşı 1870/71.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

BİSMARCK DÖNEMİ ALMANYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ

2.1. Bismarck'ın Osmanlı Siyaseti	21
2.2. Bismarck'ın Dış Politikayla İlgili Görüşleri	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BERLİN KONGRESİ VE OSMANLI-ALMAN İLİŞKİLERİ

3.1. Bismarck'ın Osmanlı Devleti'yle İlgili Tutumu	38
3.2. Sultan II. Abdülhamid'in Almanya'dan Talepleri.....	45
3.3. Von der Goltz Dönemi.....	51
3.4. II. Wilhelm'in Ziyaretinin Osmanlı Ordusunun Üzerindeki Etkisi	56
3.4.1. Bismarck'ın Abdülhamid'in Taleplerine Yaklaşımı	58
3.4.2. Alman Askeri Yardımının Başarısızlığı.....	60

3.5. Bismarck ve Karadağ Sorununun Çözümü	61
3.6. Bismarck ve Yunan Sorununun Çözümü	62
3.7. Osmanlı Devleti ve Yeni Üçlü Birlik.....	63
3.7.1. Üçlü Birlikte Kriz.....	67
3.7.2. Stabilizasyon ve Duraksama 1883-1884.....	68
3.8. İstanbul'da Elçiler Konferansı.....	71
3.9. Bismarck'ın 'Osmanlı Çıkmazı' Stratejisi.....	72
3.10. Bismarck'ın İstifası Sonrası Osmanlı-Alman İlişkileri.....	75
3.10.1. Osmanlı'daki Bismarck Algısı.....	81
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA	91

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1. Alman Birliğinin İlanı 1871	19
Resim 2.1. Bismarck'ın Kissinger Diktesinin karikatürize edilmiş hali.	36
Resim 3.1. Berlin Antlaşması sonrası Osmanlı Devleti'nin sınırları kırmızı ile çizilmiştir. Sarı renkte olan bölgeler kaybedilmiş, mor olan bölgeler Osmanlı Devleti'ne ait olup, beyaz renkli bölgeler kendi içlerinde özerk olan bölgelerdir.	44
Resim 3.2. Üç İmparator Birliği	67
Resim 3.3. Almanya'nın Osmanlı'ya yaptığı toplam ihracat	81

GİRİŞ

I. Otto tarafından 962’de Orta Avrupa’da kurulan Kutsal Roma İmparatorluğu’nun toprak genişliği tarihi boyunca değişiklikler göstermiş, Germania Krallığı, İtalya Krallığı ve Burgonya Krallığı’ni içerisinde alarak tarihinin büyük bir bölümünde yüzlerce küçük alt birimden, prensliklerden ve dükalıklardan oluşan bir yapı arz etmişti. 1512 yılında Köln Diyeti’ni takip eden bir kararnamede, imparatorluğun ismi “Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu” (Heiliges Römisches Reich Deutscher Nationen) olarak değiştirildi. Yaklaşık 360 devletçikten meydana gelmiş olan Alman Konfederasyonu, ilk defa Prusya ve Brandenburg dükalıklarının 1618 yılında birleşmesiyle birlik yönündeki ilk hareketi sağlamıştı. 1701 yılında bölge Prusya adını alarak milli bir görüntü vermişti. Prusya’yı 18. Yüzyılda güçlü bir devlet haline getiren hükümdar Büyük Frederick (Friedrich der Grosse) adıyla anılan ve 1740-1786 yılları arasında hükümdarlık yapan II. Frederick olmuştu. Bu hükümdar zamanında Prusya, kurmuş olduğu 200.000 kişilik muazzam ordusuyla Orta Avrupa’nın en güçlü devletlerinden biri haline gelmişti. II. Frederick’in Avrupa’da Avusturya ile girmiş olduğu savaşlarda Silezya topraklarını almış olması, genişlemeye müsait ortamlardan istifade edeceğini göstermişti. II. Frederick’in Alman Birliği’ni sağlama yolundaki çabaları, kendisinden sonra iktidara gelen halefleri tarafından aynı ciddiyetle savunulmamıştı. Ancak buna rağmen Fransız İhtilali sırasında Avrupa’da milli görünümlü devletler içerisinde birinci sırada Prusya geliyordu.¹

Fransa’da ihtilalden sonra iktidara gelen ve “Koalisyon Savaşları’yla” Avrupa’yı yeniden şekillendiren Napolyon Bonapart’ın siyasi faaliyetlerinden birisi de Ren Konfederasyonu’nu kurarak Alman devletlerinin sayısını 36’ya düşürmüş olmasıydı. Viyana Kongresi’nde Almanya’nın bu durumu teyit edilmiş ve Prusya bu devletlerin temsilcisi sıfatıyla kongrede önemli roller üstlenmişti. 1830 ihtilalleri sırasında Alman devletleri arasında kurulan “gümrük birliği”, Alman Birliği’ne giden sürecin ilk adımı olarak adlandırılmıştı. Ancak 1848 ihtilalleri sırasında Alman

---

¹ F. Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), Ankara 2003, s.3 vd.

Birliği'nin kuruluğu için atılan adımlar, Avusturya'nın sert muhalefeti sebebiyle akim kalmıştı. Buna rağmen Alman konfederasyonu içerisindeki devletler, Prusya önderliğindeki gümrük birliğine zamanla dâhil olarak birliğe giden süreci hızlandırmışlardı. Bu dönemde iktidarda bulunan IV. Frederick Wilhelm'in "Patent" adını verdiği bir anayasa metnini imzalamasıyla kurulan iki meclisli parlamentoyla Alman Milli Birliği'ne giden sürecin n tamamen açılmıştı. İşte böyle bir dönemde Alman parlamentosuna girecek olan Otto von Bismarck, icraatlarıyla dünya tarihinin seyrini değiştirecektir.²

Otto von Bismarck, 19. yüzyılın son çeyreğine damgasını vurmuş bir Alman devlet adamıdır. Küçük devletçikler halinde yaşayan Alman prensliklerini bir çatı altında toplayıp Alman Birliği'ni tesis etmeyi başarması ve izlediği politikayla Almanya'yı güçlü bir İmparatorluk haline getirmesi onun önemli bir devlet adamı sayılmasının nedenlerindedir. Bismarck, savaşlarla kurduğu imparatorluğu barış yoluyla korumak için gayret sarf etmiş, dış siyasetinin temelini Alman İmparatorluğu'nun güvenliği oluşturmuştur. Osmanlı-Prusya ilişkileri ve imparatorluğu'nun kurulması sonrasında da Osmanlı-Almanya yakınlaşmasında Bismarck'ın yeri ayrı bir önem taşımaktadır. Onun dış politikada özellikle etkin olduğu 1875-1890 yılları, bütün büyük devletlerin bir şekilde dâhil oldukları "şark Meselesi"³nin en önemli gündem maddesi olduğu bir dönemdir. Bismarck, bu gündemin önemli siyasi aktörlerinin başında gelirken, Osmanlı Devleti ise şark Meselesi erevesindeki bütün sorunların merkezinde bulunmaktadır.

şark Meselesi Avrupa tarihi boyunca daimî bir mesele olarak görülmüştür. şark Meselesinin temelinde Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği, Balkanlar'dan geri çekilmesi, Avrupa'dan kovulması vardı. Bu nedenle 1. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Avrupa siyaseti için önemli bir meseleydi. "Orient" yani Doğu/şark, Bismarck ve çağdaşları için Osmanlı Devleti'ni tanımlıyordu. Zamanla, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarının çizilmesiyle birlikte bu terim Asya'ya doğru ilerledi ve

---

² F. Armaoğlu, a.g.e., s.144 vd.

³ şark Meselesi kavramının "19. Yüzyıldaki Osmanlı zayıflamasının neticesinde topraklarının paylaşılması" anlamında bir miras kavgası şeklinde algılanması en doğru yaklaşım olarak kabul görmektedir. Kavram 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya'nın Osmanlı mirasını tek başına sahiplenmesine karşı çıkılması anlamında bir içerik kazanmıştır. K. Beydilli: **Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi**, c. 38, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, s. 353, 355.

1912/13 Balkan savaşlarıyla birlikte Avrupa'dan tamamen uzaklaştı. Şark Meselesi Osmanlı'nın Avrupa'yı kapsayan bölümüyle bağlantılıydı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Osmanlı hâkimiyetinin Avrupa'dan çekilmesiyle ortaya çıkan tüm sorunlara verilen isimdi.

Şark Meselesinin üç ana sorun alanı vardı: Birincisi Osmanlı'nın iç zayıflaması ve Hıristiyan devletlere göre geride kalması. İkincisi padişahın hükümdarlığında olan milletlerin bağımsızlık isyanları, bunda Fransız İhtilali'nin etkisi büyük olmuştu, Osmanlı devletini artık hâkimiyet alanı gibi görüyorlardı. Üçüncüsü ise Avrupa devletlerinin kendilerine artık eş değer görmedikleri Osmanlı Devleti'ne yayılmaları ve müdahale etmeleri. "Boğazın hasta adamı" (der kranke Mann am Bosphorus)'nın durumu daha önceki "Türk korkusunu" Avrupa'da bir üstünlük ve kibir duygusuna çevirmişti.⁴

Sırp (1804) ve Yunanlıların (1821) isyanları milli mücadele ve Osmanlı'ya başkaldırma dönemini başlatmıştı. Bunları Romanlar, Bulgarlar, Arnavutlar takip etmiş ve 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte son bulmuştu. Avrupa güçleri bu süreçleri destekliyordu. Şark meselesinde en aktif rol alan güç Rusya idi. Önceki yıllarda elde ettiği dört büyük zaferle (1774, 1792, 1812 ve 1829) Karadeniz'de yerini almıştı. Amacı ticari çıkarları ve savaş gemileri için boğazları kontrol etmektir. Tabii bu isteğinde dini bir motifte önemli rol oynuyordu: Rusya kendisini Ortodoks Hıristiyanların öncüsü olarak görüyor ve din kardeşlerini İslam hükümdarlığından kurtarmayı amaçlıyordu. Bunun için Osmanlı Devleti'nin yok olması ya da güçsüzleştirilmesi gerekiyordu. Bu duruma elbette hem Osmanlı'nın hem de diğer büyük Avrupa güçlerinin itirazı vardı. Türk korkusu yerini yeni Rus korkusuna bırakmıştı Avrupa'da. Avrupalı güçler için zayıf bir Osmanlı Devleti güçlü bir Rusya'dan daha iyiydi. Rusların milli isyanları fırsat bilip Balkanlara dahil ve bu bölgede aktif olması engellenmeliydi. Bu nedenle Osmanlı Devleti Rusya'yı geri planda tutmak için gerekli bir araçtı.

Yunanlıların bağımsızlığından sonra Osmanlı Devleti İngilizler için de hem ticari açıdan hem de Hindistan'a kara bağlantısı nedeniyle ilgi çekici olmaya

---

⁴ F. Scherer, Adler und Halbmond. Bismarck und der Orient 1878-1890, Otto-von-Bismarck-Stiftung, Wissenschaftliche Reihe, Bd.2, Paderborn 2001, s.3.

başlamıştı. Rusya, Avusturya ve İngiltere'nin aksine Fransa için Osmanlı itibarlarının yükselmesi demekti. Fransa'nın ılımlı siyaseti nedeniyle Osmanlı Devleti ticari ayrıcalıklar tanımış ve Fransa'yı burada yaşayan Katolik Hıristiyanları koruma gücü olarak görüyordu.

Almanya'nın ise Osmanlı mirasına doğrudan ilgisi yoktu. Konum olarak uzaklığı, Napolyon'a karşı mağlubiyeti ve güç kaybı ve Osmanlı'nın güç kaybı neden olarak gösterilebilirdi. Bismarck sadece imparatorluğun başbakanı değil aynı zamanda Prusya'nın Dışişleri bakanıydı. Almanya büyük bir güçtü. Yarım milyon km² toprak bütünlüğüne ve 41 milyon nüfusa sahipti. Rusya'dan sonra Avrupa'nın en geniş ülkesiydi. Kaliteli ordusu, yüksek eğitim durumuyla kısa sürede ekonomik olarak da güçlendi. Kömür, demir ve çelik sanayide kısa sürede Belçika ve Fransa gibi ülkeleri geride bıraktı. I. Dünya Savaşı'na kadar sanayi bakımından birçok ülkeyi birçok alanda yakalamış veya geçmişti. 1914 yılında makine üretiminde, elektronik ve kimya sanayisinde Almanya dünya birincisiydi. Böylece komşu ülkelerin endişelerinin büyük olması şaşırtıcı değildi. Almanya'nın Rusya, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Fransa gibi güçlü devletlerle doğrudan, İngiltere'yle ise denizden sınırı vardı. Başka hiçbir ülke bu durumda değildi. Buradan Bismarck için şu zorunluluk doğuyordu: Almanya'ya karşı diğer güçlerin birleşmesi engellenmeliydi.

Bismarck'ın en önemli dış siyaset amacı şuydu: Almanya ile ittifak kurdukları zaman (Fransa hariç) komşu ülkeler, diğer devletler ya da kıtalarla ilgilenir ve Almanya'yı rahat bırakırlardı. Bunun için iki şarta ihtiyacı vardı: Birincisi toprağını genişletme yolunda ilerlemeyecek, yani sömürgecilik yapmayacaktı ve ikincisi Fransa'yı izole edip, diğer ülkeler ile ittifaktan uzak tutacaktı. Bunun için diğer ülkelerin ya Fransa'ya karşı bir ilgisi olmayacaktı, ya da Almanya'nın onları böyle bir adımdan uzak tutacak teklifi olmalıydı. Rusya ve Avusturya arasındaki ilişkilerin soğuması, Alman ve Rus ilişkilerin soğuması ve Almanya ile Avusturya'nın arasında ki kavgalar sorun teşkil ediyordu.

Emperyalizm döneminde Almanya'nın da isteği bir dünya gücü olmaktı. Elde ettiklerini koruyabilmek ve başkalarının hedefi olmaması açısından, güçlü devletler

arasında yer almalıydı.⁵ Osmanlı siyaseti süresince Osmanlı'ya karşı bir ilgisinin olmadığını ve onları aslında bir güç olarak saymadığını sık sık dile getiren Bismarck, Osmanlı Devleti olmasaydı ya da Osmanlı stratejisi olmasaydı ittifaklar sisteminde başarılı olabilir miydi? Kendisini dürüst aracı olarak tanımlayan Bismarck'ın bütün söylemlerinin aksine en büyük kozu Osmanlı Devleti idi. O zaman şunu savunabiliriz: Bismarck'ın ittifaklar sistemi ve barışı koruma stratejisi, Almanya'ya tüm ülkeler tarafından aranan bir devlet haline getirme çabası, Osmanlı ile ilişkileri sayesinde etkili olabilmiştir. Yani, Bismarck imparatorluğu için güvence altına almaya çalıştığı barışı Osmanlı Devleti sayesinde sağladı. Osmanlı Devleti olmasaydı Bismarck'ın kurduğu dış siyaset sistemi çökerdi. Bu düşüncenin doğruluğu çalışmanın devamında ortaya çıkacaktır.

Bu çalışmamızda öncelikle, Demir Şansölye lakaplı Bismarck aslında kimdir, nasıl bir aileden gelmiştir ve Alman İmparatorluğunun kurulmasına giden süreçte hangi yollardan geçmiştir? sorusunu cevaplandıracağız. Ardından Alman Birliği ile Alman İmparatorluğuna giden sürece, birlik savaşlarına ve Bismarck'ın Kayser Wilhelm ile ilişkisini özetleyeceğiz. İkinci bölümde Bismarck ve Osmanlı Devleti arasındaki siyasi ilişkiden söz edip Bismarck'ın tutumunu özetleyeceğiz. Siyasi ilişkinin muhatabı II. Abdülhamid'i ve dönemini özetledikten sonra Bismarck'ın siyasi yol haritasının belgeleri sayılacak olan raporlarını inceleyeceğiz. Osmanlı Devleti'ne bağlı halkların başlattıkları bağımsızlık isyanlarının ortaya çıkardığı krizlerin çözümü için toplanan Berlin Kongresi'ne değineceğiz. Çıkarları doğrultusunda tavırları sık sık değişebilen Bismarck'ın Osmanlı padişahının askeri yardım talebine verdiği olumlu cevabın nedenlerini ve padişahın neden Almanya'ya başvurduğunun olası sebeplerini inceleyeceğiz. Askeri desteğin ne şekilde gerçekleştiğini inceleyeceğiz. Yine Bismarck'ın değişen tavrına bağlı olarak askeri yardımın neden başarısız olduğunu göreceğiz. Sonrasında Berlin Antlaşması'nda alınan kararların uygulanmasına geçeceğiz. Siyasi ortaklıklar olan üçlü birliğin ortaya çıkma nedenlerini ve yaşadığı krizi inceleyeceğiz. Yoğun bir şekilde başlayan Osmanlı-Almanya ilişkisinin duraksama ve stabilizasyon dönemini özetleyeceğiz. Yine ortaya çıkan sorunlar nedeniyle İstanbul'da toplanmak zorunda olan elçiler

---

⁵ G. Schöllgen, Deutsche Außenpolitik 1815-1945, München 2013, s.15vd.

konferansından söz edeceğiz. Son olarak Bismarck'ın Osmanlı ıkmazı stratejisini inceleyeceğiz. Son bölümde ise özellikle Bismarck'ın istifasından sonra önem kazanan ticari ilişkilerinden bahsedeceğiz. Kısa bir değerlendirme ile çalışmamızı sonlandırarak, çalışma için kullanılan kaynakları ekleyeceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİSMARCK DÖNEMİ OSMANLI-ALMANYA İLİŞKİLERİ

1.1. Otto Von Bismarck'ın Siyaset Sahnesine Çıkışı

Dönemin en önemli aktörlerinden olan Otto Eduard Leopold von Bismarck, 1 Nisan 1815'de Schönhausen'de toprak sahibi Ferdinand von Bismarck ve eşi Wilhelmine Luise'nin altı çocuğundan dördüncüsü olarak doğdu. 1821'de Berlin'deki Plamannsche eğitim kurumunda başlayan eğitim hayatı 1830 yılına kadar çeşitli kademelerde devam etti. Bismarck, liseden mezun olduktan sonra 1832 yılında hukuk ve siyaset bilimi okumak için Göttingen Üniversitesi'ne kaydoldu. Bir yıl sonra Berlin Üniversitesine geçti. 1835/36 yıllarında Berlin ve Aachen'da ilk stajlarını gerçekleştirdi. İzinsiz stajını terk ettiği için Aachen'daki görevine son verildi ve 1838'de memuriyeti bırakarak bir yıllık gönüllü askerlik hizmetine başladı.⁶

1 Ocak 1839'da annesinin ölümünün ardından kardeşi Bernhard ile babalarının Pomeranya'daki Kniephof, Külz ve Jarchelin'deki mülklerinin yönetimini ortaklaşa devralan Bismarck, memuriyet stajını Potsdam'da sürdürmeye devam etti. Ancak iki hafta sonra, eğitimine tekrar ara vererek daimî olarak kamu hizmetinde kariyer yapmaya karar verdi. Ekim 1845'de milletvekili olarak Pomeranya İl Parlamentosu'na seçildi. Aynı yılın Kasım ayında babasının vefat etmesi üzerine Schönhausen'da bulunan aile mülkünü devraldı. 8 Mayıs 1847 senesinde Bismarck, hasta bir üyenin yerine Birleşik Prusya Eyalet Parlamentosu'na geçti. Konuşmaları ve açıklamalarıyla kısa sürede burjuva liberalizminin muhalifi olarak tanındı. 28 Temmuz'da Reinfeld/Pomeranya'da yaptığı evlilikten Marie (1848-1926), Herbert (1849-1904) ve Wilhelm (1852-1901) adlarında üç çocuğu dünyaya geldi. 5 Şubat 1849'da Prusya eyalet parlamentosunun ikinci meclisine giren Bismarck, 1850 senesinin ocak ayında Prusya başkanlığında 26 küçük Alman devletinin birliği için toplanacak olan Erfurt Birliği Parlamentosu üyesi olarak seçildi. Mayıs 1851'de

⁶ H.C. Kraus, Bismarck–Grösse/Grenzen/Leistungen, Stuttgart 2015, s.211 vd.

Frankfurt/Main Federal Meclisi tarafından Prusya Büyükelçiliği'ndeki müsteşarlık görevine, Temmuz'da ise Frankfurt/Main'deki Federal Meclis'e Prusya elçisi olarak atandı.⁷

Bismarck'ın öncelikli hedefi, Alman Konfederasyonu içinde iki büyük güç olan Prusya ve Avusturya'nın eşitliği ve daha sonra Avusturya üstünlüğünün onursal bir konuma indirgenmesiydi. Aralık ayında Prusya eyalet parlamentosunun ikinci meclisine tekrar seçilen Bismarck, 21 Kasım 1854'de Prusya eyalet parlamentosunun 1. odası olan Prusya Lordlar Kamarası'na atandı. 1859-1862 yılları arasında Rusya'da Prusya elçisi olan Bismarck, Rusya Dışişleri Bakanı Alexander Gortschakow (1798-1883) dahil olmak üzere önemli etkili şahsiyetlerle yakın temasta bulunarak Rusya'daki siyasi ve sosyal gelişmeler hakkında sonrasında dış politikası için faydalı bilgiler edindi. 23 Eylül 1862'de Prusya Temsilciler Meclisi'nin ordu reformuna yönelik tüm harcamaları reddettiği ve 1860'tan beri süregelen ordu gerginliğinin anayasal bir çatışmaya dönüştüğü gün, Prusya Kralı I. Wilhelm Bismarck'ı geçici Prusya Başbakanı olarak atadı. 1866'ya kadar Bismarck, parlamento tarafından onaylanan bir bütçe olmadan görevini sürdürdü. Bütçe komitesinde Bismarck, liberal muhalefeti dış politika konusunda iş birliği yapmaya ikna etmeye çalıştı ve onlara önemli meselelerin, konuşmalar ve çoğunluk kararlarıyla değil demir ve kanla mümkün olabileceğini söyledi. Böylece mebusların kendisine olan güvensizliğini de beslemiş oldu. 8 Ekim 1866'da Prusya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı olarak atandı. Bismarck, Şubat 1867'de Alvensleben Sözleşmesini imzalayarak, Polonya ayaklanmasıyla mücadelede Rusya'yı desteklemiş ve böylece önümüzdeki yıllarda önemli olacak olan Rus desteğini güvence altına almıştı. 1864 yılında Almanya ve Danimarka arasında silahlı mücadele başlar. Bismarck Schleswig ve Holstein'ı Almanya'ya dahil etme amacına yaklaşmıştır. 16 Eylül 1865'de Bismarck, kont rütbesine yükseltilir. 1866'da Bismarck'a 1848 olaylarında aktif olan bir isyancının oğlu tarafından onun anti liberal siyasetini protesto etmek için suikast düzenlenir ama Bismarck yara almaz. Temmuz 1867'de Bismarck, anayasası genel ve eşit oy hakkı da dahil olmak üzere büyük ölçüde kendi taslaklarına dayanan Prusya liderliğinde kurulan Kuzey Almanya Konfederasyonu'nun şansölyesi olur.

---

⁷ E. Kolb, Otto von Bismarck, München 2014, s. 10 vd.

Temmuz 1870’de Almanya ve Fransa arasında savaş çıkar. 21 Mart 1871’de Bismarck, prens rütbesine yükseltilir ve yeni kurulan Alman Reich’in ilk Reich Şansölyesi olarak atanır. Aynı zamanda Prusya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı olarak görevlerini sürdürmeye devam eder. 22 Ekim 1873 yılında Avusturya, Rusya ve Alman Reich arasında imzalanan Üç İmparator Anlaşması, Bismarck’ın Avrupa dengesini ve Almanya’nın konumunu güvence altına alan sözde ittifak sistemindeki bir dizi anlaşmanın ilkidir. Nisan 1875’de bir gazetenin ‘Savaş kapıda mı’ başlığıyla Bismarck, yeniden dirilen Fransa ile Alman Reich arasındaki sözde savaş krizini kışkırtır. Nihai amacı Fransa’nın gözünü korkutmaktır. Kriz, İngiltere ve Rusya’nın diplomatik müdahalesiyle çözülür. 15 Haziran 1877’de Bismarck Kissinger Diktesini yazdırır. Bu belge onun dış siyasetini belgeleyen ilk önemli belgedir. Eylül 1880 yılında Bismarck, Prusya Ticaret Bakanlığı’nı devralır. 1888’de II. Wilhelm’in tahta çıkmasıyla Bismarck için çöküş dönemi başlar. Yeni kral Bismarck’ın görüşlerini çok benimsemez ve Bismarck 1890 yılında görevinden alınır. Bismarck 30 Temmuz 1898 yılında vefat eder. Ölümün ardından Bismarck’ın ‘Düşünceler ve Hatıralar’ kitabının ilk iki cildi yayınlanır. Kitabında diplomasiye girmenin öneminden bahseden Bismarck bunun için memuriyetin ve o aşamalardan geçmesinin gerekli olduğunu ifade eder. Alman imparatorluğu hedefini hep ön planda tutmuş Bismarck, bu süreci nasıl yönetmiş ve başarmıştır?

1.2. Alman Birliği’nin Kuruluşu

Otto von Bismarck’ın temel hedefi, Prusya önderliğinde Alman ulus devletinin kurulmasıydı. Prusya kralı ve daha sonra Kayser I. Wilhelm buna izin verdi. 1848 olaylarını bunun için fırsat gören Bismarck, dönemin hükümdarı Wilhelm’in bunu değerlendiremediğini düşünüyordu. Alman vatanseverliğini mücadele etmek için ön koşul olarak tanımlıyordu. Prusya güçlü bir askeri devletti ve bu konuda önderlik etme gücüne sahipti ve bu süreçte Prusya’nın ön plana çıkacağını ve üstünlük sağlayacağını biliyordu. Bismarck, Alman İmparatorluğunu ‘Demir Şansölye’ olarak kurdu. Peki Alman İmparatorluğunun ilanına giden süreçte neler yaşandı?⁸

---

⁸ H. Böhme, Probleme der Reichsgründungszeit, Köln/Berlin 1968, s.11 vd.

Yaklaşık yirmi yıl boyunca Fransa, Napolyon'un yönetimi altında Avrupa'nın yarısına hükmetti. Bu dönemde Avrupa Diplomasisi üç büyük sorun etrafında toplanıyordu: Kırım Savaşı, İtalyan Birliği'nin kuruluşu ve Alman Birliği'nin kuruluşu. Diğer küçük olaylar genel olarak bu üç temel sorunun etrafında oluşmuştur. Doğurduğu sonuçlar ve Avrupa siyasetine etkileri bakımından Alman Birliği'nin kuruluşu en önemli sorun olarak değerlendirilebilir. Almanya'nın ortaya çıkışı ve beraberinde getirdiği etkileri, milletlerarası siyaseti büyük oranda etkilemişti. Almanya'nın sahneye çıkması ile birlikte Avrupa diplomasisinin görüntüsü ve yapısı değişmiş, güçler dengesi çok başka bir durum almıştı.⁹

Artık yeni bir siyasi yapılanmanın gerekliliği ve aynı zamanda Almanya da dahil olmak üzere birçok ülkede ulusal birlik arzusu ortaya çıkmıştı. Haziran 1815'te neredeyse dokuz ay sonra Viyana Kongresi sona erdiğinde, 200 ülke, prens ve şehir, büyük güçlerin dengesini yeniden kuracak yeni bir Avrupa düzeni üzerinde anlaşmaya varmışlardı. Barış Kongresi'nin sonucu, liberal ve ulusal fikirleri tehlikeli bularak reddeden muhafazakâr Avusturya Prensi Metternich'in imzasını açıkça taşıyordu. Viyana Kongresi, Fransız Devrimi'nin alevlenmesinden önceki koşulların yeniden sağlanması gerektiğine karar verdi. Yalnızca 1789'dan önce iktidarda olan monarşist hükümdarlar ve hanedanların eski durumuna dönmelerine izin verildi. Şehzadeler yeni isyan hareketlerini önlemek için birbirlerine destek olmalıydı.¹⁰

Rusya, İngiltere, Avusturya, Prusya ve Fransa'nın, Avrupa'nın beş büyük gücünün, Kongrenin toprak değişiklikleri yoluyla elde ettiği denge, en azından o kadar istikrarlıydı ki, neredeyse 100 yıl boyunca büyük güçler arasında büyük bir çatışma yaşanmadı. Aynı zamanda, büyük güçlerin hiçbirinin daha küçük, daha zayıf ülkeleri işgal etmemesi garanti altına alınmıştı. Polonya-Sakson sorunu 1815'teki müzakerelerde özellikle kritikti: Rusya Polonya'yı, Prusya Saksonya'yı kendisi için talep etti. Kongre, Saksonya'nın bölünmesi ve 'Polonya Kongresinin' gerçekleşmesi ile bir uzlaşmaya vardı: Rus Çarı Alexander, özerk Polonya'nın kralı oldu. Uzun yıllar boyunca büyük güçler krizleri idare ederek istikrarı sağladılar. Avrupa'daki bu güç dengesi, Rusya'nın etki alanını Osmanlı İmparatorluğu'na genişletmek istediği

⁹ F. Armaoğlu, a.g.e., s.299.

¹⁰ E. Conze, Schatten des Kaiserreichs, die Reichsgründung von 1871 und ihr schwieriges Erbe, s.14vd.

1853'te Kırım Savaşı'nın patlak vermesiyle ciddi şekilde bozuldu. Kırım Savaşı'nda, Fransa ve İngiltere Rusya ile karşı karşıya kaldı.

Viyana Kongresi'nde, 35 egemen prenslik ve dört özgür şehirden oluşan bir konfederasyon olan Alman Konfederasyonu kuruldu. Konfederasyonun amacı Fransa'ya karşı korunmak ve Avrupa'nın ortasında barışı sağlamaya hizmet etmektir. İki büyük güç, Avusturya ve Prusya, Alman Konfederasyonuna aitti. Bu 1860'larda çatışmaya yol açan bir durumdu, çünkü Avusturya'ya ek olarak Prusya da Alman Konfederasyonu'nda üstünlük iddiasında bulundu. Gevşek bir devletler konfederasyonu olarak Alman Konfederasyonu'nun ne bir hükümeti ne de bir temsil organı vardı, sadece üye devletlerin elçilerini gönderdikleri Frankfurt'taki Federal Meclis vardı. Avusturya başkanlığında, Alman Konfederasyonu monarşik düzenin korunması için bir garantördü. Devlet reformlarına, demokratik fikirlere ve yeni ulusal birlik hareketine karşı çıkıldı. Alman Konfederasyonu, 1848/1849 devrimiyle kesintiye uğramıştı, fakat 1866'ya kadar, Prusya, Avusturya'ya karşı Alman savaşındaki ittifaktan ayrılıp dağıldığını ilan edene kadar devam ediyordu.

Milliyetçilik fikri sadece Alman şehirlerinde ve prensliklerinde yayılmadı: 19. yüzyılda tüm Avrupa'da ulus devletler ortaya çıktı, örneğin Yunanistan, Belçika, İsviçre ve İtalya. Ulus fikri, yeni bir düzen, yeni bir destek ve çözülme sürecinde olan mevcut ekonomik, yasal ve sosyal düzenlerin yerine geçme sözü verdi: Köyler, kiliseler ve mülk düzenleri yerini yeni siyasi düzene bırakmıştı ve ekonomik gelişmeler yaşıyordu.¹¹

Devrimci Fransa yolu açmıştı ve Alman prenslerinin korktuğu şey tam olarak buydu: 19. yüzyılın ilk yarısında milliyetçilik, halkın kendi kaderini tayin etmesine dayanan ve prenslik yönetimine ve feodal sisteme karşı yönlendirilen ilerici bir fikirdi. Viyana Kongresi'nin sona ermesinden sonra, ulusal birliğin destekçileri acı bir hayal kırıklığına uğradı: Alman Konfederasyonu federal bir devletten başka bir şey değildi ve bu nedenle ulus devleti çok uzaktaydı. Bir ulus devleti için ilk büyük girişim 18 Ekim 1817'de Wartburg'da 500'den fazla öğrenci tarafından gerçekleştirilmişti.

---

¹¹ E.Conze, a.g.e., s.25 vd.

Bireysel Alman devletleri özgürlük ve ulusal birlik taleplerini bastırmaya devam ettikçe siyasi ve sosyal gerilimler ortaya çıkıyordu. Bunlar, nüfusun yoksul kesimlerinde artan yoksulluk ve açlıkla tetiklendi. Burjuvazide, ticarete ve sanayide liberal fikirlerin destekçileri arttı. Bunlar reform karşıtı Alman Federasyonu'nun artık bastıramayacağı taleplerdi. Politik olarak, Alman ulusal hareketi hedefine yaklaşmak için Prusya'ya güveniyordu. 1848/1849 devriminde isyancılar yeni bir siyasi ve sosyal düzen ve temel hakların güvence altına alındığı bir ulus devletin yaratılmasını talep ettiler. Ancak devrimin bastırılmasıyla birlikte kazanılan demokratik haklar tekrar geri alındı. Ulusal hareket sona ermiş gibiydi.

I. Wilhelm 1858'de Prusya Kralı olarak görevi devraldığında orduyu perişan bir halde buldu. Ordunun düzeni tamamen çağ dışıydı; Wilhelm hemen orduda reform yapmaya ve aynı zamanda birliklerini artırmaya başladı. Bunu yaparken, önce finansmanı onaylaması gereken Prusya eyalet parlamentosunu topladı. Milletvekilleri bunu reddetti ve önümüzdeki birkaç yıl için askeri bütçenin onaylanmasını engelledi. Prusya'nın askeri politikasıyla ilgili bu anayasal çatışma, I. Wilhelm'in tahttan feragat etmek istemesine bile yol açtı. O zamana kadar yurtdışında diplomat olan Otto von Bismarck, krala sorunu çözeceğine ve parlamentoyu pas geçerek onaylanmış bir bütçe olmadan yöneteceğine söz verdi. 1862'de Kral, onu tamamen güvendiği Başbakan olarak atadı. Bismarck harekete geçti ve askeri reformları parlamentonun onayı olmadan uyguladı. 1866'ya kadar Temsilciler Meclisi sözde tazminat faturasını kabul etti ve ardından fonları onayladı. Bismarck'ın siyasi ve askeri başarıları sadece kraldan değil, aynı zamanda halktan ve muhalefetteki Ulusal Liberallerin çoğunluğundan da onay aldı.¹²

1862'de Otto von Bismarck, Prusya Başbakanı oldu. Amacı çok netti: bir Alman ulus devletinin yaratılmasıydı. Bununla birlikte, Bismarck'ın bir Alman ulusu planı, yeniden kurulan ulusal hareketin isteklerinden farklıydı. Bismarck ve Kral Wilhelm, demokratların isteklerini değil monarşik çıkarları temsil ediyordu. Bismarck'ın milliyetçiliği bir devlet milliyetçiliği idi. Tüm Almanları birleştirme gibi

---

¹² C. Nonn, Das deutsche Kaiserreich, Gründung bis Untergang, München 2017, s.30vd.

bir hedefi yoktu. Avusturya'da bulunan Almanları Alman birliğine dahil etmemişti. Orta Avrupa'daki halklar tarihi ve coğrafi bakımdan Almanya'ya aitti.¹³

Bismarck, Eylül 1862'de Prusya Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşmada, dönemin büyük sorunlarına konuşmalar ve çoğunluk kararlarıyla karar verilmediğini, demir ve kanla karar verildiğini söyledi. Bismarck kelimelere değil, askeri çözümlere güveniyordu. Hedefine ulaşmak için Birleşme Savaşları olarak adlandırılan savaflara girmiş ve zaferle sonuçlandırmıştır. Bu savaflarla Prusya gücünü ve kuvvetini ispatlayarak varlığını ortaya koymuştur. Üç savaş durumu tersine çevirdi: Prusya, Avusturya'yı Alman Konfederasyonu'nun dışına itti ve güney Alman eyaletlerini kazandı.

İç politikada Bismarck Alman milli bilincini geliştirmek ve milli bir bütünlük sağlamak için çalışmalar yapıyordu. Bismarck'ın Katoliklere uyguladığı Kültürel Mücadele (Kulturkampf) buna örnek olarak gösterilebilir. Bismarck Protestan'dı. Katolikler onun uyguladığı politikalara karşı gelerek milli bütünlüğün oluşmasını engelliyorlardı. Bismarck 1871 yılında Kültür Bakanlığı bünyesinde bulunan Katolik büroyu kapatmıştı. Ardından rahiplerin siyasi konularda söz sahibi olmalarını yasaklamış ve devlet okullarındaki din öğretmenlerini işten çıkarttırmıştı. Ayrıca Vatikan ile ilişkiler kesilmişti.¹⁴

1.2.1. Almanya-Danimarka Savaşı (1864)

Bismarck'ın "Demir ve Kan" politikasının ilk uygulaması bu savaş olmuştur. Schleswig-Holstein sorunu, 1863'te Danimarka Krallığı ile Alman Konfederasyonu arasında bir savafla neden olmuştu: Holstein, ağırlıklı olarak Alman nüfusu ile Danimarkalı bir dükaydı, ancak Alman Konfederasyonu'na aitti. Büyük oranda Danimarkalı nüfusa sahip Schleswig Dükalığı, Danimarkalı bir tıardı. Holstein 12. Yüzyıldan beri önce Kutsal Roma-Germen İmparatorluğuna, Viyana Kongresi'nden sonra da Germen Konfederasyonu'na dahil olmuştu. Alman Birliği'nin ilk adımı olarak Bismarck bu bölgeleri Prusya'ya dahil etmek istiyordu. Planını gerçekleştirmek için desteğe ihtiyacı vardı. İngiltere ile İsveç Prusya'nın Kuzey

¹³ Z.Inan Aliyazıcıoğlu, Zamanın İzleri, 100.Yılında Birinci Dünya Savaşı, KTÜ Yayınları, Trabzon 2015, s.144 vd.

¹⁴ T. Artar/E. Baysoy, a.g.e., s.8.

Denizi ve Baltık'ta güçlenmesini istemediğinden Bismarck'ın hedefine karşı çıkıyorlardı. Almanya'yı kontrol edebilmek için Danimarka İngiltere için önemliydi. Bu aşamada Bismarck Fransa'dan yardım isteyebilirdi, ancak karşılığında Ren kıyılarını feda etme ihtimalinden dolayı yardım talebinde bulunmadı. Avusturya'da Prusya'nın üstünlüğünü istemiyordu dolayısıyla yardım etmesi olası değildi. Bu durumda geriye sadece Rusya kalıyordu. Rusya'nın desteğini alırsa diğer devletlerin tutumu çok önemli olmayacaktı.¹⁵

Elbe Dükalıkları denilen bu bölgede 1848 yılında Danimarka'ya karşı ayaklanmalar çıkmıştı. Devletlerin karşı çıkması sonucu Prusya bu toprakları kendisine katmaktan vazgeçmiş ve Mayıs 1852 yılında Londra'da bir antlaşma imzalanmıştı. İki dükün statüsü, 1852 Londra Protokollerine göre korunacaktı. Bu antlaşmaya göre dükalıklar Danimarka'ya ait olacaktı ve Schleswig ve Holstein dükalıklarının Germen Konfederasyonuna dahil olduğu kabul edilmişti. Danimarka'nın toprak bütünlüğü garanti altına alınmıştı. Danimarka kralı IX. Christian Schleswig Dükalığı'nı Danimarka'ya dahil eden yeni bir anayasayı imzaladıktan sonra gerginlik iyice arttı. Germen Konfederasyonu Schleswig halkının çoğunluğunun Alması olması nedeniyle bu anayasaya karşı çıktı. Londra Antlaşması referans olarak gösterilse de Germen Konfederasyonu bunu tanımadı.¹⁶ Federal Meclis, Holstein'ı işgal etmesi için bir Sakson-Hanover birliğini görevlendirdi. Ocak 1864'te Prusya ve Avusturya Schleswig'i işgal etti. Danimarka, Schleswig'i ilhak ederek uluslararası hukuku çiğnediğinden, büyük Avrupa güçleri tarafsız kaldı. III. Napolyon Elbe dükalıkları konusunu milliyet ilkesi açısından değerlendiriyordu ve Danimarka'yı haksız buluyordu. Her ne kadar sorunu çözmek için Nisan 1864'te Londra'da bir konferans toplandıysa da Haziran'a kadar sürmesine rağmen bir sonuç alınamamıştı. 30 Ekim'de imzalanan Viyana Barışı ile Danimarka, Schleswig, Holstein ve Lauenburg'u Prusya ve Avusturya'ya bırakmak zorunda kaldı. 1864'te Danimarka ile Schleswig ve Holstein'in anlaşmazlığı silah zoruyla çözülmüştü.¹⁷

---

¹⁵ F. Armaoğlu, a.g.e., s.302.

¹⁶ F. Armaoğlu, a.g.e., s.306-307.

¹⁷ C. Jahr, Blut und Eisen. Wie Preussen Deutschland erzwang 1864-1871, München 2020, s.14 vd.

1.2.2. Alman Savaşı (1866)

Dükalıkların Prusya ve Avusturya tarafından ortak yönetimi kısa sürede gerginliğe neden oldu. Avusturya dükalıkların idaresi konusunda istekli değildi fakat Bismarck elden çıkarmak istemiyordu. Kral I. Wilhelm Avusturya ile savaşmak istemediğinden sorun sakin bir şekilde çözülmüştü. 14 Ağustos 1865'te imzalanan Gastein Antlaşması, Holstein'ın Avusturya tarafından ve Schleswig'in Prusya tarafından yönetilmesini şart koştu. Lavenburg dükalığı da Prusya tarafından Avusturya'dan satın alındı. Bu anlaşma Prusya'ya avantajlar sağlamıştı. Prusya Kiel'de donanma tesisleri kurmaya başlamış ve Kuzey Denizi ile Baltık arasında bir kanal açma imkanını elde etmişti. Böylece gelecekteki Alman İmparatorluğu'nun da donanmasının temelleri atılıyordu ve büyük bir deniz gücü olma yolunda önemli bir gelişme yaşanmıştı.

Bismarck Avusturya'yı saf dışı bırakmakta kararlıydı ve bunun için öncesinde diplomatik zemin hazırlamalıydı. Olası bir Prusya-Avusturya savaşında Fransa'nın tarafsız kalması önemliydi. Bunun için önce Napolyon ile görüşerek onun tarafsızlığını garanti altına aldı. Ardından İtalya'ya yöneldi ve 8 Nisan 1866'da Prusya-İtalya ittifakı imzalandı. Böylece Avusturya ile savaş için bütün hazırlıklar tamamlandı.¹⁸

Avusturya ile Prusya ilişkisi yine kötüleşmişti. Prusya Holstein'daki sorunların kendi güvenliklerini tehdit ettiğini iddia ederek Avusturya'yı çözüme zorladı. Avusturya ise Prusya'ya müdahale hakkının olmadığı cevabını verdi ve gerginlik gittikçe büyüdü. Elbette gerçek neden Alman Konfederasyonu'ndaki üstünlük rekabetiydi. Avusturya, Schleswig-Holstein sorununun nihai çözümünde ısrar etti; Prusya, Avusturya'yı Gastein Antlaşması'nı ihlal etmekle suçladı. 7 Haziran'da Prusya Holstein'ı işgal etti. Aynı zamanda, Prusya Alman Konfederasyonu'ndan çekildi ve dağıldığını ilan etti. Her iki taraf da daha sonra orduları ve müttefikleri seferber etti ve 14 Haziran 1866'da savaş başladı.

Prag Barışı ile Prusya, Main sınırının kuzeyindeki Avusturya müttefiklerinin çoğunu ilhak etti: Hannover, Kurhessen, Nassau ve Frankfurt. Aynı yıl, Prusya

---

¹⁸ F. Armaoğlu, a.g.e., s.310-311.

yönetimi altında Kuzey Alman Konfederasyonu kuruldu; Avusturya sonunda Almanya'dan atıldı. Kuzey Alman Konfederasyonu'nun başkanı Prusya Kralı oldu. Bu konfederasyona dahil bütün devletler bağımsızlıklarını koruma, savaşma ve dış siyasetlerinin idaresini Prusya Kralına devretmişti. Konfederasyonun iki meclisi vardı; "Reichstag", konfederasyona bağlı devletlerin halkının seçtiği vekillerden oluşuyordu. "Bundesrat" konfederasyon üyesi devletlerin temsilcilerinden oluşuyordu.

Prusya ve Avusturya'nın arasındaki üstünlük mücadelesi, Prusya'nın galip geldiği Alman Savaşı'nda sona ermişti. Avusturya'nın sadece yenilmesini değil, aynı zamanda Alman Konfederasyonu'ndan da başarılı bir şekilde çıkmasını sağlamıştı. Almanya'nın egemen prensleri ve özgür şehirleri Avusturya önderliğinde dışarı itildi. Alman Birliği henüz tamamlanmamıştı ve Bismarck'ın amacına ulaşabilmesi için Fransa'ya karşı savaşıması gerekiyordu. Fransız hükümeti Prusya-Avusturya savaşının kısa sürede sona ermesine şaşırılmıştı. Bismarck'a olan güvensizlikleri nedeniyle Ren bölgesini ele geçirmek için harekete geçmeliydiler. Hükümet hemen bir ordu hazırlanması gerektiğini savunurken Napolyon sağlık sorunlarını ve yaşını öne sürerek savaştan kaçındı.¹⁹ Bismarck tam bu fırsatı değerlendirdi ve Fransa'ya savaş açarak Alman İmparatorluğu'nun kuruluşunun son aşamasına geçti.²⁰

1.2.3. Almanya-Fransa Savaşı 1870/71

Bismarck'ın amacı yalnızca Alman ulus devletinin kurulması değildi: Prusya liderliğinde bir ulus devleti kurmak istiyordu. Bavyera, Baden ve Württemberg, Kuzey Almanya Konfederasyonu ile ulusal birlik ya da üyelik arzusu olmayan egemen devletlerdi. Bu devletlerin birliğe katılmaları önemliydi. Sonuçta, Alman ulus devletinin yolunu açan Fransa-Prusya Savaşı oldu.

Napolyon Bismarck'a Avusturya savaşı öncesi yaptıkları görüşmeyi hatırlatarak tarafsızlığı karşılığında Ren Nehrinin sol kıyısındaki toprakların Fransa'ya verilmesini istedi. Bismarck bu isteği reddetti ve Fransa'yı tuzaga

---

¹⁹ F. Armaoğlu, a.g.e., s.313.

²⁰ C. Jahr, a.g.e., s.77 vd.

düşürmek için bir oyun oynadı. Fransa'nın Berlin büyükelçisi Benedetti'den Fransa'nın isteklerini yazılı olarak kendisine iletmesini istedi. Yazı eline geçer geçmez Bismarck bu belgeyi Rus Çarına ilette. Rusya buna büyük tepki gösterdi, çünkü Çarın ailesinin birçok üyesi Alman devletlerinin liderleriyle akrabaydı. Ayrıca Fransa'nın yayılmacılığından hoşlanmadı. Bismarck böylece Rusya'nın desteğini garantilemişti. İkinci bir hamle olarak Fransa'nın istek belgesini bir Fransız gazetesinde yayınlattı. Haber bütün Avrupa'ya yayılmıştı. İngiltere ve özellikle Güney Alman Konfederasyonu panikledi. Fransa'nın kendi topraklarına göz koyduğunu görünce güney Alman devletleri Prusya'ya yakınlaşmaya başladılar. Katolik Fransa'ya karşı Katolik güney Alman devletlerini kendi tarafına çekmeliydi. Ancak onlar ile birlikte savaşabilirdi. Bu yüzden güney devletlerinin idaresi ve Prusya'ya katılmaları önemliydi.²¹

İspanyol kraliyet tahtının varisiyle ilgili sorun Prusya ve Fransa arasındaki gerginliği arttırmıştı. İspanya'nın II. Isabella'sı bir darbeyle tahttan indirilmişti ve şimdi darbeciler yeni bir kral için Avrupa hanedanlarını arıyorlardı. Hohenzollern'in Katolik kesiminden Prusya kralının bir akrabası olan Hohenzollern-Sigmaringen Prensi Leopold uygun görülmüştü. Fransız kralı III. Napolyon dikkatleri iç sorunlardan uzaklaştırmak için dış siyasette bir başarı arıyordu ve Hohenzollernlerin tahtlarından vazgeçmelerini istedi. Fransa'nın bu işi istemediğini gören Bismarck tahtı kabul etmesi için Prens Leopold'a ısrar etti. Bismarck'ın ısrarları sonucunda 3. Kez teklif götürülen Prens Leopold teklifi kabul ederek Haziran 1870'de yeni İspanya Kralı oldu. Haber Fransa'da büyük tepkiye neden oldu. Prusya prensinin kral olarak seçilmesi Fransa için olumsuz sonuçlar doğuracaktı. Fransa Prusya'ya Leopold'un kral tahtından indirilmesi konusunda baskı yapmaya devam ediyordu. 12 Temmuz 1870'de Leopold'ün tahttan vazgeçtiği duyuruldu. Bu duruma çok sinirlenen Bismarck Fransa'ya boyun eğdiklerini düşünerek artık savaşma konusunda haklıklarını yitirdiklerini ifade etti ve istifa etmek istediğini bildirdi. Ancak buna gerek kalmadı. Bismarck'ın istediği savaşı zorunlu hale getiren bir yazı yayınlandı. Fransız elçi Benedetti Kral Wilhelm'i Ems'de bulunduğu sürede ziyaret ederek gelecekte de bir Hohenzollern prensinin tahta gelmeyeceğine dair garanti istedi. Kral

---

²¹ F. Armaoğlu, a.g.e., s.318.

buna itiraz ederek ikinci bir görüşme talebini reddetti. I. Wilhelm bütün bu olanları Berlin'e Bismarck'a 'Emser Depesche' (Ems gönderisi) adlı yazıyla bildirdi. Bismarck tarafından özet haline getirildikten sonra Ems gönderisi basına verildi. Bu hamle provokasyon amaçlıydı.²² Bismarck'ın planı işe yaradı. Fransa hükümeti kendisini küçük düşüren Prusya'ya 17 Temmuz 1870'de savaş ilan etti. Sonuç olarak, güney Alman devletleri Prusya'ya katılmak zorunda kalarak, Fransa'ya karşı birlikte savaştı ve Almanya savaşı kazandı. Ulus devleti yolundaki son önemli yapı taşıydı bu savaş. Bu, Prusya'nın Avrupa'daki nüfuzunun artması anlamına geliyordu. Bismarck, güney Alman eyaletlerini Kuzey Almanya Konfederasyonu tarafında savaşa girmeleri için ikna etmeyi başarmıştı. Napolyon'un Sedan'da esir düşmesiyle Prusya ordularına Paris yolu açılmıştı. Daha fazla direnemeyen hükümet 28 Ocak 1871'de Almanya ile mütarekeyi imzalamak zorunda kaldı. Bismarck, Fransa'ya karşı kazanılan zaferden sonra prensliklerde yayılan ulusal coşkuyu da ustaca kullandı. Alman İmparatorluğu'nun kurulmasıyla birlikte Bismarck'ın gücü de arttı: Başbakan ve Dışişleri Bakanı olarak görevinde kaldı ve aynı zamanda Şansölye oldu. Prusya Kralı ve Alman İmparatoru I. Wilhelm ile birlikte devletin zirvesini oluşturuyordu. Alman İmparatorluğu 18 Ocak 1871'de Versay Sarayı'ndaki Aynalar Salonunda ilan edilmişti.

Mayıs 1871'de Fransa ile imzalanan Frankfurt Barışı'ya Alsace-Lorraine Almanya'ya bırakılmıştı. Fransa Almanya'ya 5 Milyar frank savaş tazminatı ödeyecek ve bu borç ödenene kadar Fransa'nın kuzey toprakları Alman işgali altında kalacaktı.

Peki, Bismarck'ın hükümetin zirvesini oluşturduğu Kayser Wilhelm ile ilişkileri nasıldı? Bismarck'a tamamen güveniyordu ve ölümüne kadar onunla birlikte kaldı; Bismarck'ın zaman zaman istifa taleplerini reddetti. Bismarck sadıktı, ama krala istediğini yaptırmak için sürekli uğraşıyordu. İmparatorluğu birleştirmeye hizmet eden savaşlarda ve Versay'da imparatorluğun ilanında bunu başarmıştı: burada Wilhelm'in isteğinin aksine, imparatorun gelecekte "Almanya Kayseri" değil "Alman İmparatoru" olarak adlandırılmasını sağladı. Wilhelm 18 Ocak 1871'de Alman İmparatoru ilan edildiğinde, coşkulu olmaktan çok uzaktı. Prusya krallığı onun için daha değerliydi. Bismarck onu imparatorluk tacını kabul etmeye ikna etti.

---

²² H. Böhme, a.g.e., s.275 vd.

Wilhelm o zamanlar 74 yaşındaydı, esas olarak temsili görevler üstlendi ve siyasi işi Bismarck'a bıraktı. Bismarck, Alman Reich'ını "Demir Şansölye" olarak yönetti ve kararları her zaman Wilhelm tarafından onaylandı.²³

Resim 1.1. Alman Birliğinin İlanı 1871²⁴

²³ C. Jahr, a.g.e., s.173 vd.

²⁴ Anton von Werner: Die Proklamierung des deutschen Kaiserreiches (18. Januar 1871) (dritte Fassung 1885), Bismarck-Museum Friedrichsruh

Resim 1.2. 1871-1918 Alman İmparatorluğu²⁵

²⁵ [https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsches_Reich#/media/Datei:Deutsches_Reich_\(1871-1918\)-de.svg](https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsches_Reich#/media/Datei:Deutsches_Reich_(1871-1918)-de.svg)

İKİNCİ BÖLÜM

BİSMARCK DÖNEMİ ALMANYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ

2.1. Bismarck'ın Osmanlı Siyaseti

Büyük Friedrich'den beri Prusya'nın Osmanlı Devleti'yle ilgili doğrudan çıkarları ve planları yoktu ve tarafsızlık gösteriyordu. Uzaklık, Osmanlı'nın güçsüzleşmesi, Napolyon ile savaştan sonra Prusya'nın zayıflaması buna sebep olarak gösterilebilir. Osmanlı Devleti diğer ülkelere karşı yeterince iddialı bir güç teşkil etmiyordu. Bismarck 1851 yılında Prusyalı bakan olarak göreve başladığında bu görüşü sabitti. 1853 yılında Prusya'nın bakanı Manteuffel kendilerini Osmanlı Devleti'yle ilgilenmeyen beş güç içinde tek olarak saymış ve sadece diğer ülkelerle aralarındaki dengede ve genel barıştaki etkisinde gerekli olabilecek kadar Osmanlı Devleti'ni önemsiyordu.²⁶

Prusya bu dönemde Kırım savaşı içerisindeydi (1853-1856). Bismarck'ın Osmanlı siyaseti bu savaş içerisinde ana hatlarına ulaşmıştır, fakat tarafsızlık ilkesi, doğrudan bir çıkar oluşmadığı sürece, bozulmamıştır. Şunu eklemek gerekir Şark Meselesi Prusya'nın diğer devletler yanındaki konumunu etkilediği sürece önemli olmuştur. Kendi pozisyonunu parlatmak için hasta adam tabiri ile tanımlanan Osmanlı her daim gerekli bir aktördü. Alman siyasetinin gelişmesi için Avusturya'nın Alman topraklarında etkisinin azalmasına ihtiyacı vardı. Şark Meselesi de Almanya'nın Avusturya'ya karşı üstünlük sağlayabilmesi için bir fırsattı.²⁷ Krizler Bismarck için her zaman önemli fırsatlardı. Krizleri kendi çıkarları uğruna kullanmayı ve yönetmeyi başarıyordu.

Alman siyaseti ne Avusturya yancısı ne Rusya karşıtı idi. Fakat Avusturya Alman bölgesinde daha iyi bir pozisyon teklifinde bulunursa Rusya'ya karşı cephe alabilirdi. Prusya her zaman ilgi ve rağbet gören koalisyon ortağı olarak kalmalıydı. Almanya'nın bu şekilde ilerleyeceğini düşünüyordu. Zorunlu bir neden ya da çok cazip bir ortaklık olmadığı sürece tarafsızlık ilkesini korumalıydı. Aslında her iki

---

²⁶ Scherer, a.g.e., s.8.

²⁷ Scherer, a.g.e., s.10.

devletin de iç meseleleri ya da gidişatı onu çok ilgilendirmiyordu. Kendi eseri olan “Düşünceler ve Hatıralarda” bunu hareketlerinde sadece devletin çıkarlarının kendisine rehber olduğunu ifade etmiş ve güçlü idarelere taraf olduğu suçlamasını reddetmiştir.²⁸

Bismarck Osmanlı siyasetiyle yalnızdı, çünkü diğer büyük güçler bu meseleyle menfaatleri doğrultusunda daha yakından ilgiliydi ve bağımsızlık mücadelesi veren Hıristiyan milletleri destekliyordu. Hiçbir siyasi raporunda, mektuplarında ya da hatıralarında Bismarck’ın Osmanlı’nın yeniden yapılandırılması ya da Hıristiyanların kurtarılmasıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Hıristiyan dayanışması ve ulusal uyanış ona hep uzak kaldı. Ne Osmanlı taraftarı ne de karşıtı bir siyaseti vardı. Mevcut duruma göre ve işine yaradığı sürece siyaseti her iki yöne doğru ilerleyebilirdi.²⁹ Kararı neticesinde kendi pozisyonu güçlenecek ise Osmanlı ile yakın temas içinde olabilirdi. Osmanlı topraklarında oluşan krizin Avrupa’ya etkisi önemliydi siyasetinde. Aynı zamanda bu krizler onun için fırsattı. Avusturya’nın ilgisini o yöne çekebilir ve Almanya’daki etkisini azaltabilirdi. Yine kendi eserinde dile getirdiği gibi yabancı devletlere olan tutumu kin ve nefrete değil o devletin kendisi için faydalı olup olmayacağına dayanıyordu.

1862 yılında Bismarck Prusya bakanı ve Dış İşleri bakanı oldu. Kırım savaşından sonra Rusya güç kaybetti. Bu dönemde Bismarck’ın Osmanlı tutumu değişiklik gösterdi, fakat kendi çıkarları için değil, Rusya’nın güç kaybetmesinden dolayı. Paris Barışı ve hükümleri Rusya’yı sakinliğe itti. Rusya’nın kayıpları, güçsüzlüğü ve Avusturya’yla gerginliği ön plandaydı. Osmanlı siyaseti ikinci plandaydı.

1866 yılında Şark Meselesi hareketlenmeye başlamıştı. Romanya’da prens Alexander Cusa’nın ardından tahta kimin geçeceği uluslararası gerginliğe neden olmuştu. Ayrıca aynı yıl Girit’te meydana gelen ayaklanma Osmanlı Devleti’ni ve Avrupa güçlerini meşgul etmişti. Birleşme savaşları, Alman İmparatorluğunun kurulması ve Berlin’in güç kazanması diğer ülkelerde endişeye neden oluyordu. Bu

---

²⁸ O. V. Bismarck, Gedanken und Erinnerungen (Düşünceler ve Hatıralar, Çeviri: Nijat Akipek) Dünya Edebiyatından tercüme, Alman Klasikleri 79, Ankara 1992, s.

²⁹ Scherer, a.g.e., s.12 vd..

durum Bismarck'ı yeni engeller ile karşılaştırıyordu. Bismarck bunu şöyle çözümlenmeye çalıştı: diğer ülkelerin Osmanlı Devleti'yle ilgili planları desteklenecekti, karşılığında onlar da büyük Prusya Devleti'yle barışacaktı. Evet, Şark Meselesi Bismarck için Avusturya'nın gücünü azaltmak ve Rusya ile dengeyi sağlayacak bir obje olsa da büyük bir savaşın çıkması onun için tehlikeli olacağından Doğu da çıkabilecek sorunları mümkün olduğu kadar örtbas etmeliydi, çünkü Rusya, Avusturya ve Fransa Prusya'nın büyük güç kazanımını kabul etmeyebilirdi.

İttifak seçenekleri onun için tehlikeliydi. Kendisine karşı oluşabilecek bütün ittifakları engellemeliydi. Fransızlar Osmanlı'da Avusturya'yı desteklediği için İngiltere desteğiyle Fransa-Avusturya iş birliği tehlikeliydi. Aynı zamanda Rusların Osmanlı siyasetini de engellemek istemiyordu, çünkü Ruslarla ters düşmek olası bir Almanya-Fransa savaşında Rusların Almanya'ya destek vermeyeceği anlamına geliyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti'ndeki gerginlikleri hafifletmeye ya da ortaya çıkmasını engellemesi gerekiyordu.

Bismarck'ın Osmanlı siyaseti genel dış siyasetinde ikinci plandaydı ve Avrupa ülkelerinin güç birliklerine bağlıydı. Çar'ı ret etmeden Rusya'yı ittifaklardan uzak tutarak Girit sorununu diğer güçlerle ortak bir karar neticesinde çözümlenmesine neden oldu. Avusturya Doğu ile meşgul olurken Rusya ile ittifak kuramazdı. Ama bu durum orada bir savaş çıkması halinde Almanya'yı Avusturya ve Rusya arasında bir seçim yapmaya mecbur bırakacağından en baştan oluşabilecek sorunları engellemeliydi. Evet, birtakım gerginlikler ve sorunlar Rusya ve Avusturya'nın dikkatlerini oraya vermesi için gerekiyordu ama fazlası kendi planlarını bozabilirdi. Fransa ve Avusturya'ya karşı Rus desteğini garantilemek isteyen Bismarck'ın hareket alanı dardı, çünkü Şark Meselesinde Rusya'nın tek müttefiki kendisiydi ve bu da olası bir krizde diğer güçlerle karşı karşıya gelmek zorunda olduğunu gösteriyordu. Bu durumda Osmanlı Devleti'yle diğer Avrupa devletlerini yakınlaştırmayı deneyebilir miydi? Rusya da henüz bir kriz ya da savaşın çıkmasını istemediği için, Bismarck dengeyi sağlayabiliyordu.³⁰ Ticari çıkarları neredeyse hiç göz önünde bulundurmuyordu. Osmanlı sadece krizleri yatıştırmak ya da diğer güçlerin çıkarları uğruna birbirleriyle meşgul olup, oyalanabilecekleri bir

---

³⁰ Scherer, a.g.e., s.19-23.

konumdaydı. Büyük güçlerin konstellasyonu Osmanlı siyasetini belirliyordu, çünkü Bismarck'ın ittifaklar sistemindeki konstellasyonlar Almanya'nın üstünlüğü için gerekliydi.

1868 yılında Paris'teki Prusyalı büyükelçi Robert von der Goltz Bismarck'la doğru Osmanlı siyasetiyle ilgili görüşmelere başlamış ve Batıya yakın Rusya'dan uzak bir siyaset izlemeleri ve Rusların Balkanlar'daki ilerleyişini durdurmak için Fransa ile ittifak yapmaları gerektiğini önermişti. Von der Goltz daha önce Atina ve İstanbul'da bulunduğu için bölgeye ve buradaki duruma hakimdi. Rusların Romanya'ya yerleşmesi engellenmeliydi, yoksa Adriyatik boğazlara girmesi an meselesiydi. Türk hâkimiyetinden kurtulan Sırp'ları güçlendirmek gerekliydi. Sırp'lar güney Slav halkının merkezi olarak Ruslara karşı bir güç olabilirdi. Bu öneriler Bismarck'ın dış siyasetine sadece ters değil, onu tamamen saf dışı bırakıyordu. Bismarck bu önerileri reddetti.

1870 yılında Bismarck'ın hesapları başarı getirdi: Almanya-Fransa savaşında Ruslar destek sözlerini tuttular, fakat karşılığında olası bir Avusturya saldırısına karşı destek beklediler. Kasım 1870'de Çar kendi iradesiyle Paris Antlaşmasının Karadeniz'le ilgili maddelerini bozarak yine uluslararası bir krize neden oldu. İngiltere sakinleşip, Rusya da müzakerelere hazır olunca Bismarck bir konferans önerisiyle antlaşma ortaklarını sorunu çözmeye ikna etmeyi başardı.³¹

1871 İmparatorluğun ilan edildiği yıl olup Bismarck'ın Osmanlı siyaseti için önemli bir yıldır. Avusturya-Macaristan'a yakınlaşması bunun için çıkış noktası olmuştu. 1871'deki Kayserler buluşması ve Rusya'yla Avusturya'nın arasındaki buzların erimesi ile gelişmişti. 22 Ekim 1873 yılında Üç İmparator Anlaşması ile net belirlenmiş sorumluluklar almadan bu üç büyük güç birleşmişti. Bu antlaşma Bismarck'ın Osmanlı siyasetinde yeni bir sayfa açmıştı. İmparatorluğun ilanından önce Rusya ve Avusturya'yla rekabet halinde olan Bismarck artık 1890 yılındaki istifasına kadar üç imparator birliği adına ve Almanya'nın eriştiği gücü koruması için hareket etti. Önemli nokta şudur ki, şimdiye kadar Avusturya ve Rusya'nın Şark Meselesindeki rekabeti Bismarck'ın işine yaramıştı, şimdi nasıl bir yol izleyecekti? Berlin'e karşı bir ittifak zorlaşmıştı, fakat bir Doğu savaşı Ruslar ile olan

---

³¹ Scherer, a.g.e., s.24-26.

yakınlaşmayı tehlikeye atabilirdi, o yüzden gerginliklere fırsat verilmemeliydi. Böylece tabi Fransa ile birleşmeleri de engellenmişti ama olası bir Rusya-Avusturya savaşında bir tarafı seçmek zorundaydı, bu tehlike hala devam ediyordu. Rusya ve Avusturya'nın rekabetinin Bismarck için iki sonucu vardı. Birincisi, tüm dış siyaseti kapsamında bu mesele önem kazandı ve ikincisi, Şark Meselesindeki tarafsız tavrını koruyabilir ve müttefikleri arasına girmek zorunda kalmadan inandırıcı bir müttefik olarak görünebiliyordu.³²

Bosna Hersek'te isyan çıkmış ve Osmanlı'nın mali sıkıntıları sorununu daha da etkilemişti. Mayıs 1876'da isyan ateşi Bulgaristan'ın bazı bölgelerine de sıçramıştı. Sonu kanlı biten isyan Avrupa'da çok büyük bir tepkiye yol açmıştı. Temmuz 1876'da Sırbistan ve Karadağ tüm Balkan halkını Osmanlı Devleti'ne karşı başkaldırıya davet etmiş ve Bosna Hersek'e girmişlerdi. Daha güçlü Osmanlı ordusu isyanı bastırmayı başarmıştı ve Rusya'nın baskısı ile Ekim 1876'da Belgrat'ta ateşkes imzalandı. Bu durum Bismarck'ın işine şöyle geliyordu: diğer ülkelerin dikkatleri bu yöne doğru çevrilmişti.

Krizin çıkışından kısa bir süre sonra Dış işleri sekreteri von Bülow şöyle yazmıştı: Bismarck Almanya'nın doğrudan dâhil olmadığı bir durumum yaşanmasını arzu ediyordu. Bu durum Bismarck'ın emirlerine şöyle yansdı: “açık bir yangın dahi olsa bekleyip izleyeceğiz ve ellerimizi ateşte ısıtacağız.”³³ Balkan Hıristiyanlarının arzu ve isteklerine hiçbir destek vermemişti. Bu krizi ne idare etmek nede diğer ülkeleri meşgul etmenin dışında kullanmak istiyordu. Kesin bir geri çekilme ve üç imparatorluk birliğini bozmayacak şekilde davranılmasını emretmişti. 5 Aralık 1876'da mecliste bunları söyledi: “Almanya için ciddi bir önem taşımadığı sürece Doğu meselelerine dahil olmalarını tavsiye etmeyeceğim, çünkü tek bir Pomeranyalı askerin kemiklerine değer bir mesele değildi”. Katı bir geri durma politikası izlenecekti. Zor durumda kalındığında ise önce Avusturya ve Rusya'nın anlaşması beklenmeli ve Almanya sadece bu uzlaşmaya dahil olmalıydı. Peki bu süreç içerisinde Bismarck'ın muhatabı ve Osmanlı padişahı II. Abdülhamid kimdir ve neler yapmıştır, kısaca tanıyalım. II. Abdülhamid 1876-1909 yılları arasında hükümdar

---

³² Scherer, a.g.e., s.27-30.

³³ Scherer, a.g.e., s.33.

olmuş, çöküş ve dağılma süreçlerinin son padişahıdır. 21 Eylül 1842 tarihinde dünyaya geldi. Abdülhamid, Türkçe, Farsça, Arapça, Osmanlı tarihi, Fransızca ve musiki dersleri almıştı. Gençlik günlerinde veliaht olarak büyük kardeşi Şehzade V. Murad görüldüğü için saray çevrelerinde fazla ilgi görmeyen Abdülhamid, bu nedenle aşırıaktan uzak, sade bir hayat yaşamıştır.

II. Abdülhamid kendisinden önceki diğer padişahların aksine şehzadeligi sırasında yurt dışı ziyaretlerine çıkmış, tahta çıkmasından 9 yıl önce amcası Sultan Abdülaziz'in 1867 yılında çıktığı Avrupa gezisinde amcasına refakat etmişti. Bu gezide 30 Haziran- 10 Temmuz 1867 tarihlerinde Paris, 12- 23 Temmuz 1867 tarihlerinde Londra, 28- 30 Temmuz 1867 tarihlerinde Viyana ziyaretlerinde bulunmuş, 21 Haziran 1867'de henüz 24 yaşında iken İstanbul'dan başlayan yolculukları, bu şehirlerin dışında diğer Avrupa başkentleri ve önemli şehirleri de ziyaret edildikten sonra 7 Ağustos 1867 tarihinde yeniden İstanbul'da sona ermişti.

Anayasaya dayalı meşrutî bir idare kurmak isteyen ve bu yüzden Abdülaziz ile V. Murad'ı tahttan indiren Mithat Paşa ve arkadaşlarıyla anlaşan II. Abdülhamid, 31 Ağustos 1876 Perşembe günü tahta çıktı. Bu sırada devlet en zor günlerini yaşıyordu. Abdülaziz devrinde başlamış olan Bosna-Hersek ve Bulgar ayaklanmalarına V. Murad devrinde Sırbistan ve Karadağ isyanları da eklenmişti. Bu isyanları kışkırtan ve destekleyen Rusya Şark meselesini halletmek üzere fırsat kollamaktaydı. Malî imkânsızlıklar yüzünden isyanlar bastırılmıyordu. Abdülaziz'in son yıllarında Mahmut Nedim Paşa'nın dış borçların ödenmesiyle ilgili kararı, Avrupa'da büyük tepkilere yol açmış ve bu yüzden yeni bir yardım alınması imkânsızlaşmıştı. Avrupa kamuoyu Osmanlı Devleti aleyhine dönmüş durumdaydı.

Abdülhamid, milletlerarası politikada devletin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü savunmayı hayatî bir görev sayıyordu. Öncelikle hedefleri belli, nesilden nesile devam edecek bir dış politika oluşturmak için hükümetinden raporlar istedi. İç politikadaki sertliği dış olayların seyrine göre azalıp çoğaldı. Dış politikada karşılaştığı güçlükler, bilhassa yabancı devletlerin içeride birtakım olaylar çıkartmaları, padişahı sıkı bir rejim uygulamaya sevk etti. Çünkü iç politikadaki çalkantıları kontrol etmeden, dağılmakta olan bir imparatorluktaki çeşitli menfaat gruplarını ve siyasî faaliyetlerini zapturapt altına almadan devleti yönetmek mümkün

değildi. Devletin toparlanabilmesi için zamana ihtiyaç olduğuna inanan Abdülhamid, bazı tavizler pahasına da olsa, ağır bir yük oluşturan savaşlardan kaçınma yoluna gitti. Abdülhamid, ekonomik alanda kendisinden önceki padişahlardan devraldığı dış borçları temizlemeye öncelik verdi. Tahta çıktığında, 1854-1874 arasında alınmış dış borçların vadesi dolan yıllık ana para ve faiz ödemeleri devletin normal gelirlerinin yarısını geçiyordu. Dış baskı aracı olarak kullanılan ağır borç yükünden bir an önce kurtulmak istedi. Dış borçların içinden çıkılmaz bir hâle gelmesi, 1881 yılında Düyun-u Umumiye'nin kurulmasına yol açtı. Düyun-u Umumiye, Osmanlı Devleti'nin en büyük iki alacaklısı olan Fransa ve İngiltere tarafından kontrol ediliyordu. Osmanlı Devleti'nin neredeyse bütün maliyesini yönetecek duruma gelen Düyun-u Umumiye'nin idaresinde İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan temsilcileri yer alıyordu. Bazı vergilerin toplanma yetkisi Düyun-u Umumiye'ye bırakıldı. Böylelikle Osmanlı Devleti iktisadî bağımsızlığını kaybetti. Düyun-u Umumiye idaresinin kurulmasıyla beraber başlangıçta Osmanlı Devleti'nin borçlarının önemli bir bölümü silindiyse de 1881'den 1908 yılına kadar 12 borç sözleşmesi imzalandığı için dış borçlanma sürdü.

Diğer taraftan dünyadaki genel ekonomik bunalımın ve kapitülasyonların da etkisiyle ziraat üretim düştü, yatırımlar durdu. Devlet gelirlerinin esasını oluşturan ziraat vergilerin toplanması aksadı. Çözüm olarak imtiyaz usulüne gidildi. Bu sayede çeşitli bölgelerde yeni yatırımlar yapıldı. Fakat bu sistemin uygulanması sırasında büyük rüşvet ve yolsuzluklar oldu. İslâm dünyası ile bağlarını güçlendirmeye çalışan ve bunu temel bir siyaset haline getiren Abdülhamid, Almanya'dan aldığı malî destekle, 1888'de Haydarpaşa-İzmit demiryolu hattını Ankara'ya kadar uzatmaya teşebbüs etti. 1902'de Ankara'yı Bağdat'a bağlayacak hattın yapımını da Almanlara verdi. Abdülhamid'in en başarılı yönü dış politikasıydı. Dünyadaki politik gelişmeleri yakından takip etmek üzere sarayda bir çeşit bilgi merkezi kurdu. Osmanlı Devleti'yle ilgili bütün dünyada çıkan yazılar ve dış temsilciliklerden padişaha gelen raporlar burada toplanır ve değerlendirilirdi. Padişah, gerektiğinde yerli ve yabancı ilim adamlarından dış politika konusunda bilgi alırdı. Abdülhamid'in dış politikası prensip itibarıyla basit, uygulanış bakımından oldukça zordu. Dış politikada temel amaç, imparatorluğun barış içinde yaşamasını temin

etmekti. 1878'den 20. yüzyıl başlarına kadarki dönemde bağımsız bir politika izledi. Hiçbir devletle devamlı anlaşmaya girmedi. Büyük devletleri mümkün olduğu kadar birbirlerinden ayırabilmek için çeşitli diplomatik faaliyetlere girişti. Osmanlı Devleti'nin varlığı için en tehlikeli gördüğü İngiltere'ye karşı Rusya ile dostluk kurmaya yöneldi. Mısır'da İngiltere'nin karşısına, aynı bölge ile ilgilenen Fransa'yı çıkardı. Bu güçlerin desteğiyle ve ince hesaplarla bir denge politikası takip ederek İngiltere'nin etkisini kırmaya çalıştı. Büyük güçleri her fırsatta birbirlerine düşürmeyi dış politikasının temel unsuru haline getiren padişah, Kuzey Afrika'da da Fransa'yla İtalya'yı karşı karşıya getirdi. Berlin Antlaşması'nın ortaya çıkardığı Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti aleyhine birleşmelerini önlemek amacıyla aralarındaki anlaşmazlıklardan faydalandı. 1890'lardan itibaren tarafsız dış politikadan ayrılmak ihtiyacını duydu. Fakat bu sıralarda oluşmakta olan devletler grubundan birine katılmayı da tehlikeli buldu. Yaptırdığı uzun araştırmalardan sonra Almanya'yla iktisadî iş birliğine razı oldu. Almanya'yı tercih etmesinde pek çok sebep vardı. Bunların başında, Almanya'nın hiçbir İslâm ülkesini işgal etmemiş olması, Ermeni meselesinde Osmanlı Devleti'nin görüşünü desteklemesi, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Müslümanların dostu olduğunu açıkça ilân etmesi gelmekteydi. Siyasî ittifaktan şiddetle çekinen Abdülhamid, Almanya ile yapılacak iktisadî münasebetler sayesinde memleketin kalkınabileceğini ümit ediyordu. Almanya'nın kendi iktisadî yatırımlarını korumak için, Osmanlı Devleti'ne dışarıdan gelecek saldırıya doğal olarak karşı koyacağını da hesaplıyordu. Bu amaçlarla, başta demiryolu olmak üzere Alman yatırımcılarına geniş imtiyazlar verildi.

Abdülhamid, büyük güçler arasındaki rekabet üzerine kurulan dış politika ile ülke bağımsızlığının uzun süre korunamayacağını biliyordu. Esas maksadı zaman kazanmak ve bu zaman zarfında devleti iktisaden kalkındıracak gerekli reformları yapmaktı. Fakat Tanzimat döneminin borç faturası padişahın elini kolunu bağıyordu. Padişahın istediği bütün reformlar yapılamamakla birlikte oldukça önemli adımlar atıldı. Eğitim ve bayındırlık ve tarım alanında olumlu gelişmeler görüldü. Özellikle eğitim alanındaki gelişmeler büyüktü. Kendi gelirleriyle ayakta duramayan medreselerin yeni usullerle eğitim veren okullara dönüştürülmesine hız verildi. Kaliteli uzman-memur yetiştirmek üzere yüksek okullar açıldı. Mekteb-i Mülkiyye,

Mekteb-i Hukuk, Sanâyi-i Nefise Mektebi, Hendese-i Mülkiyye, Dârümuallimîn-i Âliye, Maliye Mektebi, Ticaret Mektebi, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlîsi, deniz ticareti, orman ve maâdin, lisan, dilsiz ve âmâ mektepleriyle Dârümuallimât ve kız sanayi mektepleri, fen ve edebiyat fakültelerinden oluşan Dârülfünun hep Abdülhamid döneminde açılmıştı. Bu yüksek okullara öğrenci yetiştirmek üzere ilk ve orta öğretime de önem verilmişti. Batı tarzındaki ilk ve orta tahsilin kurulması bu dönemde gerçekleşti. Abdülhamid bütün vilâyetlerle sancakların çoğunda rüştiyeler kurdurdu. İptidai denilen ilk mektepleri köylere kadar götürdü. Rüştiyelerden itibaren yabancı dil öğretimi mecburi tutuldu. Birçok vilâyette dârümuallimînler ve hukuk mektepleri açtırdı. Kültür seviyesini yükselten Abdülhamid, Müze-i Hümâyun (Eski Eserler Müzesi), Askerî Müze, Bayezid Kütüphâne-i Umûmîsi, Yıldız Arşivi ve Kütüphanesi gibi kültür müesseselerini de kurmuştu. İmparatorluk içindeki vakıf kütüphanelerinin kitap mevcudunu tespit eden ilk kataloglar da bu dönemde yapıldı. Koyu bir sansür uygulandığı halde, yayın çalışmalarını bizzat desteklediği için kitap, dergi ve gazete sayısında büyük artışlar oldu. Abdülhamid ayrıca, başta İstanbul olmak üzere imparatorluğun çeşitli şehirlerinin önemli fotoğraflarını içeren albümler koleksiyonu hazırlattı. Bütün memlekette ticaret, ziraat ve sanayi odaları da yine Abdülhamid zamanında açıldı. İlk defa “tahrîr-i nüfûs” teşkilâtı kurularak, memlekette insan gücü ve mal varlığının istatistikî bir şekilde her yıl düzenli olarak tespitine çalışıldı. Ayrıca imar ve bayındırlık faaliyetlerine de hız verildi. Anadolu ve Rumeli demiryollarının büyük bir kısmı tamamlandığı gibi, yol bulunmayan Anadolu’da bir şose şebekesi meydana getirildi. Çeşitli şehirlerde atlı ve elektrikli tramvaylar, düzenli rıhtımlar yapıldı. Hicaz ve Basra’ya kadar telgraf hatları çekildi. Abdülaziz döneminde “memleket ve menâfi sandıkları” adıyla bazı kredi müesseseleri kurulmuştu. Bunlar 1883’te Menâfi Sandıkları, 15 Ağustos 1888’de de Ziraat Bankası adını aldı. Abdülhamid döneminde bu bankanın teşkilâtı genişletildi, çeşitli yerlerde şubeleri açılarak çiftçiler desteklendi. Feshâne ve Hereke fabrikaları genişletildi; Yıldız Çini Fabrikası açıldı. Askerî ıslahat için Almanya’dan uzmanlar getirilirken Almanya’ya eğitim için Türk subayları gönderildi. Askerî rüştiyeler ve idadiler arttırıldı. Türk ordusu yeni silâhlarla teçhiz edildi. Hukuk alanında da önemli adımlar atıldı. Ceza usulü ve ticaret usulü kanunları çıkarıldı. Batı örneklerine göre polis teşkilâtı yeniden düzenlendi. Memurlar için Tekâüt Sandığı kuruldu. Malî

darlık yüzünden yer yer patlak veren iç ayaklanmalar, yeni yeni muhtariyet istekleri, dış politikada karşılaşılan güçlükler, devletin işleyişindeki aksaklıklardan doğrudan etkilenen genç memur ve subaylar arasında tepkiler uyandırdı ve zamanla gizli bir muhalefet cephesi oluştu. Dönemin aydınları imparatorluğun kurtuluşu için tek çıkar yolun meşrutiyet olduğuna inanıyorlardı. İttihat ve Terakki Komitesi'nin başı çektiği bu harekette Türk aydınları Ermeni, Rum, Bulgar ve Arap gibi çeşitli unsurlara mensup komitacılarla "ittihâd-ı anâsır" fikri etrafında anlaştılar. Komşu devletlerin yeni bir müdahaleye hazırlanmaları üzerine Makedonya'da bir araya gelmiş olan bazı Türk subayları padişahı Kânûn-ı Esâsî'yi ilân etmeye zorladılar. II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'de anayasayı tekrar yürürlüğe koyduğunu ilân etti. II. Meşrutiyet adı verilen bu olay, beklenenin aksine imparatorluğun dağılmasını daha da hızlandırdı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Meclisi'ne üye gönderilmesine engel olmak için 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'i işgal etti. Aynı gün Bulgaristan bağımsızlığını ilân etti. Bir gün sonra da Girit, Yunanistan ile birleştiğini açıkladı. Önemli devlet meselelerinde karar vermeden önce değişik fikirdeki devlet adamlarının görüşlerini alırdı.³⁴

II. Abdülhamid Dönemi'nde Osmanlı-Almanya İlişkileri oldukça önem kazanmıştı. Bu açılım, Osmanlı Devleti'nin Avrupalı Büyük Devletlerle diplomatik ilişkilerinin seyrini de etkileyecek temel prensiplerin değişmesine sebep olmuştu. II. Abdülhamid döneminden itibaren gelişen dış siyasetteki bu belirgin değişim Osmanlı Devleti'nin dış politikasında dönüm noktası olmuş ve devletin dağılmasına kadar sürmüştü. Diplomaside çok yönlü bir siyaset izleyen II. Abdülhamid'in tavrı, zamana, mekâna, şartlara ve hedeflerine göre değişmişti. Kimi zaman denge politikası izlerken, kimi zaman tarafsızlık ve bağımsızlık politikası, kimi zaman barışçı ve tavizci fakat yerine göre de tehdit politikası izlemişti. Onun bu dönemde Almanya'ya yaklaşma politikası denge siyasetinin bir örneğiydi. İngiltere ve Rusya'ya karşı Almanya'nın desteğini sağlamak kaydıyla uluslararası diplomaside Osmanlı'nın gücünü artırmak istemişti. Abdülhamid, 10 Şubat 1918'de 75 yaşındayken kalp

³⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulhamid-ii>

yetmezliği nedeniyle öldü. Mezarı, büyük babası için Divan Yolu'nda yaptırılmış Sultan II. Mahmud Türbesi'nde bulunmaktadır.³⁵

2.2. Bismarck'ın Dış Politikayla İlgili Görüşleri

Şark meselesinde İngiltere, Avusturya ya da Rusya ile bir gerginlik yaşama ihtimali Almanya için Osmanlı'nın halkına tutumundan ve Avrupa güçleriyle olan ilişkisinden daha önemliydi. Bismarck Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu çözmeye yardımcı olmaktan çok, kendisini ve iş birliği içinde olduğu ülkelerle ilişkisini nasıl etkileyeceğiyle ilgileniyordu. Osmanlı'nın iç meselesi ve diğer ülkelerle olan ilişkisi onu ilgilendirmiyordu. Gerektiğinde Osmanlı'yı koz olarak kullanabilirdi.

14 Ekim 1876 yılında yazdırdığı dış politikaya dair görüşlerinde bu durumu şöyle açıklıyordu: "...Bizim için önemli olan şu veya bu şekilde Osmanlı Devleti'nin durumunu tasarlamak değil, önemli olan bu durumların bizi ve bizimle dostluk içerisinde olan güçleri nasıl etkileyeceğidir. Almanya için, Doğu'daki karmaşanın bizi İngiltere, daha çok Avusturya ve en çok Rusya ile sürekli bir gerginliğe itip itmeyeceği sorusu, Osmanlı'nın kendi halkına olan tutumundan ve diğer ülkeler ile olan ilişkisinden daha önemlidir."³⁶

Özetle Bismarck'ın Osmanlı Devleti'yle olan ilişkisi ve tutumu kendi menfaatleriyle doğrudan orantılıydı. Peki kriz nasıl çözüldü? Ya da Bismarck ne öngörüyordu? Kriz yaşayan ve diğer devletlere de yük olan bir devlet ya tamamen ya da parça parça bölüşülmeliydi. Osmanlı Devleti fikren parça parça Avrupa ülkeleri arasında paylaşılmıştı. İki devletin Bismarck'a göre Osmanlı'da haklı talepleri vardı. Bunlardan biri Avusturya, diğeri de İngiltere idi. Avusturya, Hıristiyan halklarla olan bağından, İngiltere ise Hindistan'a olan bağlantısından dolayı. Bismarck'a göre

---

³⁵ Herbert Wilhelm Duda: Abdülhamid II. In: Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas. Band 1. München 1974, S. 4–6.

³⁶ "... unser Hauptinteresse liegt nicht in der Gestaltung der Verhältnisse des türkischen Reiches, sondern in der Stellung, in welche wir und die anderen Mächte untereinander gebracht werden. Die Frage ob wir über die orientalischen Probleme mit England, mehr noch mit Österreich, am meisten aber mit Russland in eine dauerhafte Verstimmung geraten, ist für Deutschland viel wichtiger, als alle Verhältnisse der Türkei zu seinem Volk und zu den europäischen Mächten." Bkz. Diktat Bismarcks 14. Oktober 1876 (GP 2, Nr. 246)

Rusya Osmanlı topraklarıyla güçleneceğine aksine güç kaybedecekti. Fransa için bu bölge sadece bir itibar sembolüydü ve Almanya'nın doğrudan bir çıkarı yoktu.

20 Ekim 1876'da Bismarck 'Oktoberdiktat' olarak adlandırılan politik görüşlerini ifade eden bir rapor daha yazmıştı. Bu rapor, sadece kendi içlerinde kullanım için yazılmıştı ve burada düşüncelerini şöyle belirtmişti: "Bütün Osmanlı, tüm halkları ile birlikte siyasi bir güç olarak medeni Avrupa ülkelerinin kendi aralarında savaşmalarını gerektirecek kadar değerli değildir."³⁷

Önemli olan sadece gelişmelerin Avrupa ülkeleri arasında ki güç dengesini ve güvenliğini nasıl etkileyeceğiydi. Osmanlı Devleti'ne özel olarak bir bağı ya da ilgisi yoktu, fakat stratejik olarak gerekliydi ve hazırda bulunması gerekiyordu. Rusya ve Osmanlı Devleti arasında bir savaş olması durumunda Rusya'yla anlaşma sağlandığı takdirde Avusturya ve İngiltere Osmanlı'nın tarafında yer almak zorunda değildi. Avusturya Bosna Hersek'i işgal etmek zorundaydı, yoksa güney Slavların bağımsızlık mücadelesi kendi imparatorluğuna da sıçrayacaktı, bunu engellemeliydi. İngiltere Hindistan yolunu korumak için Mısır'ı işgal etmeliydi. Rusya'yla ek bir anlaşmada İstanbul ve Edirne'nin Osmanlı idaresinde kalmasına karar verildi ve Rusya'ya Akdeniz'e serbest giriş hakkı tanındı. Osmanlı Devleti çok uluslu yapısını terk ederek etnik olarak Türklerin yaşadığı bölgede idaresini sürdürmeliydi. Yani Osmanlı'nın Avrupa'dan geri çekilmesi sadece zamana kalmıştı. Avrupa ülkelerinin çıkarları ve Hıristiyan Balkan halklarının bağımsızlık isteği doğrultusunda etnik olarak bir Türk devleti son çıkış yol olarak görünüyordu. Yeni Türk Devleti boğazları kontrol eden tarafsız bir koruyucu ve İngiltere'yle Rusya arasında bir tampon olarak kalmalıydı. Bu Osmanlı Devleti'nin var olması için tek olumlu nedendi. Yani Avrupa güçleri arasındaki barış Osmanlı üzerinden sağlanacaktı. Bismarck'ın kaleme aldığı bu raporu sadece bir tasarımdı, ama sonraki tutum ve siyasi duruşunu bu fikirler üzerine kurdu.

15 Haziran 1877 tarihli Kissinger raporu Bismarck'ın dış siyasetinin yer aldığı en önemli belgeydi. Buradaki temel düşüncesi şuydu: Doğu krizini Osmanlı'nın üzerinden çözmek yeni bir güç dengesinin anahtarıydı ve Almanya'ya karşı düşmanca ittifaklarının önünü kesecekti, çünkü İngiltere, Fransa ve Avusturya ya da

---

³⁷ Scherer, a.g.e., s.38.

Rusya, Fransa ve Avusturya onun için tehlikeli üçlü ortaklıklardı. Bu gerçek olmamalıydı. Bu konstellasyonlar kendi pozisyonunu tehlikeye sokacağından bu ihtimaller gerçekleşmemeliydi. Buna karşılık olarak bu ülkeler Osmanlı'nın topraklarını kendi topraklarına katmalıydı. Osmanlı topraklı onun en etkili silahı olacaktı ve Osmanlı'yı silah olarak kullanmak onun için güç olmayacaktı. Sonuçta bütün Avrupa ülkeleri zaten Osmanlı'nın çöküşünden faydalanmak için sırada bekliyorlardı. Raporunda boğazların koruyucusu ve tampon rolü yok olmuş, yerine Rusya'nın Karadeniz'i koruması adına boğazları kontrolü altına alması, İngiltere'nin ise Çanakkale boğazlarını idare etmesi gelmişti. Tabi Bismarck burada daha önce söylendiği gibi diğer güçlerin hakkı olduğundan değil, bunu sadece Almanya'nın lehine gelişecek bir güç dengesi için yem olarak görüyordu.³⁸ Böylece bu ülkelerin bu bölgelerdeki rekabetleri de artacak, Almanya'ya karşı birleşmeleri engellenmiş ve ayrıca Bismarck müttefikleri arasında bir seçim yapmak zorunda kalmayacaktı.

Peki, bu mümkün müydü? Bismarck'a göre Rusya'nın Osmanlı topraklarından pay elde etmesi onu zayıflatacaktı, çünkü yeni kazanımları onları özellikle İngiltere'ye karşı daha savunmasız hale getirecekti ve Rusya bunun için Almanya'nın desteğine ihtiyaç duyacaktı. Almanya'nın pozisyonu üç imparatorluk birliğinde daha güçlenmiş olacaktı. Diğer müttefikler Almanya'ya bağımlı olacaktı. İngiltere de Mısır'la birlikte Almanya'ya karşı güçlenmiş olmayacaktı. Bölgede daha aktif olan Fransızlarla sorun yaşayacaklardı ve Fransa ile ters düşeceklerinden Almanya'ya karşı birleşme ihtimali kalmayacaktı. İngiltere ve Rusya arasında bir uzlaşma olacağına inanıyordu, çünkü çıkarları ortaktı. İkisi de boğazları istiyordu. Bu planının siyasi önemi büyüktü. Zaten hem Ekim raporunda hem de Bad Kisslingen şehrinden adını alan "Kissinger Diktat" raporunda Bismarck'ın Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik çıkarları önemsiz bir rol oynuyordu. Ekonomik ve ticari çıkarlar çok daha sonra önemli olacaktı. Şark Meselesi onun için sadece siyasi bir meseleydi. Ekonomik çıkarlarını göz ardı etmeye razıydı. Doğu krizinin sonunda ise görünürde hiçbir kazanımı olmayan Almanya bu meselenin güç ve emniyet bakımından en karlısı olarak çıkacaktı. Bütün siyasi güçler Almanya'ya ihtiyaç duyacak ve aralarında ki ilişkiler nedeniyle Almanya'ya karşı ittifak

---

³⁸ Scherer, a.g.e., s.39-40.

kuramayacaklardı. Fransa diğer ülkelerin onun vurabileceği zayıf noktası olmamalıydı. Bismarck'ın raporları bir eylem programı değildi, daha çok uzun vadeli bir modeldi.

1876-1878 yılları Bismarck yönetiminin Türk düşmanlığının zirveye çıktığı bir dönem olmuştu. Osmanlı-Rus savaşının çıkmasını engellemekten ziyade çıkması için mücadele etmişti. Tasarladığı programını gerçekleştirmek için ilk adım olarak görüyordu. Kayser II. Wilhelm Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasını engellemesi için onu uyardığında itiraz etti ve hatta istifa etmekle tehdit etti. İstanbul Konferansı başarısız olunca Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Osmanlı Devleti konferans kararlarını reddedince Kayser Wilhelm bunu şöyle yorumladı: “medeniyetten uzak Türkler, asırlar boyu süren keyfi baskıları yüzünden Hıristiyan kullarını isyana zorlamıştır.” Bu sözlerle Rus orduları, Alman Kayserin duasını almışlardı ve Alman elçilikler Osmanlı topraklarında yaşayan Rus halkının korunması ile görevlendirilmişti. 1878'de Rus ordusuna madalya ve tebriklerini gönderdi ve Osmanlı'nın barış için aracı olma teklifini reddetti ve doğrudan Rusya ile müzakere etmelerini önerdi. Yardıma muhtaç İstanbul'u işgal etmek ve Londra'yla Viyana ile bir anlaşmaya varmak yerine Rusya Edirne (31 Ocak 1878) ve Ayastefanos (3 Mart 1878) barışlarında Osmanlı Devleti'ne İngiliz ve Avusturya'nın isteklerine uymayan bir program sunmuştu. Bulgaristan'ın sınırları tartışma konusu olmuştu. İngiltere Balkanların güneyinde bir Slav devleti istemiyordu. Rusya ısrar etmeye devam ederse Avusturya ve İngiltere ile savaşmak zorunda kalacaktı.³⁹

Kissinger raporu, Otto von Bismarck tarafından 15 Haziran 1877'de Bad Kissingen'de yazdırılan ve onun dış politika anlayışının önemli özelliklerini içeren diplomatik bir belgedir. Otto von Bismarck, Avrupa'nın ortasındaki savunmasız coğrafi konumuyla yeni kurulan 1871 Alman İmparatorluğu'na karşı diğer Avrupa güçlerinin koalisyonlarından korkuyordu. Almanya'nın birleşmesi 1870/71'de Fransa'ya karşı bir savaşta sağlandığı için, Fransa'nın ilke olarak Almanya'ya karşı olduğunu varsayıyordu. Sonunda Fransa, Alsace'yi ve Lorraine'in bir kısmını kaybetmişti ve Bismarck, Fransızların intikamından korkuyordu.

---

³⁹ Scherer, a.g.e., s.42-46

Bismarck'ın Balkan kriziyle (1875-78) bağlantılı olarak kaleme aldirdığı raporunda ideal imajı Fransa dışındaki tüm güçlerin Almanya'ya ihtiyaç duyduğu ve karşılıklı ilişkileriyle ona karşı koalisyon kurmalarının mümkün olduğu kadar engellendiği genel bir siyasi durumdu. Belge, Orta Avrupa'da savaştan kaçınmak ve böylece Almanya'nın konumunu güvence altına almak için bir savunma politikasını tanımlıyordu. Almanya'ya karşı ittifakları önlemek için Bismarck, çevredeki veya Avrupa dışındaki diğer Avrupa güçleri arasındaki çıkar çatışmalarını kullanmak istedi. Almanya'nın bu çatışmalarda desteği ya da en azından tarafsız bir duruşu diğer büyük güçler için gerekli olmalıydı.

Kissinger raporu, Bismarck'ın ittifak sisteminde gerçekleştirilen diplomasi programını tasarladı; bu sistem, uluslararası güç dengesine ilişkin belirli bir gerçekçi iç görüden hareketle, Alman İmparatorluğu'nun dış politika konumunu güvence altına almaya çalıştı ve aynı zamanda Avrupalı güçlerin ortak çıkarlarını Alman ittifakını kazanmak için sömürmek istedi, gerçekten uluslararası bir sorunu çözmek istemiyordu. Raporunda şöyle diyordu "Biz, çok fazla açık belirtmeden, Mısır konusunda amaçları olan İngilizleri şöyle teşvik etmeliyiz: Bence bizim menfaatimiz ve geleceğimiz için mantıklı bir tasarım, İngiltere ile Rusya arasında bir eşitlemeyi destekleme ve ikisi arasında bu yüzyılın başındakine benzer iyi ilişkiler kurma ve böylece yakın zamanda iki ülkenin bize dostluk ile yaklaşmasını tahmin etmek. Geçenlerde bir Fransız gazetesi 'koalisyonlar kâbusum' olduğunu söyledi; bu tür bir kâbus, bir Alman bakan için uzun bir süre ve belki de her zaman haklı bir kâbus olarak kalacaktır. Avusturya'nın katılımıyla batı temelinde bize karşı koalisyonlar kurulabilir, belki de Rusya-Avusturya-Fransa temelinde daha da tehlikelidir; son üç güçten ikisi arasındaki büyük bir yakınlık, herhangi bir zamanda, aralarından üçüncüsüne üzerimizde çok hassas bir baskı aracı sağlayabilir. Bu olasılıkları önceden tahmin ederek, hemen değil, yıllar içinde, doğu krizinin bizim için arzu edilen sonuçlarını şöyle düşünüyorum:

1. Rusya ve Avusturya'nın çıkarlarının ve Doğu'ya yönelik karşılıklı rekabetlerin çekimi (odaklanma/yönlendirme anlamında),
2. Rusya'nın Doğu'da ve kıyılarında güçlü bir savunma pozisyonu alması ve ittifakımıza ihtiyaç duyması,

3. İngiltere ve Rusya için, bizim sahip olduğumuz statükoyu koruma konusunda onlara aynı ilgiyi veren tatmin edici bir statüko.
4. İngiltere'nin Mısır ve Akdeniz nedeniyle bize düşman olan Fransa'dan ayrılması,
5. Rusya ile Avusturya arasındaki, Avusturya'daki merkezîyetçi veya din adamlarının eğilimli olabileceği, bize karşı Alman karşıtı komployu ortaklaşa kurlmalarını zorlaştıran ilişkiler. Çalışabilseydim, aklımdaki resmi tamamlayabilir ve ince ayar yapabilirdim: herhangi bir ülkenin elde edilmesi değil, Fransa dışındaki tüm güçlerin bize ihtiyaç duyduğu genel bir siyasi durum ve mümkünse karşılıklı ilişkileri nedeniyle bize karşı koalisyonlar kurlmalarının engellenmesi.”⁴⁰

Resim 2.1. Bismarck'ın Kissinger Diktesinin karikatürize edilmiş hali. Ortada Almanya yer alıyor. Almanya ile ortak olmak isteyen ülkeler ise etrafında. Fransa'nın izole edilmesi ise ağlayan kadın tarafından sembolize edilmiş.⁴¹

⁴⁰ Institut für Auswärtige Politik in Hamburg (Hg.), Die Auswärtige Politik des Deutschen Reiches 1871-1914, einzige vom Auswärtigen Amt autorisierte gekürzte Ausgabe der amtlichen Großen Aktenpublikation der Deutschen Reichsregierung. Leitung: Albrecht Mendelssohn Bartholdy und Friedrich Thimme, Berlin 1928, I. cilt, s.58/59.

⁴¹ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/74/Late_19th_century_web_alliance.jpg

Kissinger 15 Juni 1877

Ich möchte das mir, ob es zu weitläufig zu sein
für das die Länder unweitigen, wenn
für Afrika eine gewisse Zahl: ist
es in unserer Zukunft die für unsere
Zukunft mein möglichste Gestaltung,
~~mit~~ meine Auslegung zwischen
England und Russland zu fördern,
das ist die gute Lage für unsere
sich die beiden, die die Lage der
für das Jahr 1877, und demnach dem
Haupt die beiden mit uns in der
Halt. für dieses Ziel bleibt
mein Lauf unversichert, aber meine
Form von der auf die Weise

3835

Resim 2.2. Bismarck'ın el yazısıyla Kissinger Raporunun ilk sayfası.⁴²

⁴²[https://de.wikipedia.org/wiki/Kissinger_Diktat#/media/Datei:ErsteSeiteKissingerDiktatL1050234_\(2\).jpg](https://de.wikipedia.org/wiki/Kissinger_Diktat#/media/Datei:ErsteSeiteKissingerDiktatL1050234_(2).jpg)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BERLİN KONGRESİ VE OSMANLI-ALMAN İLİŞKİLERİ

3.1. Bismarck'ın Osmanlı Devleti'yle İlgili Tutumu

Berlin Kongresi 13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihleri arasında dönemin Avrupa'daki altı büyük gücünün (Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Almanya), Osmanlı İmparatorluğu ve dört Balkan devletinin (Yunanistan, Sırbistan, Romanya ve Karadağ) temsilcilerinin bir araya geldiği bir toplantıdır. Kongrenin bir araya gelme gerekçelerini tekrar hatırlamakta fayda var.

19. yüzyılın son yıllarında Balkanlar, Avrupa için bir tehlike kaynağıydı. Haziran 1875'te Bosna Hersek'te başlayan Osmanlı yönetimine karşı bir ayaklanma, Mayıs 1876'da Bulgaristan'ı ve hemen ardından Balkan Yarımadası'nı kasıp kavurdu. Avrupalı güçler de çatışmaya başladılar. Rusya, kendisini Osmanlı İmparatorluğu'nun güç alanındaki Ortodoks Hıristiyanların koruyucu gücü olarak görürken, aynı zamanda milliyetçi Panslav hareketi, Çarlık İmparatorluğu'nu Osmanlı idaresini geri püskürtmek için askerî harekât yapmaya çağırırdı. 14 Nisan 1877'de Rusya Osmanlı'ya savaş ilan etti. 1878 Ocak ayının sonunda Rus birlikleri İstanbul'un önündeydi.

Mart 1878'in başında Osmanlı İmparatorluğu Ayastefanos'ta sert bir barış imzalamak zorunda kaldı: Sırbistan, Karadağ ve Romanya Osmanlı toprakları üzerinden genişledi ve bağımsızlaştı; Doğu Rumeli ve Makedonya'yı bir Büyük Bulgar prensliğine dahil edecek şekilde genişleyen Bulgaristan, Ege Denizi'ne erişim kazandı ve Rus etkisi altına girdi. Bu, Rusya'nın Akdeniz'e erişimini açtı.

Avrupa'daki güç dengesinden endişe duyan İngiltere ve güney kanadında artan Rus etkisinden endişe duyan Avusturya-Macaristan, Rusya'nın güç genişlemesini sert bir şekilde protesto etti. İngiliz deniz kuvvetleri Marmara Denizi'ne girdiğinde ve Rusya'yla bir çatışmanın yakın görüldüğünde, Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Gyula Andrassy (1823-1890), Balkanlar'daki tüm tartışmalı sorunları çözmek için bir kongre önerdi. Alman İmparatorluğu'nun Balkanlar'da hiçbir çıkarı

olmadığından ve şansölye Otto von Bismarck, Şubat 1878’de Reichstag’ın huzurunda “dürüst bir komisyoncu” olarak barış kongresine başkanlık etmeye istekli olduğunu ilan ettiğinden, büyük güçler toplantının yapılacağı yer olarak Berlin’de anlaştılar.⁴³

Andrássy’nin konferans önerisini Rus mevkidaşı Gortschakow kabul etti. Rusya konferansın Viyana da olmasını kabul etmedi. Diğer seçenek olan Berlin kabul edildi. Bismarck bu durumdan memnun değildi. Böylece şimdiye kadar sergilemiş olduğu tarafsızlığını korumak zorlaşacaktı. Fakat belki bu şekilde İngiltere, Rusya ve Avusturya-Macaristan’ın ortak kararlarını Kissinger raporu doğrultusunda etkileyebilirdi.

Bismarck kendisini “dürüst aracı” olarak tanımlıyordu. Almanya’nın herhangi bir toprak derdi olmadığı konusunda ciddiye, fakat aslında başka bir stratejiyi takip ediyordu. Güçler sistemi içerisinde Almanya’nın pozisyonunu güçlendirmeyi asıl amacı. Osmanlı onun için sadece rahatsız edici bir faktördü. 1878’de Andrássy’ye Osmanlı’nın müzakerelere katılmasının Avrupa güçlerinin arasındaki anlaşmayı zorlaştıracağını bildirmişti, fakat sonuç alamamıştı.⁴⁴

13.06.-13.07.1878 tarihleri arasında gerçekleşen kongreye Osmanlı Devleti’ni temsilen Nadia Nazırı Aleksandr Karatodori Paşa, Müşir Mehmed Ali Paşa ve Berlin Büyükelçisi Sadullah Bey katılmıştı.⁴⁵ Delegasyona baştan itibaren zor bir durumda oldukları hissettirildi. Anlaşmanın genel hatları öncesinde İngiltere, Rusya ve Avusturya tarafından belirlenmişti. Bismarck delegasyonun teşrifinden hoşnut değildi ve bunu hissettirmekten kaçınıyordu. Toplantılarda başkanlığının vermiş olduğu ağırlık ve prestiji acımasızca delegasyon üzerinde uyguluyordu. Küçük düşürmeler ile Osmanlı Devleti’nin itirazlarının yersiz olduğunu, sadece zaman kaybı olduğunu ve tarafından kabul görmeyeceğini gösteriyordu.⁴⁶ 22 Haziran’da gerçekleşen toplantıda bu tutum zirveye ulaştı. Türkler toplantıya katılmamış, Rus, İngiliz ve Avusturya-Macaristan delegeleri arasında özerk bir Bulgaristan’ın şekli

---

⁴³ G. Schöllgen, a.g.e., s.44 vd.

⁴⁴ Scherer, a.g.e., s.46.

⁴⁵ Y.Z.Altıntaş, “Namuslu Simsar”: Bismarck ve Berlin Kongresi’ndeki tutumu, Türk Ocakları İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul 2018, s.73.

⁴⁶ Scherer, a.g.e., s.49.

kararlaştırılmıştı. Yeni Bulgaristan prensliği Balkanlar'ın kuzeyinde bir bölgeyle sınırlandırılmıştı. Güneydeki bölgeleri ise imtiyazlı vilayetler 'Doğu Rumeli' olarak Osmanlı Padişahının idaresinde bırakılmıştı. Osmanlı delegelerinin itirazları, itiraz haklarının bulunmaması gerekçesiyle Bismarck tarafından reddedildi, çünkü Ayastefanos Antlaşmasına bağlı kalmak zorunda olduklarını ve Avrupa güçlerinin önerilerini eleştirmeyeceklerini ifade etmişti. Her türlü eleştiri ve itirazı müzakerenin gidişatını engelleyecek bir engel olarak görüyor ve buna müsaade etmeyeceğini ifade ediyordu. Kongrenin sonuna kadar Osmanlı Devleti'yle ilgili "medeni olmayan halkları yöneten kabiliyetsiz yönetim" algısı devam etti. Bismarck, zellikle Bosna Hersek konusunda son derece düşmanca bir tavır takındı.

Bulgaristan'ın sınırlarının belirlenmesi toplantısında gösterdiğinden daha fazla itiraz etmişti Osmanlı delegasyonu. Bosna Hersek Avusturya tarafından işgal edilecekti, Avrupa devletleri bu kararı onaylamışlardı. Böylece yüzyıllarca Türk olan birçok Müslüman'ın yaşadığı bölge bir Hıristiyan ülkeye devredilecekti, üstelik savaş kaybı olmadan. Bismarck bu kararı destekliyordu. Hatta daha önceki görüşmelerde kendisi önermek istemişti. Teklif 28 Haziran'da İngiltere tarafından sunuldu ve Bismarck hemen kabul etti. Osmanlı'nın tüm itirazları onun tarafından engellendi.

Berlin kongresinde Bismarck yönetimindeki Osmanlı-Alman ilişkileri en dipteydi ve en kötü durumunu yaşamıştı. Sözde tarafsız olan bir g düşmanca davranmıştı.⁴⁷ Aslında ne Osmanlı'ya karşı bir düşmanlığı nede Hıristiyan Balkan halklarının bağımsızlık mücadelelerine bir sempatisi vardı. Onun için Türklerin inatçı tutumu sadece Kissinger raporunda ifade etmiş olduğu güçler dengesini bozan sinir bozucu bir durumdu.

Berlin kongresi yine de kendi planladığı gibi sonulanmamıştı. Ama İngiltere'nin Mısır'ı ele geçirmesi ve Rusya'nın Boğaz'a el atması gelecekte bir ihtimaldi. Kıbrıs'la İngiltere, Bulgaristan'la da Rusya Mısır ya da boğazlara şimdiye kadar hiç olmadığı kadar kolay ulaşabilecekleri bir çıkış noktası elde etmişlerdi. 1829 yılından bu yana ilk defa padişah imparatorluğundan toprak kaybetmişti. Rumeli'nin birçok bölgesi elden çıkmıştı ve tabi böylece yüzyıllardır Balkanlar'da

---

⁴⁷ Scherer, a.g.e., s.51.

süregelen Türk hükümdarlığı da. Neredeyse 4,5 milyon Hıristiyan halkın kaybıyla Osmanlı Devleti genelinde Müslüman bir devlete dönmüş ve hareket alanı daralmıştı.⁴⁸

64 maddeden oluşan Berlin Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu, Büyük Britanya, Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İtalya Krallığı ve Fransa arasında 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalandı.⁴⁹ Antlaşmanın sonuçlarını şöyle özetlemek mümkün:

Osmanlı İmparatorluğu kendisine tabi olan Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Karadağ'ın kendi başlarına birer prenslik olmalarını kabul etmişti. Doğu Rumeli vilayeti kurulmuştu, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlıydı ancak çeşitli imtiyazlara sahip olmuşlardı. Toprak paylaşımı ise şöyle oldu: Bosna-Hersek imtiyazlı vilayet haline geldi, Doğu Rumeli imtiyazlı vilayet haline geldi. Bulgaristan Prenslığı kuruldu.

Kıbrıs Sancağı İngiltere'ye kiralandı. Niş Sancağı Sırbistan'a bırakıldı.

Teselya Sancağı Yunanistan'a (1881) bırakıldı. Kars, Batum, Artvin ve Ardahan sancakları Rusya'ya bırakıldı. Dobruca Sancağı Romanya'ya bırakıldı.

Bunların dışında birkaç kaza Karadağ'a bırakıldı. Van'ın doğusundaki Kotur yöresi İran'a verildi. Girit, Doğubayazıt ve Eleşkirt Osmanlı Devleti'ne bırakıldı.

Osmanlı İmparatorluğu, Doğu Anadolu'daki illerde Ermeniler lehine ıslahat yapacaktı. Ancak yasalar gereği Ermenilerin nüfusları yetmediği için ayrı bir beylik kuramadılar. Benzer ıslahatlar Manastır Eyaleti'nde de gerçekleştirilecekti. Fakat bu iki madde hiçbir zaman uygulanmadı. II. Abdülhamid, büyük devletlerin çekişmelerinden faydalanarak bu maddelerin uygulanmasını asla tatbik etmemişti.

Doğu krizinin en önemli bölümü bu olmuştu. Üç imparator birliğinin dağılmasıyla pusula şaşmıştı. Alman-Rus ilişkilerinde kriz iki müttefikin arasındaki dengenin Avusturya'nın lehine olmasına sebep olmuştu. Osmanlı siyasetinde yeni bir dönem başlıyordu.⁵⁰

---

⁴⁸ Scherer, a.g.e., s.52.

⁴⁹ Antlaşmanın tam metni için bkz. Deutsches Reichsgesetzblatt Band Nr. 31, 1878, Seite 307–345.

⁵⁰ E. Engelberg, Bismarck. Das Reich in der Mitte Europas, Berlin 1990, s. 275 vd.

Berlin kongresi sonrası Rusya'yla aralarında çıkan krizler ve Osmanlı bölgesindeki yeni sorunlarla Bismarck'ın Osmanlı Devleti siyaseti yeni bir döneme girmişti. Ekim 1878'de verdiği iki genelge bu değişimi belgeliyordu. Bu genelgelerde Bismarck İstanbul'daki yeni elçi Hatzfeldt ve uluslararası komisyonlardaki Alman delegelerine Berlin Antlaşmasının yerine getirilmesi konusunda dikkat etmeleri gereken talimatlar vermişti. Alman yetkililer ne aracı olacak ne de bir konuda oy kullanacaklardı. Sadece diğer güçlerin ortak kararlarına dâhil olabileceklerdi. Görevleri sadece beklemek, gözlemlemek ve rapor vermek olacaktı. 10 Kasım 1878'de bir başka talimat ile Hatzfeldt'e kesin olarak Alman yetkililerin Avrupa savaşı çıkması durumunda bile müdahale etmemeleri gerektiği emri verildi. Bismarck tarafsızlığını koruyacak ve diğer ülkeler ile ilişkilerini tehlikeye atmayacaktı. Diğer ülkelerin kavgalarına dâhil olmamak için kendini geri çekmişti. Fakat bu geri çekilmenin farklı bir karakteri vardı: daha önce Osmanlı Devleti üzerinden Avrupa ülkeleri arasında barışçıl bir denge sağlamayı, üç imparatorluk birliği üyeleri ve İngiltere ile ilişkilerini iyi tutmayı ve Avrupa ülkeleri dengesinde Almanya'nın pozisyonunu güçlendirmeyi hedeflerken şimdi ki geri çekilmesinin Rus karşıtı bir yapısı vardı.⁵¹ Amacı Rusya'yı yalnız bırakarak Çarı Almanya'ya yakınlaşmaya zorlamaktı. Bu yüzden Antlaşma komisyonlarında her türlü Rus yanlılığını yasaklamıştı. Antlaşmanın kararlarını yerine getirirken çıkan krizleri izlemek ve Rusya'nın diğer ülkeler ile zıt fikirde olması, ittifak ihtimalinin azalması Bismarck'ın hoşuna gidiyordu. Doğu da sürekli bir barışı istemiyordu, çünkü büyük güçlerin Doğu da elleri boş kalırsa böylece Alman karşıtı bir koalisyon oluşması ihtimali artıyordu.

“Doğudaki krizi canlı tutmak ve böylece bize karşı diğer güçlerin birleşmesini engellemek ve kendi huzurumuzu garantilemek bizim en büyük zaferimiz olacak” diyordu.⁵²

Rus karşıtı tutum ve krizin devam etmesi ümidi Doğu siyasetinin hedefi oldu. Bismarck'ın siyasetini tanımlayacak anahtar kelimeler bunlardı: Osmanlı yarası, dürüst aracı, tek bir Pomeranyalının sağlam kemiklerine değmemesi.

---

⁵¹ Scherer, a.g.e., s.57.

⁵² Scherer, a.g.e., s.58.

Yeni tutumu krizi destekleyiciydi fakat savaş desteği değildi. Ama tutumu gerçekleşmedi. 1879 yılında Doğu'da baskıyı arttırdı ve açıkça Rusya karşıtlarının tarafına geçti, özellikle Avusturya'nın tarafına. Üç imparator birliğinin yıkılması Alman-Avusturya ilişkisini güçlendirmişti. Antlaşma komisyonu Rusya'ya karşı oy vermeye yetkilendirilmişti. Dürüst aracı kimliği kendini görünmez bir katılımcıya bırakmıştı. Geri durmasının sebebi Rusya'yı izole bir şekilde bırakmak ve böylece Almanya'ya yakınlaşmasını zorlamaktı, çünkü Rusya'nın diğer ülkeler ile gergin ilişkisi, Rusya'nın Almanya'ya yakınlaşması demektir. Rusya Kayser I. Wilhelm'e bir mektup yazmış ve Bismarck'ın tutumuna sert bir dille cevap vermişti. Bismarck hemen harekete geçerek delegelerine eski tarafsız tutumlarına dönme talimatını vermişti. Rusya ve Avusturya ortak bir karara varana kadar sessiz kalacaklardı. İki imparator birliği ile Doğu'da tarafını belirlemişti: Avusturya. 1879 Rus-Alman krizinin hem zirvesi hem dönüm noktası oldu. Antlaşmanın en sorunlu maddeleri yerine getirilince, Doğu krizinin yumuşaması ile Almanya ve Rusya arasındaki buzlar erimeye başlamıştı.

Berlin Antlaşmasının gerçekleştirilmesi sona yaklaşınca Alman Doğu siyaseti eski stratejisine dönmeye başladı. Üç imparator birliğini korumak yine temel hedefi olmuştu. Saburows, Berlin'e yeni elçi olarak atandı. 31.01.-05.02.1880 yılları arasında ki görüşmelerde eski birliğin kurulması için iki konuda anlaşıldı; birincisi Doğu da herhangi bir değişiklik ancak üç imparatorun onayı ile gerçekleşebilirdi, ikincisi Almanya ve Avusturya, Rusya'nın herhangi bir kısıtlayıcı boğazlar tutumunda 1871 yılındaki gibi destek olacaklardı. Doğu'da sürekli bir barış ortamının sağlanması Bismarck'ın hedefi değildi, çünkü bu durum hızlıca Almanya karşıtı koalisyonlara dönüşebilirdi. Büyük güçlerin Osmanlı toprakları üzerinde krizleri Almanya'yı etkilemeyecek şekilde canlı tutulmalıydı.⁵³

Böylece hem Rus hakimiyetine karşı çıkıyor hem de krizlerden duyduğu memnuniyeti ifade etmiş oluyordu. 1880 yılında Sultan II. Abdülhamid Alman elçi Hatzfeldt'e bazı Alman memur ve askerler desteğine ihtiyacı olduğu arzusunu dile getirdi. 4 Haziran 1880 yılında Berlin bu isteğe olumlu cevap verdi. Padişahın isteği ve Berlin'in onay vermesi Osmanlı-Alman ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı

---

⁵³ Scherer, a.g.e., s.58.

olmuştu. Yeni Osmanlı siyaseti artık genel dış siyasetinin bir yan ürünü, Osmanlı Devleti’de artık bir nesne değildi. Bu dönem sonraki Osmanlı-Alman dostluğunun başlangıcı olmuştu. Berlin Kongresinden iki yıl sonra 1.Dünya Savaşı’na kadar süren siyasi bir dostluk başlamıştı.⁵⁴ Peki, şimdiye kadar Osmanlı Devleti’ni ciddiye almayan Bismarck’ı ve padişahı ne motive etmişti bu adım için?

Resim 3.1. Berlin Antlaşması sonrası Osmanlı Devleti’nin sınırları kırmızı ile çizilmiştir. Sarı renkte olan bölgeler kaybedilmiş, mor olan bölgeler Osmanlı Devleti’ne ait olup, beyaz renkli bölgeler kendi içlerinde özerk olan bölgelerdir.⁵⁵

⁵⁴ Scherer, a.g.e., s.70.

⁵⁵ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Changes_in_Turkey-in-Europe_1856_to_1878.png

3.2. Sultan II. Abdülhamid'in Almanya'dan Talepleri

İngiliz liberallerin zaferi ve Gladstone kabinesi önemli bir etken olmuştu. Bu durum padişah için siyasi bir felaketti. Gladstone Türk karşıtı tutumları ve söylemleri ile biliniyordu. Ermeni meselesi, Bulgar isyanının kanlı bitmesi, ayrıca Osmanlı hükümdarlığında yaşayan Hıristiyanların daha iyi koşullarda yaşaması da hedefleri arasındaydı. İngiltere'deki seçimlerden hemen sonra Gladstone Avrupa devletlerine bir genelge yollamış ve Osmanlı Devleti'ni Berlin Antlaşmasının şartlarını yerine getirmeye davet etmişti. Karadağ ve Yunanistan'ın devir edilmesi ve Hıristiyan Ermenilere verilen sözlerin tutulması hala bekleyen maddelerdi. Böylece Osmanlı'nın üzerindeki İngiliz koruması kalkmıştı. Gladstone seçim vaatlerini yerine getirmek için diğer ülkelerle iş birliği yapacaktı. Padişah bu durumda ya pes edecekti ya da kendisine yeni müttefikler bulacaktı.

Almanya yeni bir dayanak mıydı? İlişkiler nasıl düzeldi? Osmanlı-Alman ilişkisinde ilk gerçek iş birliği kısa süreli Mısır iş birliğinde oldu. Bismarck Mısır konusunda padişahın yetkisini tanımıştı. 1879 yılında padişah Hatzfeldt'e bir yemek daveti vererek uzun saatler sohbet etmişti. Osmanlı ve Almanya'nın arasındaki ilişkiyi övmüş ve Hatzfeldt'e bir onur madalyası vermişti. Padişah Bismarck'ın Doğu siyasetinden iki olumlu çıkarım yaptı: Bismarck ne Rusların Doğu siyasetini ne de İngiltere'nin reform taleplerini destekliyordu. Fakat aslında padişahın Berlin'e minnettar kalabileceği bir sebep yoktu. Hiçbir şey Bismarck'ın Osmanlı'yı dikkate aldığına işaret etmiyordu. Peki, sebep aramak yerine başka kimden yardım isteyebilirdi sorusunu sormak daha mı doğru olurdu?

Rusya, tehlikeliydi. Savaşlardan sonra halkta nefret duyguları oluşmuştu ve Bulgaristan ve boğazlar nedeniyle güvenilemezdi. Avusturya'nın, Bosna Hersek işgali Osmanlı Devleti'nin hoşuna gitmemişti. Avusturya Osmanlı'nın zor durumundan faydalanmıştı. Sadece Bosna Hersek ile yetinecek miydi? Bundan emin değildi, siyasi bir dostluk gelişmemişti. Fransa, cazip değildi. Evet, krizi kendi çıkarları için kullanmamıştı ama maddi bağımlılık siyasi bağımlılığa dönüşebilirdi. Hem Almanya'ya karşı kaybettiği savaştan dolayı zaten Avrupa'da prestij kaybetmişti, bu nedenle zayıf bir seçenektir. İtalya ise büyük devletlerin arasında ki en küçük ülkeydi.

Yani Almanya bir eleme sonucu seçilmiş kötülerin iyisiydi. Bismarck ne Rusya'nın Osmanlı siyasetini ne de İngiltere'nin reform taleplerini destekliyordu. Berlin Kongresinden bu zamana kadar düzelmeye başlayan Osmanlı-Alman ilişkileri de etken olmuştu. Peki padişah neden askeri ve sivil alanlarda görevlendirmek için memur talebinde bulunmuştu? Cevabı basit: işine yarayacaktı. 1879'da zaten padişah yeniden yapılandırmaya başlamıştı. Almanlar doğru ve dürüst olarak biliniyorlardı, özellikle askeri reformlarda batılı örneklerden yola çıkmak, eşit sayılabilecek modern bir ordu için gerekliydi. Bismarck'da son savaş zaferleriyle bu alanda nam salmıştı. Elbette bunda dış borçların da etkisi vardı. Uzun vadede İngiltere ve Fransa'ya karşı Almanya'yı karşı bir güç olarak kazanabilirdi. Ayrıca alanlarında yetenekli memurlar kazanacaktı ve Almanya'nın bu zamana kadar ki tutumu nedeniyle bu yardıma güvenilebilirdi.⁵⁶ Osmanlı Devleti'yle Prusya/Almanya arasındaki askeri ilişkilerin belli bir geleneği vardı. Sultan III. Mustafa hükümdarlığı döneminde Prusya kralından orduyu yeniden düzenlemek için üç kişinin gönderilmesini rica etmişti. Daha sonra 1798 yılında Sultan III. Selim'in isteği üzerine Prusyalı Albay von Goetze kara birliklerini denetledi.⁵⁷

II. Mahmut da kendi döneminde Avrupa örneğinden esinlenerek Avrupalı subayların yardımıyla bir ordu kurdu. Prusya'dan gelen subaylar kendi ordularından ayrılp Osmanlı hizmetine geçmişlerdi. Bismarck dönemi öncesinde Osmanlı İmparatorluğunda görev yapmış olan Moltke askeri iş birliği geleneğinin en önemli isimlerin başında geliyor. Moltke, genç bir yüzbaşı olarak Osmanlı hizmetinde parlak bir kariyer yapmış ve büyük bir şöhret kazanmıştı.⁵⁸ 1835 yılında serasker Koca Hüsrev Paşa aracılığıyla Prusya elçisi von Königsmarck'a eğitmen olarak bazı subayların gönderilmesiyle ilgili ilk resmî girişimde bulunulmasıyla Moltke'nin Osmanlı macerası başlamıştı. Moltke, 8 Haziran 1836 yılında hükümet kararıyla ve Prusya ordusundaki pozisyonu korunarak Osmanlı Devleti'nde göreve başlamıştı. Prusya'dan istenen von Vincke, Fischer ve Mühlbach gibi diğer mühendis subaylar da 5 Temmuz 1837'de İstanbul'a geldiler ve aynı yılın Eylül ayında II. Mahmut

---

⁵⁶ Scherer, a.g.e., s.80-83.

⁵⁷ J. L. Wallach, Bir Askeri Yardımın Anatomisi. Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919, Ankara 1985, s.7.

⁵⁸ İ.Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İstanbul 1983, s.39 vd.

tarafından kabul edildiler. Moltke, İstanbul'da kaldığı yirmi sekiz ay içinde çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, askerî raporlar, plan ve haritalar hazırlamıştı. Moltke ayrıca Anadolu ve Rumeli yakalarına kısa seyahatlerde bulundu. Padişahla birlikte denetim gezilerine katıldı. Moltke'nin Osmanlı Devleti hakkındaki gözlemleri Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu ortaya koyuyordu. Osmanlı ordusunu yetersiz ve eğitimsiz, ülkenin halini ise perişan olarak değerlendiriyordu.⁵⁹

II. Mahmut'un yerine geçen Sultan Abdülmecit Osmanlı ordusunu modernleştirmeye devam etti. Ardından Sultan Abdülaziz orduyu yeniden teşkilatlandırdı. Fakat bütün bu girişimler etkili olmadı. 19 Kasım 1869'da İstanbul'dan gönderilen bir Alman raporunda daha önce olduğu gibi alınan bu kararların da sadece kâğıt üzerinde kalacağı yazıyordu. Alman, Avusturya ve İngiliz raporlarında Osmanlı subayların tembelliğinden ve askeri teçhizatın yetersizliğinden bahsediliyordu. Türk askerlerinin maaşlarını beklerken Avrupalı askerlerin yüksek ücret almaları ordu içindeki yabancı düşmanlığını da kışkırtıyordu.⁶⁰ Alman subayların Türkçe bilmemeleri de başarısız olmalarını etkilemişti. Prusyalı subaylar Almanya'dan silah siparişi konusunda oldukça başarılıydı ve Osmanlı Devleti'ni bu konuda oldukça etkilemişlerdi. II. Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla ordunun yeniden yapılandırılması konusunda ihtiyaç doğmuştu. 1877-1878 yılları arasında meydana gelen Osmanlı-Rus savaşı bu ihtiyacı gözler önüne sermişti. Rus savaşı Osmanlı ordusunun kötü durumda olduğunu açıkça ortaya koymuştu. Bu nedenle ordunun düzenlenmesi gerekiyordu. Sultan II. Abdülhamit diğer Avrupa devletlerine göre daha az tehlikeli gördüğü ve savaş gücünü ispat etmiş olan Almanya'ya yönelerek destek ricasında bulundu.

1880'li dönemlerde Bismarck Osmanlı Devleti'ne olan bakışını değiştirmişti. Rusya'ya karşı kullanabileceği güçlü bir Osmanlı ordusu onun işine yarayacaktı. Almanya'yla silah ticareti başlamış olan Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı böylece daha etkili olabilirdi. Osmanlı'ya bir askeri heyetin gönderilmesi için ilk adım padişah tarafından geldi. Her ne kadar tahttan indirilmekten korktuğunu gizlemek istese de reformlara açık bir hükümdar olarak görünmek istiyordu. 1880 yılının

---

⁵⁹ Wallach, a.g.e., s.9 vd.

⁶⁰ Wallach, a.g.e., s.20-21.

Mayıs'ında padişah askeri danışmanı Dreysse'yi Alman İmparatorluğunun büyükelçisi Hatzfeld'e gönderdi. Bismarck'ın Osmanlı'yla ilgili düşüncelerini bilen büyükelçi padişahın isteğiyle çok ilgilenmemekle birlikte bu fikri görüşmelerde iletceğini bildirdi. Bismarck öncelikle Avusturya'nın fikrini aldı. Osmanlı ordusunun Avusturya için artık bir tehlike arz etmeyeceğini düşünen Avusturya heyet gönderilmesine karşı çıkmadı. 7 Haziran'da Hatzfeld'den Osmanlı Devleti'nin isteklerini içeren bir bildiri geldi. Üç yıl için bir kurmay, bir piyade bir süvari ve bir topçu subayıyla bir yüksek idari memurun gönderilmesi isteniyordu. Askerlerin maaş ve pozisyonlarıyla ilgili detaylı bilgi verilmediği için İmparator I. Wilhelm Bismarck'a bunların belirlenmesi için talimat verdi. Büyükelçi 16 Haziran'da bu dört subaya tabur komutanı düzeyinde bir rütbe verilmesini uygun gördüğünü, maaşlarının dolgun ve zamanında ödeneceğini bildirdi. Büyükelçi 6 Temmuz 1880'de bir kontrat taslağı gönderdi. Bu taslakta önceki askeri memurlara ek olarak bir jandarma subayı, bir askeri okul müdür yardımcısı, bir Almanca öğretmeni, bir deniz subayı, Dışişleri için bir hukuk danışmanı, bir maliye memuru ve gümrük genel müdürlüğü için danışman olarak bir memur istiyordu. Subaylara yılda 20.000 Frank verilmesi öngörülüyordu. Ayrıca görevli olarak yapacakları geziler için yollukları Türk subaylarının iki katı olarak ödenecekti. Anlaşma üç yıl olarak düşünülmüştü ama karşılıklı olarak uzatılabilirdi.⁶¹

İdari memurlar ilk yıl için 40.000 sonraki iki yıl için 25.000 Frank alacaklardı. Subaylara sağlanan emeklilik ve ödeme koşulları onlar için de geçerli olacaktı. Osmanlı Devleti aleyhine hareketleri durumunda devletin anlaşmayı feshetme hakkı vardı. Subaylar ve memurlar ilgili Alman kanunlarına bağlı olacaklar ve rütbelerine denk olan Osmanlı üniformasını giyeceklerdi. Bismarck diğer ülkelerin itirazlarına karşılık olarak subayların kendi istekleriyle Osmanlı Devleti'nin hizmetine geçmek istediklerini ve bu adımın siyasi bir önem taşımadığını söylemişti. Alman Askeri Kabine Başkanı General Albedyll askerilerin Alman ordusuyla ilişkisinin kesilmesi durumunun uygun olmadığını ve üç yıl için izinli sayılmaları gerektiğini ifade etti. Onları bu görev için özendirmek ve kendilerini kanıtlamaları için iyi bir fırsat olduğuna ikna etmek gerekiyordu. Alman ordusundan ayrılmaları böyle

---

⁶¹ Wallach, a.g.e., s.25-26.

hissetmelerine engel olurdu. Karadağ sorununun çözüme ulaşması için Avrupa devletleri tarafından alınan kararlara Osmanlı Devleti'nin karşı çıkması Bismarck'ın askeri heyeti geciktirmesine neden oldu. Sivil memurların gönderilmesinde bir sorun yaşanmamıştı. Fakat Bismarck Büyükelçiliğe anlaşma aşamasına karışmayacaklarını, bunun diğer ülkelere farklı anlaşılabilceğini bildirdi. 1881 yılının ağustos ayında Padişah askeri heyetin gönderilmesi ricasını yeniledi. Bismarck Padişahın ricasına itiraz etmese de Dışişleri Başkanlığına askeri heyetin gönderilmesinin geciktirilmesini emretti. 19 Ocak 1882'de Osmanlı Dış İşleri yeni bir memur listesi gönderdi. Disiplinin güçlenmesi için halen görev yapmakta olan idari memurlara yenileri isteniyordu. Ayrıca kamu işleri, ticaret, orman ve madencilik işleri için de memurlar istenmişti.⁶²

11 Nisan 1882 yılında general von Albedyll Osmanlı Devleti'ne gönderilecek dört subayın ismini açıkladı. Diğer subaylarla ilgili istekler karşılanmamıştı. İki yılın sonunda Osmanlı Devleti'nin hizmetine girecek olan subaylar önce üç ay izinli sayılacak sonrasında görevlerine devam edip etmeyeceklerine karar vereceklerdi. Devam etmek istemeleri durumunda 3 yıl izinli sayılacak ve tekrar Alman ordusuna alınabileceklerdi. Osmanlı Devleti'nin hizmetine geçecek olan subaylar şunlardı: Albay Kaehler, yüksek rütbeli kurmay subayı olarak, Yüzbaşı Kamphövener piyade subayı olarak, Süvari Yüzbaşı von Hobe süvari subayı olarak ve Yüzbaşı Ristow topçu subayı olarak görev alacaklardı.⁶³

Otto August Johannes Kaehler yetenekli bir askerdi. Diğer üç subay nitelikli ve Alman ordusunun en iyi subayları olarak tanıtılmıştı. Alman askerlerinin Osmanlı hizmetinde yükselmeleri daha hızlı oluyordu. Kaehler 14 Haziran 1882 yılında Osmanlı hizmetinde tuğgeneral olmuş ve İmparator I. Wilhelm tarafından 29 Haziran'da tümgeneralliğe yükselerek Türk korgenerali ve Padişahın yaveri olmuştu. 1885 yılında vefat eden Kaehler vefat ettiği dönemde Türk mareşaliydi. 29 Nisan 1882'de İstanbul'a hareket eden subaylar padişah tarafından ancak 1 Haziran'da kabul edildiler.⁶⁴

---

⁶² Wallach, a.g.e., s.29-30.

⁶³ Wallach, a.g.e., s.32.

⁶⁴ Wallach, a.g.e., s.33

Kaehler Padişahla birlikte toplantılara katılıyordu ancak Almanya'dan sadece askeri ve teknik öneriler de bulunması ve politik olarak bir sorunla karşılaşmaması gerektiği emrini almıştı. Bundan sonraki tutumu hep bu şekilde olacaktı. Amacı Osmanlı ordusunu Prusya örneğine göre düzenlemektir, fakat bunun gerçekleşmesi için koşulların oluşmadığını Kaehler çabuk fark etmişti. Kendi izlenimlerine göre önce Türk tembelliğini ve kayıtsızlığını canlandırması ve savaşılabir bir Türk ordusu yaratması gerekiyordu.⁶⁵

Bilgi edinmek için Prusyalı subaylar kışla ve birlikleri denetliyorlardı. Maaşların ödenme düzensizliği ve üniformaların yetersizliğini hemen fark etmişlerdi. Üniformalar çok çeşitliydi ve kalitesizdi. Yüksek rütbeli ve makam sahibi kişilerin rüşvet aldıklarını tespit etmişlerdi. Düzen sağlayacak ve çıkarlarına engel olacak yeniliklerin kabul edilmeyeceği açıktı. Kaehlerin kendi deyimiyle Alman subaylar bu kişilerin gözlerinde diken olarak görülüyordu.⁶⁶

Almanların reform faaliyetleri ve çalışmaları engelleniyordu. Önerilerin uygulanması geciktiriliyordu. Subayların görüşlerine göre Padişah hayali tehlikelere o kadar takılmıştı ki, planlanan ve uygulanması gereken işler sarayda takılıp kalıyor, onay çıkmıyordu. Askeri reformların Padişahın kuşkuları yüzünden sonuçlandırılmadığı onlarda üzüntü uyandırıyor. Almanların hayal kırıklıklarını gidermek için Padişah onlara para ve rütbe tekliflerinde bulunarak takdirlere boğuyordu.⁶⁷

Kaehler ve arkadaşlarının Padişah'tan aldıkları ilk görev ordunun durumu hakkında bir araştırma hazırlamak ve düzenlemeler için önerilerde bulunmak olmuştu. İstanbul'a daha önce gelmiş idari danışman von Schilgen maaş, üniforma, donatım ve silah bakımından detaylı bir rapor hazırlamıştı. Kaehler düzenleme, seferberlik ve eğitim konularında genel tavsiyelerini eklemişti. Fakat ne Alman hükümeti nede Padişah ona bir askeri heyetin yönetimini vermemişti. Kaehler'e göre Osmanlı ordusu savaş için önceden bir hazırlık yapmıyor sadece günü yaşıyordu. Birliklerin taktik eğitimi yetersizdi ve birlik komutanlarının öğrenimi için hiçbir şey

---

⁶⁵ Wallach, a.g.e. s.35.

⁶⁶ Wallach, a.g.e. s.35.

⁶⁷ Wallach, a.g.e., s.38.

yapılmamıştı. Kaehler raporunda bunlara yer vermiş ve eksiklerin giderilmesi için önerilerde bulunmuştu.⁶⁸

Komisyon Kaehler'in önerilerini kabul etmişti. Padişah komisyonun sonuç raporunu 11 Aralık 1882'de onaylamıştı, ancak Ocak 1884'e kadar bu önerilerin hiçbiri sonuna kadar uygulanmamıştı. Bunun üzerine Padişahla görüşmek isteyen Kaehler, 30 Ocak'ta görüşmeye kabuk edildi. Padişah Kaehler'i amacının önerileri uygulamak olduğuna inandırmıştı. Böylece onu bir süre daha oyalayabildi. Padişah raporların bütün detaylarına hakimdi ancak ne Kaehler ne de arkadaşları reformları uygulama yetkisine sahip değillerdi.⁶⁹

3.3. Von der Goltz Dönemi

1883 başlarında Alman Büyükelçiliğine Padişahın askeri öğretim ve eğitim sistemi için bir Alman subayının gönderilmesi ricası hatırlatıldı. Almanya bu görev için Binbaşı Colmar von der Goltz'ı uygun gördü. Goltz 18 Haziran'da İstanbul'a ulaştı. Kontratının imzalanmasının ve askeri okulların açılmasının ardından von der Goltz göreve başladı. Tuğgeneralliğine terfi etmiş olan Goltz işlerinin engellendiğini çabuk anlamıştı. Abdülhamit, Padişah Abdülaziz'in askerler tarafından tahttan indirilmiş olmasından dolayı aynı şeyi yaşamaktan korkuyordu ve bu yüzden onları kontrol etmekten vazgeçmek istemiyordu. Onun çabası orduyu güçlendirmekten çok zayıflatma ve savaşılamaz duruma getirmeye yönelikti. Alman heyeti bu nedenle hiçbir şey yapamadı. Osmanlı hizmetinde buldukları üç sene içinde ordunun durumu gerilemeye devam etmişti.⁷⁰

Padişah orduya karşı güvensizlik duymasına ve gemilerin paslanmaya terk edilmiş olmasına rağmen Almanya'dan bir deniz danışmanının gönderilmesini rica etmişti. Aralık 1883 sonlarında bu görev için Güney Denizi Adaları Başkonsolosu olan bir deniz albayı hazırlanmıştı. 1884 Haziran'ında deniz subayının gönderilmesi sorulduğunda büyükelçi kaçamak cevap verdi. Kara kuvvetlerindeki reformlar konusunda bir yıldır gelişmeler olmadığı başbakanın dikkatini çekiyordu. Deniz donanmasını güçlendirme girişimlerinin başlangıç halinde kaldığı açıktı. Bu nedenle

---

⁶⁸ Wallach, a.g.e. s.39.

⁶⁹ Wallach, a.g.e. s.42.

⁷⁰ Wallach, a.g.e. s.45.

Radowitz Bismarck'a donanmanın düzenlenmesi için bir Alman subayının atamasının pratikte bir fayda sağlamayacağını bildirmişti. Sonuç olarak 15 Temmuz 1884'te Deniz Binbaşısı Starcke'nin gönderileceği Dışişleri Başkanlığına bildirildi, fakat bu adım Osmanlı Dışişleri Müsteşarı tarafından reddedildi.⁷¹

Padişah askeri yardım reformları görüşmeleri sırasında on genç subayın Almanya'da eğitim görmelerini istemişti. Kaehler ayrıntıları hazırlama sorumluluğunu üstlenmişti. Bu subayların çoğu daha sonra Gençtürk ihtilalinde ve sonrasında askerlikten çok siyasetle uğraşmış olmalarına rağmen, askeri reform konusunda iki devlet arasındaki en başarılı iş birliği Osmanlı subaylarının Almanya'ya gönderilmesi olmuştu.⁷²

Kaehler hiçbir zaman Alman Askeri Heyetinin resmî başkanı olarak görev yapmamıştı ancak heyetin en rütbeli ve kıdemli subayı olarak Padişah tarafından Genelkurmay II.nci Başkanlığına atanmıştı. Osmanlı Genelkurmay Başkanı Ethem Paşa'yla aynı haklara sahipti.

Kaehler'in ölümünün ardından yerine kimse atanmadı. 1886'da Sırp-Bulgar savaşı bitince von der Goltz Padişah'tan ölen Kaehler'in yerine geçmesi emrini aldı. Başkanın yetkili temsilcisi olacaktı. Görevleri seferberlik, yığınak, harekât planları, harita alma ve genç kurmay subayların eğitimi konularını kapsıyordu. Bu görevde de von der Goltz Padişahın kısıtlamalarıyla karşılaşılıyordu. Önerdiği yeniliklerin uygulanmasına doğrudan izin vermiyordu. 1895 yılında görevi sona erinceye kadar birlikler üzerinde resmî bir etkisi olmamıştı. Goltz Paşa'nın çalışma alanı askeri okullarla ilgiliydi. Von der Goltz Osmanlı hizmetine girdiğinde askeri okullarda bilimsel derslerin yetersiz olduğunu, eskimiş Fransız ders kitaplarının ve ölü bilgilerin kullanıldığını, binicilik, atıcılık, sahra hizmeti vb. uygulamalı derslerin olmadığını gözlemlemişti.⁷³

Harp okulu o zamanlar iki ayrı bölümden oluşuyordu. Askeri okul ve kurmay okulu. Askeri okulda subay adayları birkaç yıllık eğitim görüyorlar ve sonra kıtalara gönderiliyordu. Bir kısmı da kurmay subayı olmak için birkaç yıl daha eğitim

---

⁷¹ Wallach, a.g.e. s.47-48.

⁷² Wallach, a.g.e. s.49.

⁷³ Wallach, a.g.e. s.53.

gördükleri kurmay okuluna alınıyordu. Her iki okulun ders planları arasında sadece düzey olarak fark vardı. Ders programlarında astronomi, integral hesapları, inşaat ve topografi yer alıyordu. Uygulamalı dersleri olmadığı için kazandıkları bilgiler yetersiz kalıyordu. Von der Goltz dersleri uygulamalı bir hale getirmek için her iki ayrı okula ders planları hazırladı ve bunun için Almanya'nın askeri okullarını örnek aldı. 12 yıllık öğretim çalışmaları sırasında von der Goltz 4000'den fazla büyük ders kitabı yayımladı.⁷⁴

Kontrat süresi dolunca von der Goltz başarı vaat eden bir çalışma ortamı bulamamasından dolayı Almanya'ya dönmek istediğini bildirmişti. Padişah onu yine vaatler ve hediyelerle bu isteğinden vazgeçirmeye çalıştı. Dilekçesinin ardından saraya, Padişahın yanına çağırılmıştı. Toprak kaymasıyla ilgili fikri soruldu. Von der Goltz Padişahın bu şekilde fikirlerine değer verdiğini ispatlamak istediğini biliyor ve gitme arzusundan vazgeçmesi için hediyeler verdiğinin farkındaydı.

Rütbesi ve maaşı yükseltilmişti. İmparator I. Wilhelm'in de mektubuyla birlikte Goltz'un çalışma süresi üç yıl daha uzatılmıştı. Alman subaylar sözleşme süreleri dolduğunda maaş konusunda baskı uyguluyorlardı. Türk askerlerinin çok düşük ve kimi zaman maaşlarını alamamalarına rağmen kendilerine yüksek ödemeler yapılıyordu. Padişahın onları göndermek istemediğini bildikleri için bunu şantaj olarak kullanabiliyorlardı. Padişah Alman subaylarının gitmelerini başarılı oldukları için değil, Osmanlı Devleti'nde uzun süre kaldıkları için fazla bilgiye sahip olduklarından dolayı istemiyordu. Böylece saygınlığına zarar gelmesini engellemek istiyordu.⁷⁵

1889 yılında von der Goltz'un sözleşmesinin tekrar sona ermesiyle Goltz göreve devam etmek istemediğini Padişaha bildirdi. Gerekçe olarak kendi yönetiminde olan reformlarda hiçbir gelişmenin olmadığını, defalarca onay istemesine rağmen Padişahın bu reformların gerçekleşmesi için onay vermediğini, seferberlik hazırlıklarının tamamen durduğunu ve Rusya'dan gelecek herhangi bir saldırıya karşı alınması gereken önemli önlemlerin alınmadığını sunmuştu. Padişah daha fazla kalması için yine yüksek maaş teklif etmiş ancak von der Goltz bunu

---

⁷⁴ Wallach, a.g.e. s.54.

⁷⁵ Wallach, a.g.e. s.59.

reddetmişti. Kalmasının tek şartı olarak başlatmış olduğu çalışmaların devam etmesini ve uygulanmasını sundu. Bu konuda Padişaha baskı yapılmasını istedi. Radowitz Padişahla yapılan görüşmeler neticesinde çalışmaların devam edeceğinin sinyalini alınca von der Goltz'a kalmasını önerdi. Böylece Goltz Alman Devleti'nin isteğini karşılayarak Osmanlı Devleti'ndeki hizmetine devam etti. Von der Goltz görevine devam ediyordu ancak faaliyetleri açısından bir değişiklik olmamıştı. 1890 yılında yazdığı bir mektubunda İstanbul'dan bildirecek yeni bir durum olmadığını, deniz donanmasıyla ilgili çalışmaların durduğunu ve Karadeniz Boğazı'nın saldırıya açık, savunmasız ve korumasız olduğunu ifade etmişti. Kendisi tarafından önerilen reformlar tartışılıyor, pek çok şey yazılıp çiziliyor ama bir şey değişmiyordu. Karara bağlansa bile kararlar uygulanmıyordu. Böyle olduğu için Padişah kendisinin bir şeyler yaptığını ve her şeye hâkim olduğuna inanıyor, çevresi tarafından da buna ikna ediliyordu. Tabii böylece yabancı subayların baskılarına kulak vermiyordu.⁷⁶

Subayların çalışmalarını gerçekleştiremediklerine dair raporlar gelmeye devam ettikçe, Alman hükümeti subayları Almanya'ya geri çağırmak ve görevlerine son vermenin uygun bir yaptırım olabileceğini düşündü. Ancak başka ülkelerin bu boşlukları doldurma ihtimalinin yüksek olmasından dolayı bu durum gerçekleşmedi. Von der Goltz görevi süresince kendisinin değil Osmanlı ordusunun ona ihtiyacı olduğunu açıkça vurgulamış ve hiç değilse çalışmalarının bazılarını böylece sağlamıştı. Bismarck'ın 1890 yılındaki istifasının ardından da Osmanlı Devleti hizmetine giren subayların raporları benzer yöneydi. İstanbul'da 18 ay kaldıktan sonra General von Grumbckow Paşa'da Alman Büyükelçisine henüz çok şey yapılmadığını bildirmişti. Abdülhamit'in sürekli şüpheli yaklaşımından dolayı İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında topçuluk hizmetine başlamak için gerekli onayı alamamış ve tesisleri gezmesine izin verilmemişti. Görevli olarak sorumlu olduğu bölgeye daha önce gitmiş ancak telgrafla geri çağırılmış ve tekrar gitmesine izin verilmemişti. İstanbul Garnizonu hiç araziye çıkmıyor ve uygulamalı eğitim yapmıyordu. Evet Ordu çok iyi silahlara sahipti ama bunlar depolarda bekliyordu. Büyükelçi Radolin raporu Başbakan von Caprivi'ye ulaştırdı. Beklentilerin karşılanmayacağını anlamış ve pozisyonlarını diğer ülkelere kaptırmamak adına

---

⁷⁶ Wallach, a.g.e. s.61.

başlanmış işlerin en azından devamlılığı için gayret gösterilmesi gerektiğini eklemiştir. Prusya'dan farklı ölçütlerin kullanılması gerektiğini ve Osmanlı ordusunun Prusya eğitiminin mükemmeliyetine hiçbir zaman erişemeyeceğini eklemiştir.⁷⁷

Von der Goltz ikinci sözleşmesinin de sona ermesiyle 1893 yılında görevine son verilmesini istedi. Ancak orada kalmasının Alman hükümeti tarafından desteklendiğinin farkındaydı. Padişah Abdülhamit, Goltz'u ikna etmek için onun tarafından hazırlanmış düzenleme planının tüm bölgelerde uygulanmasına izin vermişti. Buna çok sevinen von der Goltz bunu İstanbul'daki görevinin sonu olarak kabul edip kontratının bittiğini Padişaha ve Askeri Kabine Başkanı General von Hahnke'ye yazılı olarak bildirdi. Padişahın ve Alman İmparatorunun isteği üzerine kalabileceğini ekledi fakat padişahın gözünde kaderine terk edilmiş görünmek istemediğini de bildirdi. Bu onun hareket alanını daha da kısıtlardı. Büyükelçi silah ihracatı bakımından görevine devam etmesinin olumlu olacağını düşünüyordu. Goltz raporunda tek bir şartla kalabileceğini yineledi: kendisine önemli bir askeri görevin yetkisi verilirse. Örnek olarak harita alma işlerinin sorumluluğu ya da kurmay gezilerinin idaresini, teşkilat çalışmalarının yönetimini gösterdi. Uzun görüşmelerden sonra kurmay gezilerinin yönetimi kendisine verilmişti. Von der Goltz 1895 sonuna kadar İstanbul'da kalmaya devam etti ve 1 Kasım 1895'te görevinden ayrıldı.⁷⁸

Von der Goltz Alman askeri makamlarına Osmanlı İmparatorluğu'yla ilgili gerekli bilgileri sunuyordu. Onun görevinden ayrılmasıyla bu alanda bilgilerin alınması için bir ihtiyaç doğmuştu. Osmanlı ordusu hakkında haberler almak Alman heyetleri için önemli olduğundan İstanbul'a özel bir askeri ataşe gönderilmesi zorunlu olmuştu. Von Morgen, von Stempel, von Leupzig, von Lossow ve deniz ataşesi Human, sadece Ordu hakkında rapor verme görevleri dışında Alman sanayisi için silah siparişi yaratmakta etkili oldular. Bağdat demiryolu projesinde ve bunun Almanlara verilmesinde de etkili olmuşlardı.

---

⁷⁷ Wallach, a.g.e. s.66.

⁷⁸ Wallach, a.g.e. s.66-68.

3.4. II. Wilhelm'in Ziyaretinin Osmanlı Ordusunun Üzerindeki Etkisi

Von der Goltz'un ayrılmasından sonra Alman Askeri heyeti olarak Osmanlı topraklarında sadece üç resmî reformcu bulunuyordu. Bunlar Müşir Kamphövener, Ferik von Grumbckow ve Kalau von Hofe idi. Ayrıca dört eski Alman subayı çalışmaya devam ediyordu. Ferik von Broelckdorff Paşa, Ferik Heuser Paşa ve Kolağası Hausschild Bey. 1901 yılında askeri heyete üç yeni görevli dahil olmuştu. Bunlar Piyade Binbaşı von Dittfurth, Topçu Binbaşı Imhoff ve Istihkam Binbaşı Auler idi. Çalışmalar ve yetki konusunda bir değişiklik olmamış, daha önce olduğu gibi bu görevlilerin de hareket alanları çok kısıtlıydı.⁷⁹

1898 yılında imparator Wilhelm Osmanlı Devleti'ni ikinci kez ziyaret etmişti. Bu ziyaretin etkilerini Avusturya Askeri Ataşesi raporunda şöyle dile getiriyordu: Prusya'nın tören geçişi güzel bir şekilde talim ediliyor. Yeni üniformalarla birlikte merasim görkemli duruyor ancak Osmanlı ordusunun savaş kabiliyetini doğru yansıtmıyor. İmparatorun ziyareti ülkeye maliyetli olacağından, subay ve memurlar maaşlarını alamayacaklarını bildikleri için Alman hükümdarı hakkında sert söylemeler var. Topçu ve süvarilerin kötü eğitimleri göze batıyordu. İmparator orduyu sadece iyi insan deposu olarak gördü ve çevresindeki Almanlarla Osmanlı ordusunun eğitimi ve subayların aleyhlerinde konuştu.⁸⁰

Osmanlı Devleti'nde bir dönem anlatılan Moltke efsanesine benzer Goltz efsanesi eklenmişti. Goltz'un görevden ayrılmasından 17 gün sonra Osmanlı- Yunan savaşı tehlikesi üzerine Goltz Paşa göreve geri çağırılmıştı. Goltz daveti geri çevirmiş ancak Makedonya'da bir başkomutanlık almaya hazır olduğunu dile getirmişti. Rütbesi Prusya'da sahip olduğu rütbesine eş değer olacaktı, ancak savaş ilan edildikten sonra yola çıkacak ve savaş bittikten sonra Berlin'e dönüşü sırasında görevi kendisinden alınmayacaktı. Padişah bu isteklere yanıt vermemişti. Müslüman olmayan birinin Müslüman birliklere önderlik etmesi dinsel açıdan mümkün değildi. 1908 yılında Goltz Osmanlı Devleti'ni tekrar ziyaret etmişti. Görkemli bir törenle karşılanmış ve kendisine bir sürü hediye takdim edilmişti. Ordunun ihtiyaçlarıyla

---

⁷⁹ Wallach, a.g.e. s.73.

⁸⁰ Wallach, a.g.e. s.77.

ilgili Padişaha yine bildirimde bulunmuştu. Bu ziyaret 1905 yılında başlayan Türk-Alman ittifakı görüşmeleriyle de alakalıydı.⁸¹

Genç Türk ihtilaliyle başa gelen subaylar ordunun yeniden yapılandırılmasının gerekliliğini biliyordu. Von der Goltz'un yeniden göreve çağırılması Komite tarafından kabul edilmemişti. Abdülhamit'in tahttan indirilmesiyle birlikte Mayıs 1909 yılında Goltz'un gönderilmesi için Almanya'ya resmen müracaat edilmişti. Goltz Orgeneral olarak İstanbul'a gidecek, tavsiyelerini dile getirecekti. Bunun için kendisine önce 3-4 hafta daha sonra 3-4 ay izin verilmesini rica etti. Bu sürede gerekli bilgileri toplayıp bir çözüme varabileceğine inanıyordu. Yeniden ve tamamen Osmanlı hizmetine girmeyi şimdilik düşünmüyordu. İmparator Wilhelm bu öneriyi kabul etmişti.

Goltz gelir gelmez danışmanlık görevini üstlendi. Yeni bir kadro kanunu hazırlamaya başladı ve özellikle subayların disiplinlerini göz önünde tuttu. Ekim 1909'dan Ocak 1910 ortalarına kadar bu sürede kapsamlı bir program uygulamıştı. Devletin koşullarına göre büyük bir tümen manevrası, Selanik, Manastır, Serez ve Üsküp'te garnizon tatbikatları ve İstanbul'da kapanış manevrası bunlara örnek olarak gösterilebilir. Kendisinden istenilen bütün fikirleri gerçekleştirmişti. 1. Dünya savaşına kadar da tekrar Osmanlı topraklarını ziyaret etmedi. Yardımları sadece mektup yoluyla gerçekleşti.⁸²

Almanların Osmanlı ordusundaki reform çalışmaları çok başarılı olmadıysa da kendi ülkeleri için ekonomik olarak silah ihracatında çok başarılı olmuşlardı. Böylece Alman sanayisine ve bankalarına yol açılmıştı. Goltz'un bunda rolü büyüktü. Von der Goltz döneminde tutarı 100 milyon Frank civarında savaş malzemesi temin edilmişti. Alman firmaları olan Krupp, Loewe, Mauser ve Schichau bu siparişlerden faydalanmıştı. 1888 yılında Almanya'dan silah siparişleri 2,2 milyon Markı bulmuştu. Wilhelm'in 1889 yılındaki ziyaretinden sonra 15,3 milyonluk siparişler verilmişti. Deutsche Bank bunlar için kredi imkânı sunmuştu. Bu durum sonraki yıllarda da devam etmişti.⁸³

---

⁸¹ Wallach, a.g.e. s.80-82.

⁸² Wallach, a.g.e. s.87.

⁸³ Wallach, a.g.e. s.91.

3.4.1. Bismarck'ın Abdülhamid'in Taleplerine Yaklaşımı

Kayser I. Wilhelm'e raporunda Bismarck iki sebep gösterdi: ilki, seçilmiş olan memur ve askerler için aldıkları eğitimleri ve tecrübelerini geliştirmek ve değişik ortamlarda deneyimleme imkânı bulmak, ikincisi Osmanlı Devleti üzerinde etkili olabilmek için birden fazla yöntem kazanmak ve sonrasında üçüncü bir neden daha ekledi: bu kişiler aynı zamanda rapor verebileceklerdi. Bunlar aslında daha çok zayıf bahanelerdi. Osmanlı'ya giden memurların tekrardan Prusya ordusuna alınma durumu yoktu.

Bilgi eksikliğinden yana da bir şikâyet oluşmamıştı. Emekliye ayrılmış birçok memur bu görev için görevlendirebilirdi. Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı öne sürülmüş bir piyondur.⁸⁴ Etki kurmaktan kastı buydu. Üç imparatorluk birliğinin kurulması için şartlar kötüydü ve Rusya Doğu'yu tehdit ediyordu. Rusya'nın savaş çıkarmasını engellemek için ya da olası bir savaşta Rusya'yı mağlup etmek için Osmanlı'yı Almanya tarafına çekmek ve askeri olarak güçlendirmek yararlı olabilirdi. Yani Osmanlı'ya destek olmak istediği için değil, yine güç dengesi ve şartlar onu böyle bir adıma itmişti. Alman çıkarlarına uygun olduğu sürece iki devlet arasında bir dostluk mümkündü. Padişah da bu durumun farkında olmalıydı.

Bu desteğini Almanya'nın daha önce Şark Meselesinde dile getirmiş olduğu ilgisizliği ile nasıl açıklayacaktı diğer ülkelere? Birincisi, Alman askerleri daha öncede oradaydı ve Osmanlı topraklarında görev yaptılar. İkincisi Türkler ülkelerinde başka milletlerin askerlerini görmektense Almanları görmeyi tercih ederlerdi, çünkü Berlin Kongresinde Osmanlı'nın mirasıyla ilgilenmediğini ispatlamıştı. Yine de sunacağı desteği gizli yapmayı planlıyordu. Görevinden emekliye ayrılmış memurların gönderilmesi kararı, Prusya üniformasını teslim etmeleri ve sadece sessiz bir aracılık göreviyle görevlendirilmeleri buna işaret etti. Memurların gönderilmesinin siyasi anlamını diğer ülkelerin gözünde en aza indirmeye çalışıyordu. Dışa doğru bu memurların kendi istekleri ile Osmanlı Devleti hizmetine geçtikleri imajını vermek istiyordu. Şimdiye kadar savunduğu Doğu siyasetiyle ters düşmemeliydi. Ruslar İngiliz askerlerini görmektense Almanları tercih edeceklerini duyurmuşlardı Bismarck'a. İngiltere bu durumdan çok memnun

---

⁸⁴ Scherer, a.g.e., s.86.

olmasa da Almanya Rusya'yla kriz yaşamak istemiyordu. Üçlü birliğe uygun hareket etmek onun öncelikleri arasındaydı. Böylece Bismarck'ın sessiz aktörlüğü sona ermiş ve İstanbul'da daha etkili olacaktı.

Berlin Antlaşmasının uygulanması yeniden bir krize neden oldu. 2 Mayıs 1880'de İngiliz hükümeti antlaşmanın üç önemli sorununu yeniden ele aldı: Karadağ, Yunan ve Ermeni meseleleri. İngiltere Hıristiyan birliğine önem veriyordu ve padişahı maddeleri yerine getirmeye zorlamak istiyordu. Osmanlı İngiltere tarafından anlaşmaya uymayan çağ dışı bir güç olarak suçluyordu. Rusya İngilizlerin çağrısını olumlu karşılamıştı. Avusturya savaş korkusuyla endişeliydi.

Bismarck fikir beyan etmedi fakat bu durum işine gelmedi, çünkü böylece Rusya'yla Balkan soruları hakkında müzakere gerekliliğini ortadan kaldırıyordu.

Rusya'ya karşı durmak istemiyordu, çünkü yeniden bir birlik hedefliyordu. Konuyla ilgili Berlin'de toplantılar gerçekleşti. Bütün Avrupa ülkeleri İngilizlerin çağrısına olumlu destek verince 16 Haziran'da görevli elçiler Berlin'de yeni Osmanlı ve Yunan sınırlarını görüşmek üzere bir araya geldiler. Bismarck'ın isteği doğrultusunda ne Yunanlı ne de Osmanlı elçileri davet edilmemişti. Önce büyük güçler bir karara varmalıydı, Osmanlı Devleti görüşmeleri sadece rahatsız edebilecek bir faktör olarak görüldü. Osmanlı toprakları diğer ülkelerle ilişkileri güçlendirmek için kullanılabilir bir araçtı.

Fransızlar Berlin anlaşmasının dışına çıkan yeni bir sınır önerisinde bulunmuşlardı. Bismarck Fransa'yla ters düşmemek için öneriyi desteklemeye hazırды. 15/16 Temmuz 1880'de Osmanlı ve Yunan hükümeti davet edildi ve sınır çizgisiyle ilgili ortak karar bildirilerek kabul etmeleri istendi. Yunan hükümeti kararı kabul ederken Osmanlı Devleti karara itiraz etti ve gerginlik arttı. Avrupa'nın buna yetkisinin olmadığını ifade ederek yeni görüşme talebinde bulundu. Karadağ görüşmeleri de benzer bir şekilde ilerlemiş ve Osmanlı Devleti'nin itirazı devam etmişti. Karadağ Avusturya'nın hâkim olmak istediği bölgenin sınırları içerisinde olduğu için, Bismarck bu konuda da sessiz kalmayı ve diğer ülkelerin kararlarına ortak olmayı tercih etti. Avrupa ülkelerinin Osmanlı topraklarında güç kaybetmesinin sebebi olmak istemiyordu. Bunun üzerine Avrupa devletleri güç göstergesi olarak bir

deniz donanması kararı aldılar. Bismarck karara itiraz etmemişti ama önlerde yer almak istemiyor ve en sessiz şekilde olmak üzere Almanya en arkada yer almak istiyordu.⁸⁵

3.4.2. Alman Askeri Yardımının Başarısızlığı

11 Temmuz 1880 yılında Prusyalı maliye memuru Josef Wettendorf İstanbul'a ulaştı. Padişah tarafından görkemli bir şekilde karşılandı. Bu durum diğer devletlerde büyük tepkiye neden oldu. Birbirinden farklı tepkiler Avrupa devletlerinin arasında ki sorunları da açıkça ortaya çıkarıyordu. Doğu konusunda birbirlerine güvensizlerdi ve her devletin bu durumu kendi çıkarları doğrultusunda diğer devletin aleyhine kullanabileceğini düşünüyorlardı.

Fransa, Osmanlı Devleti'nin Avrupa güçlerinin birliğinden şüphe duyabileceği eleştirisinde bulununca, Bismarck hemen harekete geçerek bu kararın aylar önce verildiğini ve askerlerin sadece kendileri için avantajlı olabilecek bir teklif için izinli olduklarını bildirdi. Bu durum siyasi hedeflerden bağımsız ve Berlin'in devletlerin ortak kararlarına katılmasını engellemiyordu. Alman elçiliklerine hemen haber gönderildi: kongre programının uygulamasına engel olabilecek her türlü endişe giderilmeden hükümet her türlü geliştirici aracılık yapmayı reddediyordu. Böylece askeri yardım şimdilik rafa kalkmıştı. Bismarck'ın bu ani geri vitesi Osmanlı Devleti'nin Bismarck'ın gözündeki değerini bir kez daha ortaya koyuyordu. Rusya siyaseti için Osmanlı Devleti faydalı ama küçük bir potansiyeldi. İhtiyaç halinde feda edilebilecek, öne sürülmüş bir piyondur.⁸⁶

Padişah yüzünden hiçbir Avrupa devletiyle gerginlik yaşamak istemiyordu, fakat Osmanlı'yla da ters düşmek istemiyordu. Bismarck sivil memurları göndermeye devam ederek padişahın askeri yardım talebini canlı tutuyordu. Berlin'de alınan kararları olumsuz etkileyebilecek herhangi bir tutumda bulunmaktan kaçınıyordu. 20 Ağustos 1880 yılında bir kararnamesinde askeri yardım desteğini şöyle tanımlıyordu: Osmanlının Berlin Antlaşmasına itiraz etme riski olduğu sürece Alman askerlerinin Osmanlı hizmetine geçmeleri desteklenemezdi, fakat sonraki

---

⁸⁵ Scherer, a.g.e., s.103-106.

⁸⁶ Scherer, a.g.e., s.111.

süreç için talepler karşılanabilirdi. Aralık 1880’de Wettendorf’la birlikte hiçbir siyasi önem taşımayan toplam üç memur Osmanlı Devleti’nin hizmetine geçmişti.

3.5. Bismarck ve Karadağ Sorununun Çözümü

12 Ağustos’ta padişah Karadağ sınırlarının belirlendiği eylem planını kabul etmişti, fakat gerçek anlamda toprakların devri gerçekleşmemişti. Padişah zamana yaymıştı. Bunun üzerine oluşan gerginlikte deniz donanmasına karar verilmiş ve padişah buna karşı çıkmıştı. Bismarck donanma için şunları söyledi: “Güçlerin ortak karar verdikleri her şeye katılmak zorundayız, bize göre saçma olsa bile. Başarısızlık durumunda bizim yüzümüzden olmadı diye bizi suçlamasınlar”.⁸⁷ Burada da tarafsız olmayı seçiyordu, çünkü Osmanlı-Alman ilişkisi aslında ona fayda sağlıyordu. Peki bu ikilemi nasıl çözmeyi planlamıştı? Donanmaya dahil olmak zorundaydı, fakat aktif olarak bir tavır sergilemeyerek en arkada olmayı tercih etti. Kaptana öncü olmama talimatı verilmişti. Askeri müdahale endişesi oluşunca Eylül 1880’de Dış İşlerine yeni bir tutum talimatı verdi: Almanya Osmanlı Devleti’ne karşı her hangi bir eyleme katılmayacaktı, bu Rusya’nın ve Avusturya’nın isteği dâhi olsa bile, çünkü İngiliz siyasetini öngöremiyordu ve bu siyaset Avusturya için uygunsuz bir yapıdaydı. Bilinmeyen hedefler için kendilerini zora sokmak istemiyordu. Diğer yandan Rusya ve İngiltere’nin öngörülemeyen siyasetinden dolayı Osmanlı’nın kendisi için faydalı olup olmayacağını kimse bilemezdi. Osmanlı Devleti Avusturya için bir tehdit oluşturmadığından bir savaşa girme söz konusu değildi. Sorunu barışçıl bir şekilde çözmek en uygunuydu. Padişahın bu yönde bir talebi olmuştu fakat Bismarck ve Kayser tarafından kibarca reddedilmişti. Almanya kesinlikle gidişatı engelleyecek ya da farklı bir boyuta taşıyacak faktör olmamalıydı diğer Avrupa ülkelerinin gözünde. Gladstone’un politikası onu çok endişelendiriyordu. Osmanlı Devleti’ne karşı bir savaş hedefinde değildi. Bismarck hem Gladstone’a karşı hem de Osmanlı’nın kendisi için faydası açısından padişaha yardımcı olabilirdi, fakat Avrupa’nın ayağının takıldığı taş olmak istemediği için yardım talebini reddetti.⁸⁸ İngiltere İzmir’i işgal etmekle tehdit etmiş, Rusya ve İtalya’da onaylamıştı

---

⁸⁷ Scherer, a.g.e., s.114.

⁸⁸ Scherer, a.g.e., s.116.

bunu. Bunun üzerine padişah eylem planını kabul ettiğini bildirince sorun askeri müdahale gerektirmeden çözülmüştü.

3.6. Bismarck ve Yunan Sorununun Çözümü

Dulcigno'nun Karadağ'a verilmesi sadece üç talepten biriydi. Karadağ sorunuyla kıyasla Yunan meselesinde Bismarck'ın siyaseti daha farklı ve aktifti. Bunun birinci nedeni Gladstone'un siyasetine tepkisi idi. İkinci nedeni ise, 1881 yılında Çar üç imparatorluk birliğini onaylamıştı, Avusturya'nın da onayının ardından Balkanlar'da gerginlik Bismarck'ın işine yaramazdı ve bu nedenle İstanbul ve Atina sorunu bir an önce çözmeliydi. Daha önce reddettiği padişahın yardım isteğini Bismarck bundan sonra geri çevirmeyecekti ve daha ılımlı yaklaşacaktı. 1881 yılında özel elçi olarak Londra'dan İstanbul'a gelen Goschen'e bir öneride bulunmuştu: Önce Osmanlının çözüm planı beklenmeliydi, ondan sonra elçiler kendi aralarında bu planı görüşmeliydi. Bismarck Girit'in Yunanistan'a verilmesini öngörüyordu. Her iki taraf için de iyi bir çözüm gibi görüyordu. Önce Yunanistan'ın onayı alınmalıydı ardından Osmanlı Devleti'ne sunulup onaylaması tavsiye edilmeliydi. Girit'i devretmek daha mantıklı görünüyordu. Savunması daha kolay bölgeleri kaybetmektense sürekli isyan çıkan ve Avrupalı güçlerin savaş gemileriyle donatılmış adayı vermek daha tercih edilir bir durumdu. Rusya'nın da buna karşı çıkmayacağını düşünüyordu. Arnavutların yoğun yaşadığı ve isyan ve zorluk çıkarabilecekleri bölgeler yerine Girit'e daha kolay hâkim olabilirdi çünkü. Avusturya bu duruma endişeli bakıyordu. Padişahın bunu kabul etmeyeceğini düşünüyordu. İtiraz etmesi durumunda askeri müdahale ile zorlanması gerektiğini düşünen Avrupa güçleri Bismarck'ı eleştirmişti. Hem sorunun çözülmesini isteyip hem Osmanlı Devleti'ni görüşmelerin dışında tutup hem de ciddi bir durumda askeri müdahaleden kaçınmakla suçluyorlardı. Osmanlı Girit'le birlikte başka toprak vermeye kesinlikle karşıydı. Eleştiriler üzerine Bismarck hemen geri adım attı ve elçisine Almanya'nın ortak karardan ayrılmamasını ve önerilerinde ısrarcı olmamalarını tebliğ etti. Doğu'daki gerginlikleri yok etmek için Yunan sorununu bir an önce çözmek istiyordu, fakat siyasi olarak gözetmek zorunda olduğu pozisyonu ona sınırlar çiziyordu.

Fransa ve İngiltere gerginliği yarattığı için onlar çözüm için aktif rol almalıydı. Osmanlı Devleti önce 14000 metre kare toprak verme önerisinde bulunmuştu. Alman elçisi Goschen hariç diğer elçiler teklife olumlu yaklaşmışlardı. Bismarck Hatzfeldt'e Goschen'la görüşmesini ve teklifi kabul etmesi gerektiğini ilettirdi. Rus mevkidaşı ile ters düşmemeliydi. Bu durum Osmanlı Devleti için Berlin antlaşmasında belirlenenden daha az bir toprak kaybı olacaktı ve büyük bir başarıydı.

Nisan 1881'de uzun süren görüşmelerden sonra Yunan hükümeti Osmanlı'nın teklifini kabul etti. Bismarck hemen harekete geçti: 21 Mayıs'ta Yunanistan'a devredilecek olan bölgelerle ilgili anlaşma Yunanistan'a bildirildi ve 24 Mayıs 1881'de imzalandı. Devir ise Kasım 1881'e kadar tamamlanacaktı.⁸⁹

İngiltere bu seferde Ermeni sorunuyla ilgili padişaha yaptırımında bulunmak istiyordu. Padişahın olumsuz cevabı üzerine Rusya'ya dönen İngiltere Rusların da isteksizliğiyle karşı karşıya kaldı, çünkü Rusya kendi sınırına yakın otonom bir Ermeni devleti istemiyordu. Diğer Avrupa ülkeleri de ilgisiz ve isteksiz olunca İngiltere talebiyle yalnız kaldı.

3.7. Osmanlı Devleti ve Yeni Üçlü Birlik

1873 yılında Bismarck daha önce Avusturya, Rusya ve Almanya arasında imzalanan antlaşmayı tasarlamıştı. 18 Haziran 1881'de Berlin'de bu birlik yeniden kuruldu. Böylece Bismarck'ın Doğu siyasetinde kılavuzu yine ortak kararlar olacaktı. Birinci maddede dördüncü bir ülkeyle savaş durumunda karşılıklı tarafsızlık sözü verildi. Bu maddeye Osmanlı Devleti'yle savaş da eklendi. Tabii bunun öncesinde savaşın sonuçları hakkında ülkelerin anlaşmaya varmış olmaları gerekiyordu. İkinci maddede bundan sonra Osmanlı Devleti'nin bölgesel olarak her değişikliği sadece bu birliğin ortak kararıyla olacaktı. Bu üç güç padişahın Doğu Rumeli'yi işgal etmesini engelleyecekti. İngiliz gemilerine boğaza giriş yasaklanacaktı. Bu maddeye aykırı davranış kuralın çiğnenmesinden zarar gören ülkeye savaş ilanı sayılacaktı, yani Rusya'ya. Böylece Osmanlı Devleti Berlin Antlaşmasıyla elde ettiği bölgesel garantilerini de kaybetmiş oluyordu. Yani yeniden kurulan birlikle üç ülke kendilerini Osmanlı'nın vasisi ve mirasçısı olarak atamışlardı. Yeni toprak kayıpları

---

⁸⁹ Scherer, a.g.e., s.133-134.

söz konusu olmayacaktı, sadece fiili olarak Osmanlı hakimiyetinin kaybolduğu bölgelerle ilgili kararlar alınabilirdi. Yani Osmanlı Devleti için yeni tehditler oluşturmayacaktı.⁹⁰

Yeni birliğin Bismarck'ın Doğu siyaseti için önemi neydi? Böylece komşu imparatorluklarla ve onların arasında da barış sağlanmıştı. Bismarck'ın doğrudan bir çıkarı yoktu. İki cepheli bir savaş ve Fransa ile ittifak durumu böylece engellenmişti. Burada gerginliklerin oluşmaması için bu bölgede artık daha aktif olmalıydı. Aracı rolü artık yetersiz kalacaktı. Alınacak ortak kararlar doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin dağılması da devamlılığı da mümkündü bundan sonra. Bismarck için her iki yol da açıktı.⁹¹

Aynı zamanda bu birlik daha önce başlayan Osmanlı-Almanya yakınlaşmasının bir ittifaka dönüşmesini de engelliyordu. Bir Osmanlı-Alman ittifakı Rusya'yı Fransa'ya doğru itebilirdi. Bismarck'ın İngiliz-Osmanlı yakınlaşması çabası ve daha önce onayı alınmış askeri yardım hala bekletilmekteydi. Bismarck sadece siyasi olarak önemsiz sayılabilecek memurlarının gönderimine devam ediyordu. Birlik sayesinde Osmanlı'yı Rusya'ya karşı güçlü tutmak artık eskisi kadar önemli değildi. Alman askerler Rusya'da güvensizlik uyandırabilir ve Almanya'ya şüpheli yaklaşmasını sağlayabilirdi.

Ekim 1881'de askeri yardım meselesi Berlin'de yeniden gündem oldu. Bismarck hala gönüllü değildi. İngiltere ve Fransa'nın eleştirileri artık güncel değildi, böylece tepki alma endişesi kalmamıştı. Fakat Alman askerler Prusya ordusundan ayrılıp Osmanlı Devleti hizmetine geçmeyi istemiyorlardı. Genelkurmay başkanı Moltke istekli olan askerleri üç yıl süreyle görevlendirmeyi öneriyordu. Bismarck'ın artık Osmanlı Devleti'ne eskisi kadar ihtiyacı olmadığı için sıcak bakmıyordu bu teklife. Hatta bu durum Rusya'yı tedirgin edebilirdi. Almanya'nın sürekli vurguladığı tarafsızlığı ve Osmanlı topraklarıyla ilgili çıkar gözetmediği

---

⁹⁰ Antlaşmanın orijinal metnine https://ghdi.ghi-dc.org/pdf/deu/606_Dreikaiservertrag_186.pdf linkinden ulaşılabilir. Ana Kaynak: B. Schwertfeger, Die Diplomatische Akten des Auswärtigen Amtes 1871-1914, Bd. 1 (1.Cilt),s. 260 ve devamı, in Ernst Rudolf Huber, Hg., Dokumente zur Deutschen Verfassungsgeschichte,3. bearb. Aufl., Bd. 2, (3.düzenlenmiş basım, 2.Cilt) 1851-1900. Stuttgart 1986, s. 495-97.

⁹¹ Scherer, a.g.e., s.138.

tutumuyla alakalı şüpheye düşülebilirdi. Padişah bu tutumu kesin bir ret olarak algılayana kadar askeri yardım meselesi hava da asılı kaldı.

Osmanlı-Alman yakınlaşması böylece sekteye uğradı. Aralık 1881’de padişah Berlin’e özel bir heyet gönderdi. Resmî sebebi Kayser I. Wilhelm’e imtiyaz madalyasının taktim edilmesiydi. Wilhelm bu en üst madalyayı almaya laik ilk hükümdardı. Alman elçiliğinin daimi irtibat kişileri olan Ali Nizami Paşa ve Reşit Bey tarafından götürülecekti. Padişahın bir başka mesajı da, tüm idari alanlarda gerçekleştirmek istediği reformlar için Alman memurların tahsis edilmesiydi. Mısır, Fransızların Afrika’daki eylemleri ve Avusturya’nın Bosna Hersek planları yüzünden padişah zor durumdaydı. Heyet Berlin’de büyük bir ihtişam ile karşılandı. Üç yıl önce Berlin Kongresinde çok başka bir karşılama söz konusuydu oysaki. Buna karşılık olarak padişah Alman elçiliğinde görevli kişileri yemeğe davet etmişti. Kayser padişah tarafından gönderilen hediye kabul etti ve karşılığında Prusya’nın en yüksek madalyası olan siyah ve kırmızı kartal madalyasını padişaha iletceğini duyurdu. Yemekle ilgili basında Almanya’nın Osmanlı Devleti’yle yakınlaşmasından duyulan mutlulukla ilgili uzunca haberler yapıldı.

Osmanlı elçileri Bismarck tarafından özel olarak davet edildi ve uzun görüşmeler yapıldı. Padişah bu davete karşılık teşekkür amaçlı olarak İstanbul’da bulunan elçileri saraya yemeğe davet etti. Padişah olumlu gelişmelerden ümitliydi. Bahsi geçen gazete haberleri de bunu olumlu etkilemişti. Basında yer alan haberler bu etkiyi yaratmak için bilerek servis edilmiş olabilir miydi? Elçi Hirschfeld özel heyetle Berlin’de bulunan Reşit Paşa’nın raporlarında ekstra güzelleme yaptığından şüpheleniyordu. Belki de padişah bu imajı böyle çizmek istiyordu? Diğer ülkelerde şüphe ve endişe oluşmasın diye Alman Dış İşleri bu ülkelerin elçiliklerine endişe edilecek bir durumun olmadığını yazılı olarak bildirdi. Yine de Osmanlı Devleti’nin devamlılığı önemliydi. Bunun aksi, bir Avusturya-Rusya savaşına neden olabilirdi. Bismarck Fransa’ya karşı yanlış anlaşılabilir her türlü hamleden kaçınmak istiyordu. Osmanlı heyeti askeri yardım talebini yineledi.

Bismarck yine olumsuz cevap verdi. Sivil yada askeri idare konusunda destek olabilirdi fakat aktif olarak Osmanlı ordusunun hizmetine geçecek askerlerin görevlendirmesini gerekli görmüyordu. Orduya geçmek isteyen askerlerle doğrudan

iletişime geçmelerini tavsiye etti. Yani Almanya bu işe kesinlike ön ayak olmak istemiyordu. Osmanlı heyeti için seyahat başarısız olmuştu. Hedeflerine destek yerine onlardan vazgeçmeleri tavsiye edilmişti. Padişahın sevinci illüzyon çıkmıştı. Bismarck İngiltere'yle bir birlik önermişti, çünkü ortak çıkarları vardı: İngiltere'nin boğazlarda serbest geçişini Osmanlı sağlayacaktı. Mısır İngiltere'ye sadece dezavantaj getirirdi, çünkü orada ayrıca bir ordu konuşlandırması gerekiyordu.

Bu tavsiye Doğu siyasetinin yeni bir hamlesiydi. Bir kaç gün sonra benzer bir konuşma da İngiliz elçiyle yapıldı. Mısır'daki huzurun Osmanlı Devleti tarafından sağlanması Osmanlı'nın İngiltere'yle Hindistan arasındaki bağlantıyı da garantileyeceği demektir. Burada çıkabilecek sorunlarda da Osmanlı Devleti diğer ülkelerinin tepkisini çekerdi. Reform baskısı kurmamalıydı, bu padişahın halkı karşısında otoritesini sarsardı. İngiltere hümaniter reformlarla ülkesinin çıkarları arasında bir seçim yapmalıydı.⁹²

Neden İngiliz-Osmanlı yakınlaşmasını ve padişahın Mısır'ı yönetmesini istiyordu? Mısır'daki İngiliz-Fransız koalisyonu onu her zaman rahatsız etmişti. Bu iş birliği Almanya'ya karşı yön değiştirebilirdi. İngiltere Mısır'da Osmanlı müdahalesini desteklerse Fransa'yla ters düşecekti. Ayrıca İngiltere Rusya'ya karşı Balkanlar'da hem kendi hem de Avusturya'nın çıkarlarını korumuştur. Balkanlarda İngilizler hakimiyet kurarlarsa, burada oluşabilecek sorunların birinci muhatabı İngiltere olacak ve üçlü birlik minimum düzeyde etkilenmiş olacaktır. Osmanlı Devleti'nin Mısır'a müdahale etmesi İngiliz-Fransız iş birliğini yok etmiş olurdu. Osmanlı Devleti'yle yakınlaşması Osmanlı'nın da işine gelirdi ve Bismarck bir kriz durumunda geri planda kalır ve İngiltere Rusya'ya karşı Fransızlara değil Almanlara ihtiyaç duyardı. Yani Kissinger raporunda hedeflediği koalisyon ihtimallerini böylece gerçekleştirmiş olurdu. Fakat çabaları sonuçsuz kaldı, çünkü her iki tarafta böyle bir yakınlaşmaya sıcak bakmıyordu, hatta Ermeni meselesi nedeniyle ilişkileri bozduktur. Osmanlı Devleti kalan toprakları üzerinde tam hakimiyet kurmak istiyordu ve Ermeni meselesinde dışardan güçlerin müdahalesiyle ikinci bir Bulgaristan durumunun oluşmasını izin vermeyeceğini bildirmişti. İngiltere bu sefer Bismarck'ın oğlu ile görüşmeye başladı ve Osmanlı heyetinin Berlin'den döndükten sonra

---

⁹² Scherer, a.g.e., s.148-149.

tutumlarında değişiklik olduğunu ima etti. Bismarck Avrupa barışını tehlikeye atabilecek bir hamleyi kesinlikle reddetti. Reşit Bey ve Ali Niyazi Paşa askeri yardım talebi konusunda ki olumsuz cevabı bilerek mi sakladılar yoksa padişah bilerek mi olumlu bir hava yaratarak bu durumu yok saydı? Özetle, özel misyon her iki taraf için de başarısız olmuş ve istedikleri hedeflere ulaşmamıştı.

Resim 3.2. Üç İmparator Birliği⁹³

3.7.1. Üçlü Birlikte Kriz

Bosna Hersek'teki isyanlar ve Avusturya'nın müdahalesi Rusya'nın tepkisini çekmişti. Rusya Alman karşıtı bir tavır almıştı. Avusturya'nın yeni çıkardığı bir askerlik yasası soruna neden olmuştu. Slav isyanlarının bastırılması Rusya'da Almanya ve Avusturya'ya karşı tepkilere neden olmuştu. Genç subay Skobelew Almanları Slav düşmanı olarak ve Rusya hükümetini de Almanların etkisinde kendi halkına karşı pasif kalmakla suçlamıştı. Subayın konuşmaları Alman basınında büyük yankı uyandırmıştı. Rus dostu olan I. Kayser Wilhelm Rusya hükümetini kınamıştı. Rusya uzlaşmaya yanaşmıyordu. Avusturya'nın siyasi tutumu Almanya'yla bağdaştırılıyordu.

⁹³ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Drei_Kaiser_Bund.jpg

Mart 1882'de Osmanlı'nın ordu reformu için faal Prusyalı askerler Osmanlı hizmetine geçmek için görevlendirildi. Rusya'nın tavrına karşı bir tepki olarak adlandırılabilir miydi bu durum? Osmanlı Devleti hala Rusya'ya karşı kullanılabilir bir güçtü. Avusturya Osmanlı Devleti'yle birlikte Balkanlar'da Rusları dizginleyebilirdi. Böylece Bismarck'ın doğrudan taraf seçmesine gerek kalmayacaktı. 17 Şubat – 14 Mart 1882 tarihleri arasında bir Alman heyeti İstanbul'a gelmişti. Heyetin siyasi bir görevi yoktu, sadece Berlin'de padişaha iletmek üzere söz verilen madalyaların takdimi için Osmanlı heyetinin ziyaretine karşılık verilmişti.

Mayıs 1882'de dört memur üç yıllığına Osmanlı İmparatorluğunun hizmetine geçmişti. Memurlar padişah tarafından karşılanmıştı. Bu karşılama geleneği 1. Dünya Savaşına kadar bozulmadı. Yeni elçi Radowitz 10 Aralık 1882'deki raporunda padişahın bir arzusunu dile getirdi. On genç Osmanlı askerini eğitim almaları için Almanya'ya göndermek istiyordu. Bismarck padişahın arzusunu kabul etmişti. Mevcut konstellasyonda padişahın taleplerine olumlu yanıt vermek siyasi çıkarlarına uygundu. İngiltere'yle Osmanlı Devleti arasında yakınlaşma sağlanamamış ve Avusturya'nın tutumu yüzünden Rusya'nın tepkisini çekmişti. Rusya'yı sakin tutabilmek için Doğu da daha aktif olmalıydı. Bu yüzden Osmanlı piyonunu Rusya'ya karşı garantilemeliydi.⁹⁴

1 Nisan 1884'de Osmanlı askerleri Alman ordusundaki üç yıllık eğitimlerine başladılar. Osmanlı- Alman yakınlaşması ve ordu reformu böylece yeni bir boyut kazanmıştı. Kasım 1882 ile Aralık 1884 yılları arasında farklı görevlerde bulunmak için birçok memur İstanbul'a gelmişti.

3.7.2. Stabilizasyon ve Duraksama 1883-1884

Bismarck'ın Doğu siyaseti iki noktada başarısız olmuştu. Almanya'nın barışı en çok şimdi ortakların Balkanlar siyasetine bağlıydı. Avusturya ve Rusya'nın Balkanlar'daki rekabetini kontrol etmek giderek zorlaşıyordu. İkinci olarak Osmanlı Devleti'yle İngiltere'yi yakınlaştırmayı başaramamıştı. Böylece Avusturya'nın çıkarlarının korumasını da İngiltere'ye yükleyememişti. Bu iki başarısızlık Doğu

---

⁹⁴ Scherer, a.g.e., s.174.

siyasetinin önemli noktalarıydı. Üçlü birlik kılavuz olmuştu elbet ama Rusya ve Avusturya arasındaki ilişki sallantıdaydı. Bu nedenle ikili birlik, Osmanlı-Alman yaklaşması, İngiltere'yle Osmanlı'yı yakınlaştırma çabası önem taşımaktaydı ve Ermeni sorunu hala çözülmemişti. Çözümüne ulaştırma konusunda Bismarck İngiltere'nin yardım isteğini geri çevirdi. Osmanlı Devleti'yle ve İngiltere arasında bir yaklaşmanın sağlanamaması bu kararında etkili olmuştu.

1883/1884 yıllarında siyasetini etkileyecek büyük durumlar yaşanmadı. Bu da Osmanlı ile olan ilişkisine yansdı. Ermeni sorununun çözümünde de İngiltere ve Osmanlı arasında bir yaklaşma olmadı. Bu durum bir yaklaşmayı engellediği gibi padişahı da Ruslara doğru yönlendiriyordu. Osmanlı Devleti'nin Ruslarla yaklaşığı haberleri yayılıyordu. Yeni Rus elçinin İstanbul'da kabulüyle birlikte aynı haberler Avusturya'dan da gelmeye başlamıştı. Rusya Osmanlı'yı savaş tazminatı konusunda zorlamıyor ve Mısır konusunda hizmet sunmaya hazırdı. Bu söylentiler Bismarck'ı Radowitz'den rapor sunmasını istemeye itmişti. Şu soruların cevaplarını merak ediyordu: Rusya hangi yöntemle etki kurmuştu padişahın üzerinde? Almanya'nın etkisi geri planda mı kalıyordu?

Müttefik ya da tarafsız bir Osmanlı Devleti'yle Rusya Avusturya'yla arasında olan rekabeti daha kolay silahlarla çözebilirdi ve bu durumunda İngiltere ve Osmanlı değil Avusturya'nın yardımına Almanya koşmak zorundaydı. Osmanlı Devleti ikili birliğe yaklaşmalıydı. Osmanlı -Alman dostluğu yeniden önem kazanmıştı. Osmanlı Devleti'yle yaklaşmasının asıl sebebi olan Rusya'yı kontrol altında tutma amacı her zamankinden daha önemliydi.⁹⁵ Radowitz sunduğu raporda söylentilerin gerçeği yansıtmadığını ifade etti. Alman etkisinin askerlerin hizmetlerinden dolayı derinleştiğini bildirdi. 7 Eylül 1883'de padişah Radowitz'le bir araya geldi ve elçiye Almanya'yla olan ilişkilerini sabit tutmak için elinden geleni yapacağını söyledi. Alman siyasetini arzuladığı barışın garantisi olarak gördüğünü ve sonsuz güvendiğini dile getirdi.⁹⁶

Eylül 1883'de Ahmed Muhtar Paşa heyeti Alman Kayserin daveti üzerine Almanya'ya gitti. Bulgaristan'ın giderek silahlanması, Mısır'ın devam eden işgali ve

---

⁹⁵ Scherer, a.g.e., s.181-182.

⁹⁶ Scherer, a.g.e., s.182.

Ermeni reformlarıyla baskı kuran İngiltere siyasi mesajlar arasındaydı. Bismarck daha önceki gibi bir Osmanlı-Alman ortaklığının mümkün olamayacağını ve padişahın başka devletlerde destek arayacağını dile getirdi. Almanya Osmanlı Devleti'nin vekili, avukatı ve yol açıcısı olarak görev üstlenemezdi. Bunun için yeterince güçlü değildi, padişah Almanya'nın gücünü gözünde büyütüyordu ve öyle bir durumda kendisine karşı kurulacak koalisyonlara maruz kalabilirdi.⁹⁷

Alternatif olarak Osmanlı'yı yine İngiltere'ye yönlendirdi. Bismarck ikisi arasında dostluk ümidini yitirmişti ama kabul edilebilir ölçüde ilişkiler hala olabilirdi. Almanya-Osmanlı ittifakı imparatorluk birliğinde söz verilen tarafsızlığına tersti ve olası bir dağılma durumunda Osmanlı Devleti'nin lehine itiraz etmek zorundaydı. Çok sıcak ilişkiler de tehlikeliydi. Bu Rusya'yı Fransa'yla temasa itebilirdi. Osmanlı-Alman ittifakı barış zamanında mümkün değildi, sadece iki cepheli bir savaşın kaçınılmaz olması durumunda son bir seçenektir.

Osmanlı'nın ordu reformu işine geliyordu. Boğazların güçlü müdafaa edilmesi Rusya'yı savaş açmaktan geri koyabilirdi. Daha iyi bir Osmanlı ordusu iç krizlerini ve isyanlarını bastırabilir ve böylece bu sorunların bir Avrupa krizine yol açmasını engellerdi. Avrupa ülkeleri burada ki sorunlarla meşgul olurken Almanya'ya karşı bir oluşumda bulunmazdı. Alman askerleri Osmanlı hükümetini askeri reformları gerçekleştirme konusunda ısrarcı olmamalıydı. Fazla güçlü bir Osmanlı ordusu Bismarck'ın "Osmanlı çıkmazı" stratejisine ters düşüyordu. Alman hizmetleri çok göze batmamak şartıyla padişahı Almanya'nın tarafında tutuyor ve Rusya'yla ortaklığını engelliyordu. Eğer Rusya boğazlar konusunda Osmanlı Devleti'yle iş birliği içerisinde olup güçlenirse Avusturya'yla olan rekabetini silah yolu ile çözecek ve bu durumda Bismarck'ın Almanya'yı böyle bir savaştan koruması mümkün değildi. Almanya Avusturya'nın yardımına koşmak zorundaydı. Kriz stratejisi için Rusya'yla Osmanlı Devleti'ni birbirinden uzak tutması önemliydi. Osmanlı orduları Rusları ne kadar korkutursa Bismarck için o kadar iyiydi. Böylece Osmanlı ordusu kendi iç meselelerini daha etkin çözebilir ve sorunun Avrupa'ya sıçraması önlenmiş olurdu.

---

⁹⁷ Scherer, a.g.e., s.185.

3.8. İstanbul'da Elçiler Konferansı

İstanbul konferansı 5 Kasım 1885'de gerçekleşti. Büyük güçlerin elçileri ile Osmanlı Dış İşleri bakanı Said Paşa başkanlığında yapıldı. Bulgaristan, Doğu Rumeli ve üçlü birlik krizdeydi. Bismarck konferansın içeriğinin hazırlanmasına dahil olmadı. Süreci ve içeriği Avusturya ve Rusya'nın belirlemesini istiyordu. 14 Kasım'da Sırp ve Bulgarlar arasında savaş başlamıştı. Avrupa ülkeleri padişahın sorunu çözmesini istiyordu. Aksi takdirde Berlin Antlaşmasını fesih etmekle tehdit ediyorlardı. Padişah üçlü birlik adına hareket etmek istemiyordu. Bismarck'ın planı başarısız olmuştu ve böylece konferansın başarılı olması zordu. Üçlü birliği krize sokmak istememesinin yanı sıra Avusturya'nın İngiltere'yle birlikte Bulgarların Rusya'dan bağımsız olma mücadelelerine destek vereceğinden endişe ediyordu. Böylece Balkanlarda Avusturya'nın hakimiyeti garantilenmiş olurdu.

Bismarck Avusturya ve Rusya'nın arasındaki barışçıl dengeyi kurarak birliğin devamını sağlamak istiyordu ve Balkanlar'da bir "demarkasyon" hattı belirledi. Bu sınır belirlemeyle Balkanlar'ı Rus ve Avusturya bölgelerine ayırıyordu. Böylece özellikle Avusturya'nın Bulgaristan'a karışmasını ve Rusların Balkanların dışına itilmesini engellemek istiyordu. Karşılığında Bosna Hersek'in yanı sıra hala Osmanlı Devleti'ne ait olan Makedonya'yı sunuyordu. Peki bu Bismarck'ın Osmanlı Devleti siyaseti için ne demektir? Sınır çizgisi Osmanlı'nın Avrupa bölümünden geçiyordu. Makedonya padişahın Avrupa'da elinde kalan hâkimiyetiydi ve bu sınırla Rusya'nın İstanbul'a karşı bir saldırı ihtimali de dışlanmamıştı. Bismarck tarafından belirlenen bu sınırın temelini yine Osmanlı toprakları oluşturuyordu. 70'li yılların krizinde olduğu gibi, ortaklarının rekabetlerini yine Osmanlı üzerinden çözmeye çalışıyordu, çünkü Rusya Karadeniz'de ne kadar aktif ve etkili olursa Almanya'nın dostluğuna o kadar ihtiyaç duyardı. Bulgaristan'daki konumu nedeniyle belki Osmanlıya karşı güçlü olabilirdi ama Almanya'ya karşı bir güç oluşturamazdı. Fakat iki tarafta bir anlaşmaya varamıyor ve bu durum Rusya'yla Almanya arasında gerginliğe neden oluyordu.⁹⁸

1885'de imparator birliğinin yıkılması padişaha Bulgaristan konusunda hareket alanı sundu. 2 Şubat 1886'da Padişah Avrupa güçlerine bir bildiri gönderdi ve Bulgar

⁹⁸ Scherer, a.g.e., s.232.

yönetimiyle böyle anlaştıklarını duyurdu: Prens Aleksander 5 yıllığına Doğu Rumeli'nin valisi olarak atanacak ve 5 yılda bir görevi padişah tarafından yenilenecekti. Bulgaristan'a ya da Osmanlı Devleti'nin Avrupa bölgesine olası bir saldırıda birbirlerine askeri yardım sözü vermişlerdi. Çoğunlukla Müslümanların yaşadığı bölgeler yine Osmanlı'nın idaresi altında kalacaktı.

İmparatorlar birliği İstanbul'da dağılmıştı. Padişah Rusya'ya karşı Bulgaristan'ın askeri desteğini garantilemişti. Rusya bu duruma itiraz etti. Bulgar valisinin tanımı sadece Bulgaristan valisi olarak olmalıydı ve görev süresinin uzatılması ya da yenilenmesi sadece Osmanlı'nın yetkisiyle değil, Berlin Antlaşmasının tüm fertlerinin onayı ile gerçekleşmeliydi. Çar Bismarck'tan yardım istedi ama Bismarck bilerek yardım talebini reddetti. İngiltere Osmanlıya askeri yardım maddesini çıkarmasını ve Bismarck'ın da bunu onaylamasını istiyordu. Anlaşma bu doğrultuda revize edilmişti. 5 Nisan 1886'da konferans üyeleri Osmanlı-Bulgar anlaşmasının onayı için son kez toplandı.

Balkanların son sorunlu bölgesi Yunanistan'dı. Yunan sorununun çözümü İstanbul'da Almanya'yla olumlu düşüncelerin zirve yapmasını sağladı. Sorunun tüm aşamalarında Bismarck padişahın tarafında hareket etti. Krizin sorumlusu olarak Yunanistan'ı görüyordu ve toprak taleplerini haksız olarak değerlendiriyordu. Padişah Alman devletine teşekkür etti ve Radowitz ve eşini Yıldız Sarayına davet ederek tüm davetlilerinin yanında Alman hükümetine desteği için minnetini dile getirdi. Padişah için vaziyet iyi görünüyordu, fakat Bismarck için öyle değildi. Rusya'yla arası bozulmuş, birlik yara almıştı. Sınır belirleme fikri ve Rusya'nın Osmanlı çıkmazına yönlendirilmesi Almanya'nın Doğu'da barışını ve gücünü korumak için son çıkış yolları olarak kalmıştı.⁹⁹

3.9. Bismarck'ın 'Osmanlı Çıkmazı' Stratejisi

Bulgar krizi sırasında sınır belirleme fikrinin başarısızlığı ve imparatorluk birliğinin dağılması, Bismarck'ın Osmanlı siyasetinde önemli dönüm noktasıydı. Şimdiye kadar Bulgar sorununun büyük güçler arasındaki çözümü için Osmanlı Devleti araç (İstanbul konferansı), tazminat bedeli (demarkasyon sınırı) ve ortak

---

⁹⁹ Scherer, a.g.e., s.240.

(Yunan krizi) olmuştu. Bismarck'ın hem Avusturya hem Rusya'yla dost kalma hedefi devam ediyordu, ancak Rusya-Avusturya savaşı tehlikesi ve krizin Almanya'yı iki cepheli bir savaşa sürüklemesi önceliklerini değiştirmişti. Üçüncü devletler üzerinden dengeyi sağlama stratejisi geri plana atılmış ve yerine savaşa engel olma ve hazırlıklı olma stratejisi gelmişti. "Şark Meselesi bir sabır oyunu, beklemesini bilen kazanır" diye düşünüyordu.¹⁰⁰

Rus saldırısını Osmanlı'ya, İngiltere'ye ve Avusturya'ya yönlendirme çabasıyla Almanya'yı Balkanlar'daki kavganın dışında tutmak istiyordu. Boğazların bekçisi olan Osmanlı Devleti İngiltere'ye gemilerini kullanmasına müsaade edecekti. Bu gemilerin desteği de Doğu'yu Rusya için bir çıkmaza sokmak için gerekli olacaktı. Ama Osmanlı da defansif tutumunda ısrar ediyordu ve sadece doğrudan bir saldırı olduğu zaman ya da olacağından emin olduğunda Avusturya'yı Ruslara karşı askeri olarak destekleyecekti. 13 Kasım 1886'da Avusturya Dış İşleri bakanı Kálnoky'nin yaptığı konuşma bir felaketti. Avusturya her şartta, yani İngiltere ve Osmanlı'nın desteği olmasa bile, Rusya'nın Bulgaristan'a müdahalesine karşı duracaktı. Bu ne demek oluyordu? İngiltere ve Osmanlı bir şey yapamayacaktı ve Balkanlar'ın Ruslardan korunması Avusturya'ya ve imparatorluk birliğinde kalkacaktı.¹⁰¹

Buna engel olmak için bir şeyler yapmalıydı ve Osmanlı-Rus ortaklığını uydurdu. İngiltere'yi harekete geçirmek için uydurmuştu bunu. Rusya'nın boğazlara doğru ilerlemesi İngiltere'yi harekete geçirecekti. Burada İngiliz-Osmanlı iş birliği önemliydi. Onlar ilk savunma çizgisinde olacaktı. Bismarck dağılan üçlü birliği Rusya'yı Fransa'dan uzak tutmak için ikili olarak devam ettiriyordu. 10 Ocak 1887 yılında sonra Rusya'yla aralarında imzaladıkları gizli tarafsızlık antlaşmasının ana hatlarını kurgulamıştı. Rusya Karadeniz'i kapatma teşebbüsünde bulunursa, Almanya tarafsız kalacaktı ve aynı zamanda Rusya'ya Bulgaristan ve Doğu Rumeli de söz sahibi olma hakkını verecekti. Karşılığında olası bir Alman Fransız savaşında Rusya tarafsız kalacaktı. 18 Haziran 1887'de Berlin'de üç yıllığına imzalanan antlaşma üçlü birliğin ikili olarak devam etmesi olarak görülmüyordu.

---

¹⁰⁰ Scherer, a.g.e., s.247.

¹⁰¹ Scherer, a.g.e., s.251.

Bismarck'ın Osmanlı siyaseti bu ortaklıkla birlikte Osmanlı-Alman dostluğuna karşı verilmiş bir karardı. Yani böylece Osmanlı-Alman dostluğunun geliştirilmesine verilmiş bir başka olumsuz cevaptı. Çünkü Rusya eğer boğazlara müdahale edecek ve Almanya diplomatik destek sağlayacaksa, bu padişahla yakın bir temasa izin vermiyordu. Osmanlı toprakları Almanya'nın barışını ve gücünü garantilemek için sunulan bir yemdi. Boğazlar bu yemlerden biriydi. Avrupa güçleri buraya bağlı, burada meşgul ve karşı karşıya geldiklerinde Almanya'ya karşı bir ortaklıkta bulunma ihtimalleri azalıyordu. Bismarck Fransa dışında diğer tüm ülkelerle hatırı sayılır ilişkiler sürdürmeliydi.¹⁰²

Akdeniz Antlaşması, İngiltere ve İtalya'nın 12 Şubat 1887'de Bismarck aracılığıyla imzaladığı bir antlaşmadır. 24 Mart 1887'de Avusturya-Macaristan, 4 Mayıs'ta İspanya da antlaşmaya katıldı. Taraflar Akdeniz'deki statükoyu tanımayı kabul ettiler. Uygulamada, anlaşma Rusya'nın Balkanlar, boğaz ve Çanakkale Boğazı'ndaki genişlemesine yönelikti. Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığı güvence altına alındı. İtalya Fransa'ya karşı da güçlendirildi. Akdeniz antlaşmasına rağmen Avusturya'nın Balkanlar siyasetine İngiliz ya da İtalyan desteği garanti değildi ve Osmanlı'nın yardımı eksikti. Ruslara karşı bir saldırıda gerekliydi çünkü, o nedenle yakınlaşma sağlanmalıydı. 1883 yılından beri ilk defa Almanya Osmanlı Devleti'yle bir ortaklık kurmayı hedefliyordu, şimdiye kadar hiçbir tarafa dahil olmak istemiyordu. Rusları yumuşatmak istiyordu ve Bulgaristan'a bir müdahaleyi engellemeliydi.

Kriz durumlarında Bismarck ve Padişah aynı stratejiyi takip ediyordu. Güçlerin arasında ki denge kendi huzur ve ellerindekine sahip çıkmaları için altın yoldu. Ama olası bir acil durumda güçlerin doğru konstellasyonu önemliydi. Doğru yakınlaştırma Almanya ve Avusturya olmalıydı. Almanya'nın askeri desteği ve Alman silah üreticilerine verilen siparişler bunun kanıtıydı. Almanya'yla bir ortaklık Ruslarla ya da Fransızlarla olmasından daha az tehlikeliydi, çünkü onların Osmanlı Devleti'yle ilgili planları yoktu. İngiltere ile birlikte üçlü birlik doğru bir seçimdi.

Osmanlı Devleti, Fransız-Rus ittifakını tercih ediyordu, çünkü Almanya Osmanlı Devleti'nin tek kurtuluşuydu. Eğer Almanya Rusya'ya karşı mücadele

---

¹⁰² Scherer, a.g.e., s.272-274.

ederse Rusya'nın Osmanlı'da ellerinin boş kalması engellenmiş olurdu. Aksi bir durum Osmanlı'nın sonu olurdu. Bismarck Avusturya, İngiltere ve İtalya'nın Osmanlı Devleti'yle ilgili planlarını olduğunu biliyordu. Bu yüzden ittifak için daha doğru seçimdi. İngiliz-Osmanlı yakınlaşmasını sağlamak için Osmanlı'yı Akdeniz birliğine yakınlaştırmak ve bağlamak istiyordu.

Osmanlı-Alman dostluğunda şimdiye kadar gelişen durum Bismarck için sınırdı. Bunun ötesinde her adım Rusya'ya karşı Almanya'nın tarafsızlığını şüpheye düşürürdü ve İngiltere'ye de boğazların korunması görevini üçlü birliğe bırakma ve Mısır'ın savunmasına yoğunlaşma imkânı sunardı. Bu birlik Bismarck için bir başarıydı. İngiltere ve İtalya az da olsa Avusturya'nın Balkanlar siyasetinin arkasında duracaktı. Bu birlik istediği yöne doğru giden bir yardımdı.

Kayser II. Wilhelm 1889 yılında İstanbul'a bir seyahat gerçekleştirdi. Padişah tarafından görkemli karşılanması ve ikilinin diyalogu Bismarck'ın Doğu siyasetine atılmış bir tokattı. Ruslara karşı açıkça tavır almama çabasına ve İngilizlere karşı boğazları korumak isteme hissini vermek istemiyordu. Baş vezir Kâmil Paşa'ya siyah kartal sembolü verildi. Kâmil Paşa Rus düşmanı olarak biliniyordu. Bu Rus elçiyi geren bir davranış oldu. Kayser Rus elçiyi yıldız sarayındaki yemekte de çok dikkate almadı. Kayser askeri birlikleri gezdi ve askeri konularla ilgili tüm detaylarla yakından ilgilendi. Kayser Osmanlı'yı Rusya'ya karşı ortak olarak görüyordu. Kayserin niyeti Osmanlı'yı müttefik ve ekonomik olarak kazanmaktı. Bismarck'ın siyasetini takip ediyordu fakat onun aksine ilişkileri ileriye götürmek istiyordu. Temel atılmıştı ve bu temeli ilerletmek istiyordu.

3.10. Bismarck'ın İstifası Sonrası Osmanlı-Alman İlişkileri

1888'de Alman İmparatorluğu tahtına oturan II. Wilhelm, politikalarını beğenmediği gerekçesiyle Bismarck'ı istifaya zorladı. Bismarck 19 Mart 1890'da istifa etti. Yerine general von Caprivi başbakanlığa getirildi. Bismarck'ın istifasından sonra da stratejisi devam ediyordu, ancak bundan sonra daha aktif bir siyaset

izlenmeliydi, çünkü Bismarck'ın geri çekilmişlik ve kıta siyaseti çok fazla eleştiriliyordu. Bu nedenle dış siyaset konusunda başarı beklentisi yüksekti.¹⁰³

Bismarck'ın 18 Mart 1890 günü sunduğu istifası iki gün sonra imparator tarafından onaylanmıştı. II. Wilhelm, Bismarck'ın uyguladığı bölge ve denge siyasetinden “Weltpolitik” adını verdiği dünya siyasetine yöneldi. Bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerini geliştirme yoluna gitti. Aynı zamanda Berlin elçisi Tevfik Paşa 19 Mart günü Dış İşlerine çektiği telgrafta Bismarck'ın istifa ettiğinin ve bu durumun hükümette bazı değişikliklere neden olabileceğini, ancak Almanya'nın Osmanlı Devleti politikasında bir değişiklik olmayacağını kendisine bildirildiğini haber vermiştir. Yine İstanbul'daki Alman Büyükelçisi de Bismarck'ın yerine atanan Şansölye Caprivi'nin izleyeceği politikanın Alman dış politikasını değiştirmeyeceğini, Osmanlı Devleti'yle dost bir politika izlemeye devam edileceğini bildirmiştir.

II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerini geliştirme yoluna gitmesinde; Almanya'nın fabrikaları için hammadde ve mamulleri için pazar bulma ihtiyacı, Osmanlı topraklarının petrol, bakır, krom ve kurşun gibi maden yatakları bakımından zengin olması, kurulacak olan Berlin-Bağdat demiryolu hattı ile Basra Körfezi'nde etkin olarak İngiltere'ye karşı avantaj elde etme ve Osmanlı Devleti'nin dağılması durumunda gerekli payı alma düşünceleri rol oynamaktaydı.¹⁰⁴ Yani Bismarck döneminde önemi olmayan ticari ilişkiler II. Wilhelm döneminde önem kazanmaya başlamıştı.¹⁰⁵

Bismarck'ın başbakanlıktan ayrılmasından sonra 26 Ağustos 1890'da Osmanlı Devleti'yle Almanya arasında yeni bir ticaret antlaşması imzalandı.¹⁰⁶ Bu antlaşmayla daha önce Alman tüccarlarına tanınmış olan imtiyazlar genişletildi. Buna göre Osmanlı tüccarları da artık Almanya'da imtiyazlı tüccarlar olarak kabul edildi. 1897 sonbaharında İstanbul'a Alman Büyükelçisi olarak gönderilen Marschall, Almanya'nın bütün ideallerini gerçekleştirmek için girişimlerde

---

¹⁰³ K. Canis, Von Bismarck zur Weltpolitik, Berlin 1999, s.116.

¹⁰⁴ Lothar Rathmann: Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi, (Çev: Ragıp Zaralı), İstanbul 1982, s.71.

¹⁰⁵ C. T. Weick, Die schwierige Balance. Kontinuitaeten und Brüche der Türkeipolitik, Hamburg 2001, s.11 vd.

¹⁰⁶ Ortaylı, a.g.e., s.50 vd.

bulunmaya başladı. Bunu başarabilmek, Rusya ve İngiltere'yle iyi geçinmeyi gerektirmektedir. Mevcut düzeni de korumak lâzımdı. “Çünkü bu ortamda Türkiye'nin bir kısmını ele geçirmek mümkün değildir.”¹⁰⁷ Almanya bu dönem ekonomik yönden güçlenmeye ağırlık vermişti. Türkiye'nin akıbeti sonraki mesele olmuştu.

Marschall'ın Doğu politikasının temel hedefi, Alman ekonomisinin yayılmasıdır. Bunun içinde Almanya “patlamasını, medeniyetin üst noktalarına ulaşamamış ülkelere götürmelidir. Böyle bir ülke ise Türkiye'dir.”¹⁰⁸ Buna ilaveten Marschall; “Almanya, büyük görevini yerine getirmek için, kolonisini geliştirmeli; mevcut olan yerli kapitallerle yeni iş alanları meydana getirmede gerekli riskleri göze almalıdır.”¹⁰⁹ şeklinde görüşünü daha açık ortaya koydu. Alman politikasında ekonomik motivasyon çok önemli yer işgal etmekteydi.

Marschall'dan sonraki Alman Büyükelçisi, Osmanlı'yı doğuda bir dayanak olarak görmektedir. Yalnız Osmanlı Devleti'nin dayanaklığı iki yönden ve dört devlete karşıdır. Politik yönden Rusya ve İngiltere'ye; ekonomik yönden Fransa ve İtalya'ya karşıdır. Onun için içeride iyi organize olmuş bir Osmanlı'nın aracılığına ihtiyaç vardır.¹¹⁰

Osmanlı'nın son döneminde bir iç mesele gibi görünmesine rağmen devletlerarası ilişkileri etkileyen olaylardan biri de Ermeni meselesidir. Almanya, İngiltere'nin Ermeni politikasından rahatsızdır. Onun için Bismarck, Osmanlı Devleti'ni, İngiltere karşısında Ermeni politikası konusunda destekler. Marschall, Ermenilerin bulunduğu yerlerle ilgili reform istekleri hakkındaki görüşünü daha net ortaya koyar. O da şudur: “Kim reformlarla meşgul olursa, o imparatorluğu reform etmek istemiyor, bilakis mahvetmek istiyordur.”¹¹¹ Reform isteyenlerin maksadı, Osmanlı Devleti'nin idari-sosyal yapısını düzenleyip, güçlendirmek değildi. Ermenileri âlet ederek uydu devletler meydana getirip nüfuz alanını genişletmek, Osmanlı Devleti'ni parçalamaktı. Almanya bunun farkındaydı. Onun için reform

---

¹⁰⁷ Ernst Schütte: Freiherr Marschall von Biberstein. Ein Beitrag zur Charakterisierung seiner Politik, Leipzig 1936, s. 60-61

¹⁰⁸ Schütte, a.g.e., s. 53.

¹⁰⁹ Schütte, a.g.e., s. 81.

¹¹⁰ A. Raab, Die Politik Deutschlands im Nahen Orient von 1878-1908, Wien 1936, s. 64.

¹¹¹ Schütte, a.g.e., s. 63.

konusunda Türkiye'nin yanında yer aldı. Bu tavrıyla da Ermeni sorunu, Almanya'nın Osmanlı politikasında önemli bir problem oldu.¹¹²

Alman yönetimi, daha sonra Ermeniler konusundaki yayın ve haberlerden etkilendiğini ortaya koydu. 1895'te Wilhelm'e Ermenilere katliam yapıldığını içeren bir rapor verildi. Wilhelm öfkelenerek, bunun artık fazla olduğunu, onların Hıristiyan olduğunu ifade etti. Padişahın tahtan indirilmesi gerektiğine inanıyordu.

Sultan II. Abdülhamid'i, dolayısıyla Osmanlı yönetimini hedef alan bu cümle, daha sonra dostluk görüşmelerine yerini terk edecekti. Kayserin sözlerinden bir yıl sonra Mart 1897'de Alman elçisinin, Almanların Ermeni olaylarına karışmasının Ermenilerin lehine olmayacağını söylemesi, farklı fikirlerin varlığını ortaya koymaktaydı. Osmanlı aleyhinde Almanya'da yapılan propaganda aracılığıyla, kamuoyu gittikçe Türkler aleyhinde oluşmaya başladı. Bugüne kadar süre gelen tarafsız tavırların aksine, Ermeni politikasında yanlı davranmaya başladılar. Ermeni tehcirinde rollerinin olmadığını göstermek ve diğer devletlere hoş görünmek amacıyla Ermeni yanlısı politika izlediler.

Osmanlı Devleti'yle Almanya arasındaki ilişkilerin önemli sonuçlarından biri de yeni demiryolları inşa etme çabasıydı. Bu sonucun ortaya çıkmasında II. Wilhelm'in Osmanlı topraklarını ziyaret etmesinin rolü büyüktü. Daha sonra bu temeller üzerine, ekonomik açıdan önemli projeler, askerî sahada iş birliği vb. ilişkiler kuruldu. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne ziyareti iki defa gerçekleşmişti. Birincisi 1889'daydı. Genç Kayser, kız kardeşinin Atina'daki düğününden sonra İstanbul'a geçerek bu ilk ziyaretini gerçekleştirmişti. İkincisi ise dokuz yıl sonra 1898'de yapılan ziyaretti. Asıl önemli sonuçlar veren de bu ziyaretti. İmparator bu gezisinde sadece İstanbul'u değil, Şam ve Kudüs gibi önemli merkezleri de gezdi. Bu ziyaretle birlikte Marschall'ın büyükelçi olarak İstanbul'da göreve başlamış olması dostane ilişkinin yanında ticarî ilişkileri güçlendirmişti.¹¹³

Demiryolu projesi, 4 Ekim 1888'de Osmanlı Devleti ve Alman Bankası ilk müdürü Georg von Siemens yönetiminde "Alman Bankası" tarafından organize

---

¹¹² Schütte, a.g.e., s. 52.

¹¹³ W. Kampen, Studien zur deutschen Türkeipolitik in der Zeit Wilhelms II., Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Christian-Albrecht-Universität zu Kiel, Kiel 1968, s. 21-22.

edilen bir finansman grubu arasında İstanbul'da yapılan imtiyaz anlaşmasıyla Almanya'ya verilmişti. Toplam uzunluğu yaklaşık 1600 km olan demir yolu 1918 yılında tamamlanmıştı. Aslında Bismarck'ın görevinin son yıllarında Anadolu'da Alman Demiryolu inşaatı, padişah tarafından Alman dostluğuna bir işaret olarak kabul edilmişti. Böylece Fransız finansmanının geri itilebileceği düşünülmüştü. Demiryolu yapımının Bağdat ve Basra'ya kadar devam edecek olması önemli bir politik mesele oldu. Ruslar, Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve siyasî yönden güçlenmesini istemiyor, İngilizler, nüfuz alanlarına girildiği endişesiyle özellikle 1901'den sonra güçlükler çıkartıyorlardı.¹¹⁴

Marschall'ın daha çok imtiyaz için çabalaması sonuç vermiş ve Bağdat-Basra hattının da yapımı için kesin imtiyaza ulaşmıştı. İlk hat üzerine yapılan antlaşmadan sonra Alman Dışişleri, uzun uzun bu sözleşmenin faydalarından bahsetti. Büyük sevinç uyandıran müzakerelerin sonucu 21.03.1903 tarihli resmî imtiyazla yapımı kesinleşti. Almanya'nın Berlin-Bağdat Demiryolu projesi İngiltere'de tedirginlik yaratıyordu. Basra Körfezi'ne kadar uzanacak bir Alman demiryolu, İngiltere'nin Mısır ve Hindistan'daki siyasi ve iktisadi egemenliği için en büyük tehlike olarak görülüyordu. Gerçekleştirilecek bu demiryolu projesi, Avrupa'yı Yakın Doğu ve Hindistan'a İngiliz filosundan daha kısa zamanda ve etkin biçimde bağlayacağından, Cebelitarık ve Süveyş'e sahip olan İngiltere'nin Atlas ve Hint okyanusu ulaşımındaki tekeli ortadan kalkacaktı.¹¹⁵

Almanya açısından Bağdat Demiryolu, dünyanın ölçülemez hammadde deposunu ve dünyanın en zengin tahıl ambarını Avrupa'ya bağlıyor ve Almanları İngiltere'den tamamen bağımsızlaştırıyordu. Demiryolu imtiyazı, Rusya ve İngiltere'ye karşı Osmanlı Devleti üzerinde etkili olduğunu gösterme fırsatını da doğuruyordu.

Son dönem Osmanlı Devleti'nin hemen hemen bütün yönetiminde Alman etkisi görülüyordu. Tarım ve madencilikle ilgili bakanlıkta, Maliye Bakanlığı'nda, Gümrükte, padişahın sivil danışmanlar kurulunda, saray ve orduda Almanlar başrolü

---

¹¹⁴ G. Schöllgen: Imperialismus und Gleichgewicht, Deutschland, England und die orientalische Frage 1871-1914, Oldenburg 1984, s.424.

¹¹⁵A. Kössler, Aktionsfeld Osmanisches Reich: die Wirtschaftsinteressen des Deutschen Kaiserreiches in der Türkei 1871-1908: New York 1984, s. 140 vd.

oynuyorlardı. Özel sektör de dahil birçok yerde Almanlar tercih ediliyordu. Özellikle ordunun yeniden yapılandırılması kapsamında silah alışverişleri ticari ilişkinin büyük bir bölümünü oluşturuyordu.

Osmanlı-Almanya ilişkileri zaman zaman iniş ve çıkışlar gösterdi. 1897 Osmanlı-Yunan gerginliğinden sonra Osmanlı, Rusya ve Almanya'nın tutumunu beğenmedi. Bu tavırda Rusya ve Almanya'ya bağımlılıktan kurtulma düşüncesi de vardı. Onun için padişah İngiltere'ye yakınlaşmaya çalıştı. Sarayda Alman etkisi düşüş gösterirken İngiliz etkisi yükseldi. Fakat bu etki geçici bir hava olmuş, 1903'lerde Alman etkisi yeniden artmıştı. 1908'den sonra ise Osmanlı Devleti bünyesinde Alman tesirinin girmediği birim neredeyse kalmamıştır. Özellikle askerî alanda birçok Alman subayı görev yapmaktaydı. Elbette ilişkilerin artmasında Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu kötü ekonomik ve siyasî sıkıntıların rolü büyüktü. Osmanlı Devleti her yönüyle arayış içerisindeydi. Bu durumdan çıkabilmesi için kendine zarar vermeyecek ya da en az sömürecek büyük bir devletin desteğine ihtiyacı vardı.¹¹⁶

Almanya'nın nüfuzu en çok ordu ve idari reformlara destek olacak heyetler ve Bağdat demiryolu sayesinde gerçekleşmişti. Böylece silah ticareti ve teknik malzemelerin girişi gelişmişti. Bağdat demiryoluyla birlikte Osmanlı toprakları Alman ürünler için zengin bir pazar ve hammadde haline gelmişti.¹¹⁷

Osmanlı topraklarında Alman kültürünün yayılması istenildiği gibi olmamıştı. Kültürel kurumların gelişmesi eksik kaldı. Alman felsefesi, edebiyatı, tekniği ve doğa bilimleri Osmanlı topraklarına hiç gelmemişti. Alman kültürü sadece arkeolojik zenginlikleri yağmalayacak kazılar, Alman otoritesine ve militarizmine olan hayranlık olarak gelmişti. Almanca eserler Fransızca üzerinden yapılan eksik ve yanlış çeviriler nedeniyle yaygın değildi. Alman okullarının sayısı azdı.

---

¹¹⁶ J. Manzenreiter, die Bagdadbahn. Als Beispiel für die Entstehung des Finanzimperialismus in Europa, Bochum, 1982, s.8 vd.

¹¹⁷ Ortaylı, a.g.e., s,41.

Exportbilanz des Deutschen Reiches in das Osmanische Reich (in Millionen Mark)			
	Deutscher Gesamtexport	In das Osmanische Reich	In %
1889	3260	30	0,9
1893	3250	41	1,3
1897	3770	31	0,8
1904	5320	75	1,4
1907	7100	82	1,1

Zahlen nach: Armin Kössler: Aktionsfeld Osmanisches Reich. Die Wirtschaftsinteressen des Dt. Kaiserreiches in der Türkei 1871 - 1908. New York 1981.

Resim 3.3. Almanya'nın Osmanlı'ya yaptığı toplam ihracat¹¹⁸

3.10.1. Osmanlı'daki Bismarck Algısı

Almanya'nın gücünün zirveye ulaştığı dönemde Osmanlı Devleti'ndeki en önemli aktör Padişah II. Abdülhamit'ti. Henüz şehzade iken amcası Abdülaziz'le birlikte çıktığı Avrupa seyahatlerinden itibaren Almanya'ya ve onların disiplinine karşı bir sempati oluşmuştu. Bismarck ve Abdülhamit aralarındaki ilişkiyi korumak ve geliştirmek için özel günlerde mektup ve telgraflara, tebrik ve hediyelere büyük önem vermişlerdir. Abdülhamit'in isteği üzerine Bismarck'ın doktorunu İstanbul'a göndermesi ve Bismarck'ın istifasının ardından 80. Yaş günü kutlaması için elçisi aracılığıyla hediye ve mesaj göndermesi buna örnek olarak gösterilebilir.¹¹⁹

¹¹⁸ <https://www.blogs.uni-mainz.de/fb07-armeniergreuel/fb07-armeniergreuel/verflechtungen-vor-1915/> Tabloda Almanya'nın yaptığı toplam ihracatları ve Osmanlı'ya yaptığı ihracat yüzdesinin zamanla artışını görebiliriz.

¹¹⁹ Y.Z. Altıntaş II:Abdülhamid özellinde Osmanlı'da Bismarck algısı, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul 2016, s. 2.

Devletlerarası ilişkilerde hediyeleşmek büyük önem arz etmekteydi. Hediyeleşmenin yoğunlaşması o ülkeyle olan siyasi ilişkilerin de düzeyini yansıtmaktaydı. Hediyeler güç ve ihtişamı sembolize ediyordu. Abdülhamit Bismarck'a eşinin vefatından dolayı taziyelerini iletmiş, Bismarck bunun üzerine Berlin sefiri Tevfik Paşa'dan teşekkürlerini iletmesini rica etmişti. Bismarck'ın Osmanlı'yla münasebetleri güçlendirmek istememesini Abdülhamit Almanya'nın kendisine faydasız koloniler aradığını ilgisini farklı yönler e çevirse hem kendisi için hem de Bismarck için iyi olacağını dile getirmiştir. Padişahın Alman ittifakına ve Almanya'nın ekonomik etkisine karşı eğilimi vardı. Abdülhamit'e göre Bismarck en akıllı diplomattı ve Avrupa'nın ruhunu biliyordu. Avrupa dengesinde uyumu bozmayan Almanya'nın yanında yer almak onun için önemliydi. Abdülhamit İngiltere'nin gücünden ve siyasetinden çekiniyordu. Almanya doğru bir müttefikti. Bismarck'ın istifasının ardından Osmanlı basınında yer alan haberler onun padişahın nezdindeki önemini gösteriyordu. Bismarck'ın istifası Avrupa siyaseti açısından önemli bir mesele olarak değerlendiriliyor ve bunun endişe edici sonuçlarının olabileceği ifade ediliyordu. Bismarck daha önce zekice hamlelerle Avrupa da çıkabilecek bir savaşı önlemişti. Bu onu tecrübeli ve önemli bir devlet adamı statüsüne sokuyordu.¹²⁰

Abdülhamit Bismarck'ın istifasından iki yıl sonra ona hediye olarak bir altın göndermişti. Bismarck ise karşılık olarak kendisinin kaleme aldığı bir mektupla Padişaha teşekkür etmişti. Bismarck'ın 80. Yaş günü münasebetiyle düzenlenen gösterilere Alman hükümetinden kimse katılmamıştı. Tek istisna Berlin sefiri Tevfik Paşa'ydı. Gösterilerin duyumunu alan Tevfik Paşa bunu Padişaha bildirmiş ve tebrik mesajı göndermeyi önermişti. Tevfik Paşa Yaş günü programında Padişahın kendisini unutmamasından duyduğu memnuniyetini dile getirerek padişaha kadeh kaldırmıştı. Bismarck yemek esnasında ayağa kalkarak padişaha sıhhat ve afiyet temennilerinde bulunmuştu.

Bismarck'ın ölümünden sonra Padişah Abdülhamit Bismarck'ın oğlu Herbert Bismarck'a taziyelerini iletmişti. Dönemin önemli gazetelerinden İkdam ve Tercüman-I Hakikat'te Bismarck'ın ölümünün ardından neredeyse her gün onunla

---

¹²⁰ Altıntaş, II a.g.e., s.10-11.

ilgili haberler ve hayatıyla ilgili yazılar yer alıyordu. Bismarck'ın Alman imparatorluğunu kurduğundan övgüyle bahsediliyordu. Yurtdışı basınında Bismarck hakkında çıkan haberler takip edilip aktarılıyordu. Abdülhamit'in Bismarck ve Almanya'yla ilgili olumlu düşüncelerinin Osmanlı-Alman ilişkilerinin artmasında önemli etkisi vardı. Almanya ideolojik yayılma için basının etkisinin farkındaydı. Ali Efendi Bismarck tarafından Almanya'ya çağrılmış, kendisine matbaa makineleri ve hediyeler verilmişti. Bu şekilde çıkarılan Basiret Gazetesi Almanya hakkında olumlu yazılar yazıyordu. Sarayda da okunan gazete Padişah üzerinde etki yaratmıştı. Osmanlı devletinde ve aydın çevrelerde İngiltere, Rusya ve Fransa'ya karşı bir nefret ve öfke vardı. Almanya ve Japonya'ya sempati artıyordu. Japonya'nın Osmanlı Devleti'ne etkisi az olabileceği için Almanya'ya olan sempati artıyordu. Almanya'dan askeri yardım rica etmesinin sebepleri arasında Alman ordusunun gücü ve ihtişamından etkilenmesi ayrıca Osmanlı topraklarına ilgisinin olmaması örnek olarak gösterilebilir.¹²¹

---

¹²¹ Altıntaş, a.g.e., s.17 vd.

SONUÇ

Otto von Bismarck'ı, 1862-1890 yılları arasında önce Prusya Başbakanı 1871'den sonra da Alman İmparatorluğu Şansölyesi olarak Alman politikasının kılavuzu olarak tanımlamak mümkündür. Bismarck'ın Prusya öncülüğünde Alman Birliği'ni tesis edebilmesi için öncelikle Alman devletlerinin en büyüğü olan Avusturya'ya gücünü göstermesi ve Avrupa'nın merkezi gücü olan Fransa'yı yenmesi gerekiyordu. Bu hedefe ulaşmak için üç devletle, 1864'de Danimarka, 1866'da Avusturya ve 1870-71'de Fransa ile savaştı ve bu savaşların hepsinde galip taraf oldu. Neticede 18 Ocak 1871'de Versay Sarayı'nın Aynalı Salonu'nda Alman İmparatorluğu ilan edilerek Prusya Kralı I. Wilhelm Alman İmparatoru oldu. Aynı zamanda Alman Birliği'nin ilanının Paris'teki ihtişamlı Versay Sarayı'nın aynalı salonunda, yani Fransa'nın kalbinde yapılması Fransızlar açısından büyük bir hakaret sayılmış, sonrasında Fransa'da Almanya'ya karşı intikam duyguları oluşmuştu. Bundan sonra Fransa'nın başta Rusya olmak üzere diğer büyük güçlerle Almanya'ya karşı bir ittifak kurma olasılığı Bismarck'ın korkulu rüyası haline gelmiş ve Bismarck dış politikadaki gayretlerini bu olasılığı engellemek için göstermişti.

Bismarck'ın hedefi yeni kurulan imparatorluğun korunması ve bunun için Avrupa'da sağlanacak bir barış ortamıydı. Bu noktada en çok korktuğu devlet Fransa'ydı ve Fransa'ya bir öç alma savaşı imkânı vermek istemiyordu. Bunun için Rusya'yı yanına çekmek istiyordu ve Şark Meselesi'yle ilgili tutumunu göstermenin gerekli olduğunu düşünerek 1876'da Alman Meclisi'nde yaptığı konuşmada “Şark Meselesi Pomeranyalı bir Alman askerinin kemiklerine dahi değmez” diyerek Almanya'nın meseleye alakasızlığını ispat etmeye çalışıyordu. Ancak gördük ki, barış ve ittifak politikasını sürdürebilmek için ilgisiz gördüğü Osmanlı Devleti'ne ihtiyacı vardı, çünkü orada yaşanan sorunlar Avusturya ve Rusya'nın dikkatlerini o bölgeye vermesini sağlıyordu. Dikkatlerinin başka meselelerde olması Bismarck'ın çıkarlarına uygundu. Böylece elleri boş kalmadığı için farklı ortaklıklar kurma çabalarına girmiyorlardı.

Balkanlarda ilerleme politikası olan Rusya, aynı politikayı güden Avusturya ile karşı karşıya geliyordu. Avusturya aslında Bismarck politikasının değişmez bir

parçasıydı ve Bismarck onu gözden çıkaramıyordu. O nedenle Avusturya ve Rusya'yı Balkanlardaki kavgayı bırakarak bir araya getirmenin yollarını arıyordu. Bu çok zorlu bir yoldu. Birinci ve ikinci Üç İmparatorlar Birlikleri Bismarck'ın bu çabalarının bir ürünüydü. Bismarck'ın diğer Avrupa ülkeleriyle arasındaki ilişki kendi ittifak sistemi ile orantılıydı. Bir Avrupa ülkesine karşı doğrudan bir sempatisi yoktu. Çıkarları doğrultusunda onlarla iş birliği yapmayı tercih ediyordu. İyi komşuculuk önemliydi onun için. Yakın komşuları olan Avusturya ve Rusya'yla iş birliği coğrafi olarak daha uzak olan İngiltere'ye göre elbette öncelikliydi, fakat bu tamamen stratejik bir ortaklıktı. Tek keskin çizgisi Fransa'ya olan düşmanlığıydı. Fransa'yı mümkün olduğu kadar saf dışı bırakmaya çalışıyor ve diğer ülkelerin Fransa'yla iş birliğine ihtiyaç duymayacakları şekilde ortaklıklarını sürdürmeyi hedefliyordu.

Bismarck'ın Avrupa barışını korumak adına dış politikada en ön plana çıktığı olay dürüst bir arabulucu olarak nitelendirildiği Berlin Kongresi oldu. 1875 yılında Osmanlı Devleti'yle ona vergi vermek istemeyen Hristiyan tebaası arasında olaylar çıkmıştı. Bu olaylar büyüyerek Bosna-Hersek isyanına ve tüm Avrupa devletlerini yakından ilgilendiren Şark Meselesine sebep olmuştu. Bu kriz sonrası 1878 yılında Berlin Kongresi'nin toplanmasına sebep olmuştur. 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşmasında imzası bulunan Avrupa devletleri Osmanlı Devleti'nin iç meselelerine müdahale ediyorlardı.¹²²

Berlin Kongresi'nde Almanya zor durumda kalmıştı. Üç İmparatorlar Birliğinin ferdi olan Almanya hem Rusya hem Avusturya hem de dostluk ilişkileri içinde bulunduğu İngiltere'yle dengeyi sağlamak zorundaydı. Dostane ilişkileri bulunduğu devletlerle arasının açılmasını istemiyordu. Almanya'nın asıl isteği Osmanlı topraklarına şekil vermek değildi. Bismarck Şark meselesinin kendisini ve diğer Avrupa ülkeleriyle olan münasebetlerini nasıl etkilediğiyle ilgileniyordu. Kendisinin ve menfaatlerinin etkilenmediği durumlar ve olayları hiç önemsemiyordu. Osmanlı Devleti'nin iç meselesi yüzünden diğer devletlerle ters düşmek istemiyordu.

---

¹²² B.S. Baykal, BİSMARCK'IN OSMANLI İMPARATORLUĞUNU TAKSİM FİKRİ. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 1943, s.3-4

Almanya'nın doğrudan çıkarı olmadığı ya da bir mecburiyeti bulunmadığı sürece ilişkilerini bozacak bir tutumda olmak istemiyordu.¹²³

Bismarck Berlin Kongresi'ni hem Üç İmparator Birliği hem de diğer devletlerle olan ilişkileri için bir tehlike olarak görüyordu. Avusturya'yla İngiltere'nin çıkarları birbirine yakındı. Böyle bir toplantıda Rusya'nın dezavantajlı konumda olacağını biliyordu. Bir taraf tutmak zorunda kalabilirdi. Rusya'nın isteklerini göz önünde bulundurmamak zorundaydı. Aksi taktirde Rusya Fransa'yla yakınlaşabilirdi. Daha büyük gerginlikleri önlemek için ya Osmanlı Devleti kendi idaresi altındaki Hıristiyanların istekleri konusunda fedakârlık yapmalıydı ya da Rusya şimdiye kadar olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmayı bırakacak, ya da İngiltere'nin Rusya'yı daha serbest bırakması gerekliydi. İşte bunun üzerine Bismarck çözümü Osmanlı İmparatorluğunu taksim etmekte bulmuştu. Bismarck Osmanlı İmparatorluğunu diğer Avrupa devletlerinin aralarında gerginliğine sebep olacak kadar değerli görmüyordu. Osmanlı topraklarında yaşayan milletlerin geleceği değil, oluşacak durumların Avrupa'daki dengeyi nasıl etkileyeceği önemliydi. Alınacak kararlar Osmanlı Devleti'nin zararına da olsa Avrupa barışını korumalıydı.¹²⁴

Bismarck'ın taksim fikrini ayrıntılarıyla düşünülmüş bir program olarak görmek doğru olmaz. Bu fikrin ortaya çıkmasındaki sebep diğer devletlerin aralarında çıkabilecek savaş ihtimaliyle Üç İmparator Birliğinin zarar göreceği endişesiydi. Rusya'nın en büyük hedeflerinden birisi Boğazları ve İstanbul'u ele geçirmektir. Diğer tarafta İngiltere buna şiddetle karşı çıkıyor ve Rusya'nın böyle bir güce sahip olmasını istemiyordu. Bismarck İstanbul'un Osmanlı idaresinde bırakılması taraftarıydı. Boğazlarınsa tarafsız bir idare altında kalmasının uygun olacağını düşünüyordu. İstanbul Boğazının Osmanlı Devleti'nde, Çanakkale Boğazının da tarafsız idarede kalması İngiltere'yle Rusya'yı birbirlerinden uzak tutacaktı.

Rusya bundan çok daha fazlasını amaçlıyordu. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Rusya Balkanlar'a ve Akdeniz'e doğru ilerlemek istiyordu. Bunun

---

¹²³ Baykal, a.g.e., s.5.

¹²⁴ Baykal, a.g.e., s.10.

önüne geçebilmek için kendisini dürüst aracı olarak tanımlayan Bismarck Rus dostluğunu feda etmek durumunda kalmıştı. Bismarck Bosna-Hersek'in Avusturya'da, Bulgaristan'ın Rus idaresinde, Boğazlar ve Balkanlar'ın çoğunluğunun ise Osmanlı idaresinde kalmasını öngörüyordu. Bismarck'ın tedbirleri meseleyi tam olarak çözememişti. Osmanlı topraklarını taksim fikri daha sonraları da ortaya atılarak tartışılmıştır ancak Bismarck hemen hemen bugünkü milli Türk Devleti'ni daha yarım yüzyıl önce tasarlamıştı.¹²⁵

Neticede kongre Şark Meselesini çözmemişti, ama o günün şartlarında ciddi anlamda kendisini gösteren olası büyük bir Avrupa savaşının önüne geçmişti. Berlin Kongresi'nin çözemediği meseleler daha sonra Mısır, Doğu Rumeli ve Ermeni meseleleri gibi daha ziyade İngiltere ve Fransa'nın ön plana çıktığı meseleler olarak ortaya çıkacak fakat Bismarck bu meselelerde yine önemli bir rol alarak yeri geldikçe Alman menfaatleri çerçevesinde arabuluculuk yapacaktı. İngiltere'nin 1878 sonrası Osmanlı'ya yönelik politikasını değiştirmesi, Osmanlı Devleti'nin kendisini destekleyecek ve Avrupa devletleriyle ilişkilerde denge unsuru olacak yeni bir güç arayışına neden olmuştu. Bu dönemde buna en büyük aday ise siyasi birliğini sağlamış, ekonomisi ile endüstrisi ile hızla büyüyen, güçlü bir orduya sahip ve Avrupa siyasetinde ağırlığını hissettiren Almanya'ydi. Bununla birlikte Bismarck'ın Şark Meselesine neredeyse kayıtsız bir politika takip etmesi bu yakınlaşmanın önündeki en büyük engeli oluşturuyordu. Ancak bir yandan da Avrupa ve Doğu'daki gelişmeler, Bismarck'ın en büyük korkusu olan Almanya'ya karşı bir ittifak endişesinin büyümesine neden oluyordu. Bu nedenle askeri heyet talebi gibi Osmanlı'dan gelen yakınlaşma taleplerine olumlu bakmaya başlamıştı. Bu çerçevede Bismarck'ın Osmanlı'ya giden kapıları açık bırakması ve onu yanında yedekte bulundurması gerekiyordu. Ali Nizami Paşa ve Heyeti'nin Almanya temasları, daha sonra askeri heyetlerin gelmeye başlaması gibi olaylar Bismarck döneminde iki devlet arasındaki sıcak ilişkilerin başladığına işaret ediyordu.

I. Wilhelm'in ölümünün ardından tahta geçen oğlu III. Friedrich hastalığından ötürü sadece üç ay kadar tahta kalabildi. Onun ölümünün ardından tahta geçen II. Wilhelm, dedesiyle iyi anlaşan Bismarck'a bir yandan minnet duygusu içerisindeydi,

---

¹²⁵ Baykal, a.g.e., s.11-12.

ancak diğ er yandan devlet yönetimini eline almaya kararlıydı. II. Wilhelm aş ırı güç sahibi görünen Bismarck'a tüm siyasi idareyi bırakmak istemiyor ve kendisini de olayların merkezine koymak istiyordu. Bismarck eğer siyasi olarak tecrübesiz olan Kayseri bir kriz durumuna soksaydı, Kayser Bismarck'ın otoritesine bağı lı kalmak zorunda kalırdı.¹²⁶ 18 Mart'ta Bismarck kendisini Kayserin dış siyaseti talimatlarını yerine getirebilecek kadar yeterli görmeme gerekçesiyle istifasını istedi ve onunla birlikte yüksek mevkilerde bulunan görevli kişilerin de görevleri değı ştirildi.

1890 yılında II. Wilhelm tarafından görevden el çektilirdikten sonra Almanya'da Bismarck'ın politikasını devam ettirebilecek kimse yoktu ve Almanya izlediğı dünyaya açılma politikasıyla her geçen gün I. Dünya Savaşı'na giden sürecin içine giriyordu. Bu anlamda Bismarck'ın istifası Alman tarihi ve hatta sürecin devamını düş üdüğ ümüzde dünya tarihini etkileyen bir dönüm noktası olmuş tu.

Bismarck'dan sonra değı şim hedefleniyordu. Ayrış ma siyasetinden yakınlaş mayaya, hareketsiz bir siyasetten aktif bir siyasete geçilmeliydi.¹²⁷ Almanya'nın dış politikası ciddi bir değı şikliğı e uğ ramış tı. Osmanlı toprakları, sömürgecilik faaliyetlerinde geç kalan Almanya'nın hem ekonomik hem politik hem de sosyal alanda ilgi duyduğı bölgelerden biri olmuş tu. Buna dayalı olarak Almanya ve Osmanlı Devleti arasında II. Abdülhamid döneminde başlayan yakın ilişkiler, I.Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiş tir. Bu süreçte Alman İmparatoru II. Wilhelm Osmanlı Devleti topraklarını I.Dünya Savaşı'na kadar 1889 ve 1898 tarihlerinde ziyaret etmiş ti. Dolayısıyla II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne yapmış olduğı ziyaretler İmparatorun Osmanlı Devleti'ne ilişkin izlediğı siyasete zemin oluşturmuş tu. Kayserin ziyaretleri arasında en etkili ve ihtişamlı olanı 1898 tarihinde gerçekleştirdiğı İstanbul ve Kutsal Topraklar ziyaretidir. İmparator Wilhelm bu gezisinde İstanbul, Hayfa, Kudüs ve Şam topraklarını ziyaret etmiş, Osmanlı topraklarındaki Müslüman nüfusun sempatisini kazanmaya çalışmış tı. Kayser Wilhelm, II. Abdülhamid'i de etkilemeyi başarmış tı. İki hükümdar arasındaki dostluğu pekiştiren bu seyahatin etkisiyle, Almanya, Osmanlı sınırlarında telgraf

---

¹²⁶ R. Lahme, Deutsche Außenpolitik 1890-1894, Göttingen 1990, s.82.

¹²⁷ K. Hildebrand, Das vergangene Reich. Deutsche Außenpolitik von Bismarck bis Hitler, Berlin 1999, s.27.

hattı ve demiryolu konusunda imtiyazlar elde etmiş, silah satışında da ciddi bir artış yaşamıştı.

1880'lerin sonlarından bu yana, Alman-Osmanlı ekonomik ilişkileri, özellikle silah teslimatları ve sermaye ihracatı bakımından, büyük oranda büyümüşü. Başlangıçta sınırlı ölçüde aktif olan Alman ekonomisinin yatırım alanı, satış pazarı ve hammadde kaynağı olarak Ortadoğu'ya olan ilgisi, aşırı doymuş iç pazar ve artan uluslararası gümrük engelleri nedeniyle hızla arttı. Takip eden yıllarda, bu Alman-Osmanlı ekonomik ilişkileri derinleşti. Hükümet Alman silah şirketlerinden kapsamlı silah teslimatlarını aktif olarak destekledi; Alman büyükelçileri ve askeri danışmanlar Osmanlı'da daha çok görülmeye başlandı. Alman bankaları kredi imkanları sağladı. Alman İmparatorluğu ve silah sanayii, Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik nispeten dostane politikası sayesinde, ekonomik ve askeri reformlar için çabalayan Osmanlı hükümetinin iyi niyetini ve aktif desteğini kazanmıştı. 1897 civarında, Alman sanayisi Osmanlı pazarında sanal bir silah tekeline sahipti ve silah ihracatında muazzam karlar elde edebildi. Osmanlı demiryolu ağının genişletilmesine yönelik Alman yatırımları da kârlıydı; Uzun vadede, her iki alanda da daha fazla kârlı sipariş olasılığı vardı. Mevcut siyasi ve ekonomik durumlar nedeniyle, silahlanma işindeki Alman üstünlüğü, 1900'lerde Fransız rekabetine karşı başarıyla savunulabildi. Bu gelişmeler, Alman zenginliğini ve siyasi çıkarlarını Osmanlı Devleti'ne önemli ölçüde bağladı. Sanayi ve ihracat dostu hükümet, uzun vadede Alman ekonomik büyümesini güvence altına almak amacıyla imparatorluk lehine bir Orta Avrupa ekonomik bloğu kurmayı da amaçladı. Bu blokta Osmanlı Devleti hızla büyüyen nüfusu ile hazır bir pazar olarak hizmet verecekti.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, Bismarck'ın dış siyaseti Osmanlı Devleti olmadan başarılı olamazdı. Her ne kadar Osmanlı Devleti'yle ilgilenmediğini ve ülkesinin tek vatandaşının kemiklerine değmeyecek bir mesele olduğunu dile getirse de tam aksine koalisyon sistemi, üçlü birliği ve planları Osmanlı olmadan ilerleyemezdi. Osmanlı'nın çöküş döneminden faydalanmak isteyen Avrupa ülkelerini gerek duydukça o bölgeye doğru yönlendirerek kendince kriz ve hatta silahlı çatışmaları engelleyebiliyordu. Böylece ortakları arasında tercih yapmak zorunda kalmayacak ve hedeflediği barış ortamını korumuş olacaktı ve aynı zamanda

arabulucu olarak kendi pozisyonunu güçlendirecekti. Osmanlı Devleti'nin Avrupa ülkeleri arasındaki önemli rolü nihayetinde Bismarck'ın istifası sonrası ortaya çıkmıştı. Osmanlı sadece stratejik olarak kullanılabilir uygun bir yem değil aynı zamanda ticari olarak da iyi bir ortak olacak hem Almanya hem Osmanlı bu durumdan faydalanabilecekti.

KAYNAKÇA

- ALTINTAŞ, Yusuf Ziya, II. Abdülhamid Özelinde Osmanlı'da Bismarck algısı, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul 2016
- ARMAOĞLU, Fahir, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914, Ankara 2003, TTK Yayınevi.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, BİSMARCK'IN OSMANLI İMPARATORLUĞUNU TAKSİM FİKRİ. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 1943.
- BEYDİLLİ, Kemal, "Şark Meselesi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 38, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, s. 352-357.
- BISMARCK, Otto von, Gedanken und Erinnerungen (Düşünceler ve Hatıralar, Çeviri: Nijat Akipek) Dünya Edebiyatından tercümeleler, Alman Klasikleri 79, Ankara 1992.
- BÖHME, Helmut (Hrsg.): Probleme der Reichsgründungszeit, Köln/Berlin 1968.
- CANIS, Konrad, Von Bismarck zur Weltpolitik, Berlin 1999.
- CONZE, Eckhart: Schatten des Kaiserreichs. Reichsgründung und ihr schwieriges Erbe, München 2020.
- Die Auswärtige Politik des Deutschen Reiches 1871-1914, einzige vom Auswärtigen Amt autorisierte gekürzte Ausgabe der amtlichen Großen Deutsches Reichsgesetzblatt Band Nr. 31, 1878, Seite 307-345.
- DUDA, Herbert Wilhelm, Abdülhamid II. In: Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas. Band 1. München 1974, S. 4-6.
- ENGELBERG, Ernst, Bismarck. Das Reich in der Mitte Europas, Berlin 1990.
- HILDEBRAND, Klaus: Das vergangene Reich. Deutsche Außenpolitik von Bismarck bis Hitler, Berlin 1999.
- JAHR, Christoph, Blut und Eisen. Wie Preussen Deutschland erzwang 1864-1871, München 2020.

- KAMPEN, Wilhelm van, Studien zur deutschen Türkeipolitik in der Zeit Wilhelms II., Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Christian-Albrecht-Universität zu Kiel, Kiel 1968
- KOLB, Eberhard, Otto von Bismarck, München 2014.
- KÖSSLER, Armin, Aktionsfeld Osmanisches Reich: die Wirtschaftsinteressen des Deutschen Kaiserreiches in der Türkei 1871-1908: (unter besonderer Berücksichtigung europäischer Literatur), New York 1984.
- KRAUS, Hans-Christof, Bismarck–Grösse/Grenzen/Leistungen, Stuttgart 2015.
- LAHME, Rainer, Deutsche Außenpolitik 1890-1894, Göttingen 1990.
- MANZENREITER, Johann, die Bagdadbahn. Als Beispiel für die Entstehung des Finanzimperialismus in Europa, Bochum, 1982.
- NONN, Christoph, Das deutsche Kaiserreich, Gründung bis Untergang, München 2017.
- ORTAYLI, İlber, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İstanbul 1983
- RAAB, Alfons, Die Politik Deutschlands im Nahen Orient von 1878-1908, Wien 1936
- RATHMANN, Lothar, Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi, (Çev: Ragıp Zaralı), İstanbul 1982.
- SCHERER, Friedrich, Adler und Halbmond. Bismarck und der Orient 1878-1890, Otto-von-Bismarck-Stiftung, Wissenschaftliche Reihe, Bd.2, Paderborn 2001.
- SCHÖLLGEN, Gregor, Deutsche Aussenpolitik 1815-1945, München 2013.
- SCHÖLLGEN, Gregor, Imperialismus und Gleichgewicht. Deutschland, England und die orientalische Frage 1871-1914, Oldenburg 1984.
- SCHÜTTE, Ernst, Freiherr Marschall von Biberstein. Ein Beitrag zur Charakterisierung seiner Politik, Leipzig 1936.
- WALLACH, Jehuda L., Bir Askeri Yardımın Anatomisi. Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919, Ankara 1985

WEICK, Curd Torsten, Die schwierige Balance. Kontinuitäten und Brüche der
Türkeipolitik, Hamburg 2001.

İnternet Kaynakları

Anton von Werner: Die Proklamierung des deutschen Kaiserreiches (18. Januar
1871) (dritte Fassung 1885), Bismarck-Museum Friedrichsruh

[https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsches_Reich#/media/Datei:Deutsches_Reich_\(1871-1918\)-de.svg](https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsches_Reich#/media/Datei:Deutsches_Reich_(1871-1918)-de.svg)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/74/Late_19th_century_web_alliance.jpg

[https://de.wikipedia.org/wiki/Kissinger_Diktat#/media/Datei:ErsteSeiteKissingerDiktatL1050234_\(2\).jpg](https://de.wikipedia.org/wiki/Kissinger_Diktat#/media/Datei:ErsteSeiteKissingerDiktatL1050234_(2).jpg)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Changes_in_Turkey-in-Europe_1856_to_1878.png

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Drei_Kaiser_Bund.jpg

<https://www.blogs.uni-mainz.de/fb07-armeniergreuel/fb07-armeniergreuel/verflechtungen-vor-1915/>